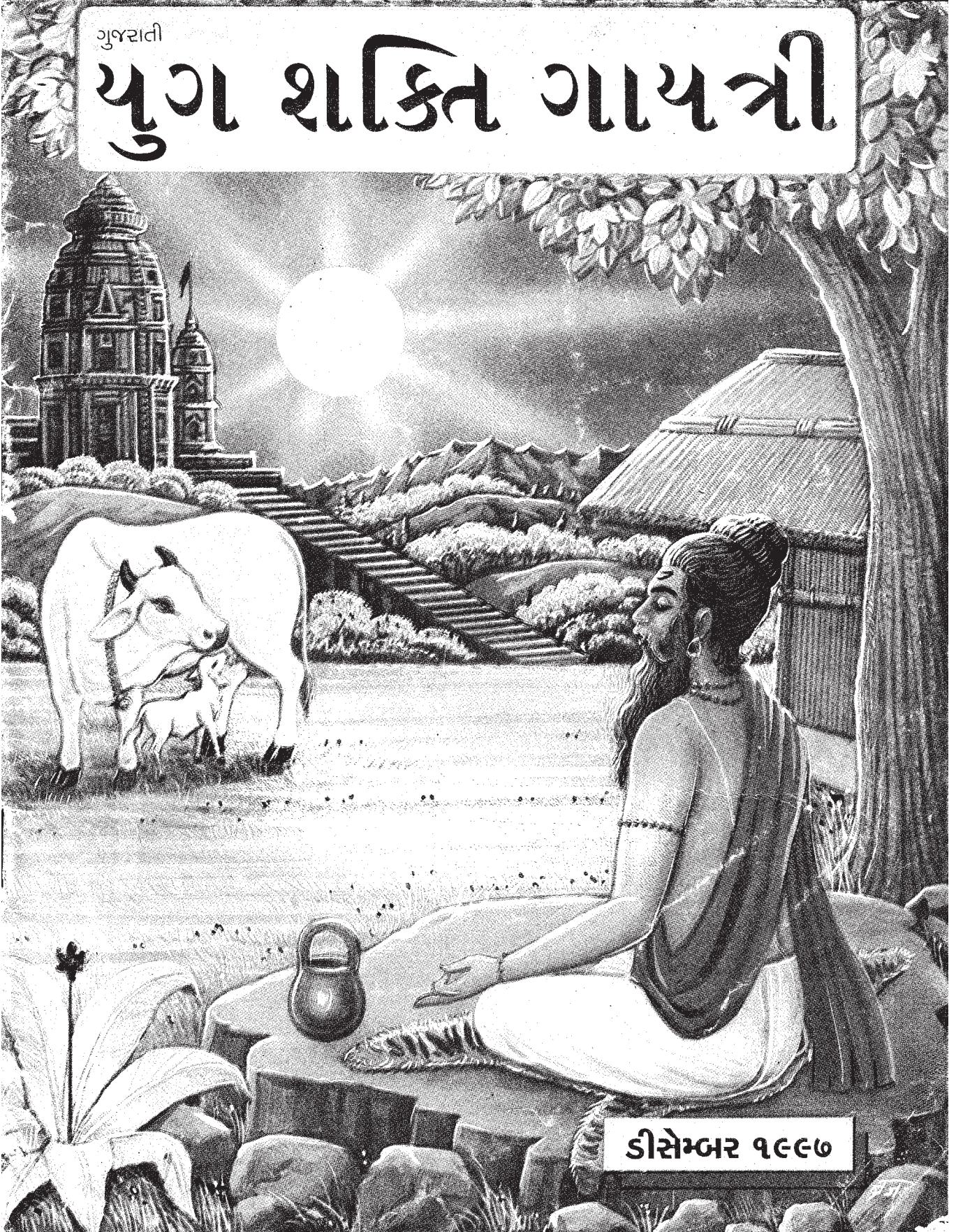

ગુજરાતી

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

ડીસેમ્બર ૧૯૯૭

અનુક્રમણિકા

	પૃષ્ઠ નં.		પૃષ્ઠ નં.
૧. ઈશ્વરે અપનાવ્યા હોવાની કસોટી	૧	૯. વનૌષધિ યજ્ઞ - યજ્ઞચિકિત્સા,	
૨. કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે	૨	એક નૂતન અભિગમ	૨૩
૩. પરોપકારાયે મિંદ શરીરમ્	૫	૧૦. એ કરુણાસાગર પ્રાર્થનાનો પોકાર	
૪. ઘડપણને દૂર રાખવું હોય તો જવારાનો		સાંભળે છે	૨૭
રસ પીઓ	૮	૧૧. ભારતીય સમાજના પતનનું કારણ	
૫. શુદ્ધ મગજ કલ્પવૃક્ષ છે	૧૦	- ધાર્મિક સંકુચિતતા	૩૩
૬. પ્રતિભાવાનો આગળ આવો,		૧૨. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી -	
નવસર્જનની લગામ સંભાળો	૧૪	ગાયત્રી પરિવારની સ્થાપનાનો	૩૬
૭. અન્યાયનો જડબાતોડ જવાબ આપો	૧૮	મૂળભૂત ઉદ્દેશ્ય	
૮. વ્યસનમુક્તિ આંદોલન આ રીતે ચલાવો	૨૧	૧૩. ક્રાંતિ લઘુ પુસ્તકમાળા	૪૪
		૧૪. આત્મીય અનુરોધ	૪૬

‘યુગ શક્તિ ગાયત્રી’ પત્રિકા દ્વારા આ મિશનનો સંદેશ ઘરે-ઘર પહોંચાડવા સહયોગની અપેક્ષા

- મિત્ર, સખંધી, પરિચિત અથવા લાયબ્રેરી, મંદિર માટે તમો સ્વેચ્છાએ લવાજમ મોકલી જ્ઞાનદાનનું પુણ્ય મેળવી શકો છો.
- આજીવન સભ્યનું લવાજમ માત્ર રૂ. ૫૦૦ છે માટે બને ત્યાં સુધી આજીવન ગ્રાહકો વધુ બનાવશો.
- લવાજમ જ્યાં પણ જમા કરાવો અથવા મોકલો ત્યારે પોતાનું પુરે પુરું નામ તથા સરનામું અવશ્ય લખશો.
- વાર્ષિક ગ્રાહકોની પત્રિકા એકજ ગામ, સોસાયટી અથવા વિસ્તારની બને ત્યાં સુધી પેકેટમાં મંગાવી હાથો હાથ વિતરણ કરવા અનુરોધ છે.
- એકજ વ્યક્તિના નામે બે થી વધુ પત્રિકા મોકલવાની હોય તો તેમાં બધા ગ્રાહકોના નામ, સરનામા ન લખતા ફક્ત જેના નામે પત્રિકા મોકલવાની છે તેનું જ નામ અને સરનામું લખવું.
- ગ્રાહકોને રેગ્યુલર પત્રિકા મળે માટે ગ્રાહકનું પુરું નામ, પિતા/પતિનું પણ પુરું પુરું નામ લખશો.
- પત્રિકા અંગેના કોઈ પણ કામ માટે બને ત્યાં સુધી ફોન ન કરતા ટેલીગ્રામ અથવા પત્ર દ્વારાજ સંપર્ક કરવા ખાસ વિનંતી છે.
- અલગ-અલગ વિષયના પત્ર અલગ-અલગ કાગળમાં લખી મોકલશો.
- લવાજમ મોકલતી વખતે ગ્રાહક નંબર/ખાતા નંબર લખતા રહેવો અનિવાર્ય છે.
- લવાજમ મોકલવાનું સરનામું યુગ નિર્માણ યોજના, પો-ગાયત્રી તપોભૂમિ, મયુર-૩

ॐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્ ।

યુગ શક્તિ ગાયત્રી

: સંસ્થાપક/સંરક્ષક :

વેદમૂર્તિ, તપોનિષ્ઠ યુગદેષ્ટા

પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્ય

અને

માતા ભગવતી દેવી શર્મા

સંપાદક :

પં. લીલાપત શર્મા

: કાર્યાલય :

ગાયત્રી તપોભૂમિ

મથુરા-૨૮૧ ૦૦૩

: ટેલિફોન :

(૦૫૬૫)૪૦૪૦૦૦, ૪૦૪૦૧૫

વાર્ષિક લવાજમ : ૪૫ રૂપિયા

આજીવન લવાજમ : ૫૦૦ રૂપિયા

વિદેશનું લવાજમ

વાર્ષિક : ૧૦ પાઉન્ડ/૧૫ ડોલર/

૪૦૦ રૂપિયા

આજીવન : ૧૦૦ પાઉન્ડ/

૧૫૦ ડોલર/ ૪૫૦૦ રૂપિયા

વર્ષ - ૨૭ અંક - ૧૨

ડિસેમ્બર - ૧૯૯૭

ઈશ્વરે અપનાવ્યા હોવાની કસોટી

ઈશ્વર જ્યારે કોઈને પોતાનો માને છે, તેને પ્રગાઠ પ્રેમ કરે છે ત્યારે તે પોતાના એક વિશ્વાસુ સેવકને તેની પાસે મોકલી આપે છે અને તેને કહે છે કે તું હરહંમેશ મારા પ્રિય ભક્તની પાસે રહેજે અને તેનો પાલવ ક્યારેય છોડીશ નહીં. ક્યાંક મારો પ્રિય ભક્ત અટૂલો રહીને સંસારની ઝાકમઝોળથી ભરમાઈ ના જાય, હલકાં આકર્ષણોની ભૂલભૂલામણીમાં અટવાઈ ના જાય અથવા ભોગવિલાસની ઝાડીઓમાં ફસાઈ ના જાય તેનું ધ્યાન રાખજે. ઈશ્વરના આ વિશ્વાસુ સેવકનું નામ છે - દુઃખ. ખરેખર ! દરેક પ્રભુભક્ત સાથે દુઃખ પડછાયાની જેમ વણાયેલું છે.

નિઃસંદેહ આ દુઃખ જ ઈશ્વરે આપણને અપનાવ્યા હોવાની સાચી કસોટી છે. દુઃખ આવતાંની સાથે જ આપણી ચેતના ઈશ્વરાભિમુખ થવા માંડે છે. દુઃખની પ્રત્યેક ક્ષણ આપણને સંસારની વાસ્તવિકતાનો અને તેની અસારતાનો અનુભવ કરાવે છે. આ ક્ષણોમાં જ આપણને આપણાં પોતિકાં જ સૌથી વધુ પરાયાં લાગે છે - આ સત્યનો સઘન અનુભવ થાય છે. જે મિત્રો, સગાસંબંધીઓ, કુટુંબીઓ અને સ્નેહીઓને આપણાં કહેવા-માનવામાં ગર્વ થતો હતો, તેમના પરાયા હોવાનાં રહસ્યો એક પછી એક દુઃખ આવતાંની સાથે જ ખૂલવા લાગે છે. આ ક્ષણોમાં ઈશ્વરની યાદ આકુળવ્યાકુળ કરી મૂકે છે. ઈશ્વર પ્રત્યે ઊંડો અનુરાગ જાગે છે. ઈશ્વરનું શરણ પ્રબળ થવા લાગે છે.

ઈશ્વરનો વિશ્વાસુ સેવક જો આપણી સાથે ના હોય તો અંતરાત્મા ઉપર મનોવિકારોનાં આવરણો બાગી જાય છે. 'અહમ્'નો ફણીધર નાગ સમગ્ર ચેતનાને ડંખે છે. આત્માના ઉજાસના અભાવે આચારવિચારમાં પાપ અને દુરાચારનું ઘોડપૂર ઉમટી આવે છે. સત્ય અને અસત્ય (સારસાર)નો વિવેક ચૂકી જવાય છે. જીવ ધનધોર અંધકાર અને ઘટાટોપ ધુમ્મસમાં ઘેરાઈ જાય છે. આવા અંધકારના બેભાનપણામાં તે સંસારની ભ્રમજાળને 'પોતીકી' (પોતાની) અને ઈશ્વરના મુદુલ પ્રેમને 'પરાયો' ગણવા લાગે છે અને ત્યારે ઈશ્વર પોતાના પ્રિય ભક્તને તારવા માટે - તેને શરણ આપવા માટે પોતાના સૌથી વધુ વિશ્વાસુ સેવક એવા દુઃખને તેની પાસે મોકલી આપે છે.

જેમને દુઃખ વેઠવું કપરું લાગે છે તેમના માટે ઈશ્વરને અપનાવવાનું પણ કઠિન છે. ઈશ્વરની સાથે સંબંધ બાંધવાનો અર્થ છે - જીવનને આદર્શોની આકરી કસોટીઓ (અગ્નિપરીક્ષાઓ)માં હોમી દેવું, પ્રભુ પ્રત્યેની આપણી શ્રદ્ધાને રોજરોજ નવા અગ્નિમાં તપાવતા રહીને તેના ઉજાસને દરરોજ નવી રીતે ચમકાવતા રહેવું પડે છે. એટલે જ તો ઈશ્વરને પોતાનો બનાવનારા ભક્તો તેમની પાસેથી લગાતાર દુઃખોનું વરદાન માગે છે. દુનિયાના દરેક ખૂણે વસતાં કુન્તાજી, મીરા, શબિયા, તુકારામ, નાનક, બુદ્ધ, ઈસુ ખ્રિસ્ત, અંમરસન કે થોરો જેવા પ્રભુધેલા ભક્તોએ તેમના જીવનમાં આવેલા પ્રચંડ દુઃખોને પ્રભુની પોતાપણાની કસોટી સમજીને સ્વીકાર્યાં હતાં અને હસતે મોઢે સહન કર્યાં હતાં. ઈશ્વરે જેમને અપનાવ્યા છે અને જેમણે ઈશ્વરને અપનાવ્યા છે તેવા તમામ ભક્તોના હૃદયમાંથી આ જ સૂરો નીકળ્યા છે કે - પ્રભુભક્તિ તેમજ આદર્શો માટે દુઃખો વેઠવાં જ પડે છે. એ જ બે હાથ છે જેમને જોડીને પ્રભુપ્રાર્થનાનો હેતુ સાચા અર્થમાં પાર પડી શકે છે.

કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે

મનુષ્યનો અધિકાર અને અનાધિકાર ક્યાં સુધીનો છે? તેનું વિશ્લેષણ કરતાં ગીતામાં ભગવાન કહે છે -
કર્મણ્યેવાધિકારસ્તે, મા ફલેષુ કદાચન્ ।

અર્થાત્ - તારો અધિકાર કર્મ સુધી જ સીમિત છે, ફળ સુધી નહીં. તેથી ફળની આશા રાખીને કર્મ ન કર.

આમ તો દરેક મનુષ્ય ફળની આશાએ, પરિણામની આકાંક્ષાએ જ કર્મ કરતો હોય છે. આ યોગ્ય અને જરૂરી પણ છે. કોઈક જડભરત અથવા તો કોઈ સંન્યાસી યોગી જ વગરવિચાર્યે કામ કરે અને જે વગરવિચાર્યે કામ કરે તે પાછળથી પસ્તાય છે. કામ કરતાં પહેલાં કેટલીયે બાબતો પર વિચારવું પડે છે. સૌથી પહેલાં તો તે કામ કરવા જેટલી આપણી યોગ્યતા છે કે નહીં? તેના માટેનાં જરૂરી સાધનો ઉપલબ્ધ છે કે નહીં? તેના માટેનો અનુકૂળ સમય છે કે નહીં? ખેતીવાડીથી માંડીને વેચારધંધો કરતાં પહેલાં આ બધી જ બાબતો પર વિચાર કરવો પડે છે. જમીન ન હોય, બી ન હોય અને વાવણીને લાયક મોસમ ન હોય છતાં પણ ખેતી કરવાનું સાહસ કરનાર મૂર્ખ જ ગણાય છે. આ જ બાબત વ્યવસાય સંબંધે પણ લાગુ પડે છે. કોઈ પણ જાતનો વ્યવસાય કરતાં પહેલાં મૂડી, અનુભવ, ઘરાકી વગેરે અનેક બાબતોનો વિચાર કરવો પડે છે. વગરવિચાર્યે વ્યવસાય કરવા માંડે તો મૂડી ગુમાવવાનો અને મશ્કરીપાત્ર બનવાનો વખત આવે છે. કામ નાનું હોય કે મોટું પરંતુ તેની યોજના બનાવીને પછી જ તેની સાધનસામગ્રી એકઠી કરાય તે યોગ્ય અને જરૂરી છે. આમ કરવાથી જ મનોવાંચિત ફળ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

પરંતુ જ્યારે એમ માની લેવામાં આવે છે કે અમુક કર્મ કરવાથી આટલું પ્રતિફળ તો ચોક્કસપણે મળશે જ ત્યારે પ્રશ્ન થોડોક પેચીદો (જટિલ) બની જાય છે. એટલું જ નહીં પરંતુ પ્રતિફળની આશા એટલી ઊંચી રાખવામાં આવે છે કે તેટલું પ્રતિફળ ન મળે તો માનસિક સમતોલન પણ ખોઈ બેસે છે અને એટલું દુઃખ થાય છે કે વિચારશક્તિ કુંઠિત થઈ જાય છે અને હવે આગળ ઉપર શું કરવું જોઈએ અને શું નહીં? તેની પણ સૂઝ પડતી નથી.

ઉદાહરણ માટે કોઈ એક વિદ્યાર્થી પરીક્ષા આપવા માટે જાય છે. તેના માટે જરૂરી તૈયારી પણ કરે છે છતાં કોઈ કારણવશ તે નાપાસ થાય છે તો તે એટલો નાસીપાસ થઈ જાય છે કે કાં તો તે આત્મહત્યા કરવાનું વિચારે છે અથવા તો હવે પછી ભણવાનું છોડી દેવા વિચારે છે અથવા તો તેના માટે પોતાના માતાપિતા, અંધ્યાપકો અથવા તો પેપરસેટર અથવા પરીક્ષક પર દોષારોપણ કરે છે. ગ્રહદશા નબળી છે, નસીબ સાદું નથી વગેરે બહાનાં કાઢે છે. આ પરિસ્થિતિમાંથી માર્ગ કાઢવા માટે શું કરવું જોઈએ? તે માટેની વિચારશક્તિને આ બધી બાબતો નષ્ટ કરી દે છે.

સફળતા મળ્યા પછી આગળ શું કરવું તે વિચારવામાં કોઈ મુશ્કેલી પડતી નથી પરંતુ અસફળતા મળ્યા પછીનું પગલું ક્યું ભરવું તે માટે ઊંડી સૂઝની જરૂર પડે છે. જે ધક્કો કે ઠોસ લાગી છે તેને સહન કરવામાં, સંભાળવામાં અને પહેલાં કરતાં પણ વધારે સાવધાની સાથે કામને નવીન ઢંગથી શરૂ કરવા માટે બહુ સંતુલિત મગજની જરૂર પડે છે. શોકાકુલ, વિહ્વન્ન મનઃસ્થિતિમાં કરેલા કાર્યમાં તો પહેલાંની જેમ જ

અસફળતા મળવાની આશંકા રહે છે અને જો આમ બને તો બમણી ચોટ લાગે છે અને કદાચ કોઈ વિદ્યાર્થી તો ભણવાનું પણ છોડી દે. કોઈ વેપારી દુકાન બંધ કરી દે અને કામધંધા વગર બેકાર બેસી રહેતાં મગજમાં જે કુવિચારો આવે છે તે સ્થિતિમાં ક્યારેક કોઈ મોટો અનર્થ પણ થઈ જાય.

સફળતાની આશા રાખવી બહુ સારી વાત છે. તેના માટે પૂરેપૂરી શક્તિથી પ્રયત્ન કરવો પણ જરૂરી છે. આમ છતાં પણ એવાં કેટલાંય કારણો હોય છે જેના લીધે અસફળતા મળે છે. પ્રશ્નપત્ર એવું આવી જાય કે જેમાં અભ્યાસક્રમ બહારનું પૂછ્યું હોય અથવા તો અધ્યાપકોએ બેદરકારીને કારણે ભણાવ્યું ન હોય, પેપર કાઢનાર અથવા તપાસનારનો તે સમયનો મૂડ ખરાબ હોય, પ્રશ્નનો જવાબ લખતી વખતે તેને યોગ્ય રીતે સમજાવવામાં ક્યાશ રહી ગઈ હોય અથવા તો તે સમયે તબિયત ખરાબ થઈ ગઈ હોય અથવા તો કોઈ ઝઘડાને કારણે મૂડ ખરાબ થઈ ગયો હોય. આવાં અનેક કારણો નાપાસ થવા માટેનાં હોઈ શકે છે. જે થઈ ગયું તે થઈ ગયું, હવે બગડેલી બાજી સુધારવી કઈ રીતે તે મહત્વનું છે. અસફળતા મળ્યા પછી વિચારવું જોઈએ કે પહેલાં કરતાં બમણી તૈયારી સાથે કેવી રીતે કામ કરી શકાય ? સફળતા-અસફળતા તો પછીની વાત છે. તેથી કાર્યની સફળતા-અસફળતાનો વિચાર કર્યા વિના તેને પૂરું કરવા માટે મનોયોગપૂર્વક કેવી રીતે લગનશીલ રહી શકાય છે તે કાર્યમાં સંપૂર્ણપણે કેવી રીતે મગ્ન થઈ જવાય છે. આ બાબત પર જ વિચાર કરવો જોઈએ.

અસફળતા મળતાં બાર વખત યુદ્ધમાં હારીને છુપાઈ બેઠેલા રાજાની વાત યાદ કરવી જોઈએ. ગુફામાં તેણે જોયું કે કરોળિયો જાળ ગૂંથી રહ્યો છે અને દરેક વખતે તાંતણો તૂટી જાય છે. બાર વખત અસફળ રહ્યા

પછી તેરમી વખતે તેને સફળતા મળી. રાજા બ્રુસોએ તે ઘટના પરથી પ્રેરણા લીધી કે જ્યારે કરોળિયો તેરમા પ્રયત્ને સફળતા મેળવી શકે છે તો હું તેવું કેમ ન કરી શકું ? તેણે તેરમી વખત ફરીથી તૈયારી કરી અને આ વખતે તે જીતી ગયો.

સફળતા મળ્યા પછીનું આગળ પગલું ભરવા માટે જેટલી બુદ્ધિમાની અને હિંમતની જરૂર છે તેના કરતાં વધારે સમજદારી અને હિંમત હારી ગયા પછી કે અસફળતા મળ્યા પછી આગળ પગલું ભરવામાં જરૂરી છે.

કોઈપણ કામમાં સફળતા મળશે જ તેવું નક્કી નથી હોતું. જે ઈચ્છ્યું છે તે પ્રાપ્ત થશે જ તેવો કોઈ ભરોસો હોતો નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં પોતાનું ભવિષ્ય બગાડી દેવું કે હિંમત હારી જવી યોગ્ય નથી. એક બુદ્ધિશાળીનું તો કહેવું છે કે ભવિષ્ય માટે સારામાં સારી આશા રાખવી જોઈએ પરંતુ ખરાબમાં ખરાબ શક્યતા માટે પણ તૈયાર રહેવું જોઈએ. તેથી પહેલેથી જ બહુ મોટી મોટી આશાઓ ન રાખીએ તે વધારે સારું.

સૌથી સારી વાત તો એ છે કે જે પણ કંઈ કામ કરીએ તે પૂરી મહેનત, લગન અને દિલચસ્પીથી કરવું જોઈએ. આપણા કામમાં એટલો રસ લેવો જોઈએ કે કામ કરતી વખતે એટલો આનંદ તો આવે જ કે જેટલી ઈમાનદારી અને જવાબદારી સાથે કામ કરવું જોઈએ તેટલી જવાબદારી અને ઈમાનદારી સાથે અમે કામ કર્યું છે. પ્રસન્નતા મેળવવા માટે આટલું પૂરતું છે.

અસફળતા મળવા છતાં પણ ચહેરા પર ઉદાસીની એક ઝલક સુદ્ધાં દેખાવા દેતો નથી. મનને નિરાશ થવા દેતો નથી અને હિંમત ટકાવી રાખે છે. વાસ્તવમાં તે જ સાચો સમજદાર અને બહાદુર છે. બીજા લોકો સહાનુભૂતિ દર્શાવવા આવે તો તેમને કહેવું

જોઈએ કે અમે અમારી પૂરી મહેનતથી અને લગનથી કામ કર્યું હતું પછી અમારો શું વાંક કે જેના માટે કોઈ સહાનુભૂતિ દર્શાવે ? કદાચ મહેનત અને સાવધાની રાખવામાં કોઈ કમી રાખી હોય તો કહેવું જોઈએ કે અમારી ભૂલનું પરિણામ અમારી સામે જ છે. તેના માટે સહાનુભૂતિ ન દર્શાવો પરંતુ અમારી હિંમત વધારો જેથી હવે પછીના પ્રયત્નમાં ઊંચા સ્તરની સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકીએ. જે છોકરાઓ એક વર્ષે નાપાસ થાય છે તેઓ બીજા વર્ષે વધારે મહેનત કરીને પ્રથમ વર્ગમાં પાસ થાય છે કારણ કે તેમને એક જ ધોરણમાં બે વર્ષ ભણવાની તક મળી. તેમણે મનોબળ ખોયું નથી. સારો વર્ગ મેળવવો તે સૌભાગ્યનું ચિહ્ન છે. તેનાથી દરેક કામમાં ભવિષ્ય ઉજ્જવળ બને છે. સારો

વર્ગ ન મળવો (સારા ટકા ન આવવા) તેના કરતાં તો નાપાસ થવું સારું કારણ કે થઈ કલાસમાં પાસ થવાથી ભવિષ્યમાં કોઈ સારી તક મળવાની આશા રહેતી નથી.

આપણી પ્રસન્નતા, આપણા આનંદને સુરક્ષિત રાખવા માટે આપણી મહેનત અને આપણા પ્રયત્નને જ સફળતા માનવી જોઈએ. તેના માટે સંતોષ માનવો. આવી મનઃસ્થિતિમાં સફળતા મળે તો પણ પ્રસન્નતા, અસફળતા મળે તો પણ પ્રસન્નતા. તેથી જ ગીતાકારે કહ્યું છે કે તારો અધિકાર ફક્ત કર્મ પર જ છે ફળ પર નહીં. આ માન્યતાને અપનાવી લેવાથી મનુષ્ય ક્યારેય દુઃખી થતો નથી અને આગળનું પગલું ભરવામાં ક્યારેય દુઃખ અનુભવતો નથી.

તેમણે પોતાના વ્યક્તિગત લાભ માટે આજ સુધી કંઈપણ પ્રયત્નો નથી કર્યા. ધન-ઐશ્વર્ય કમાવાનું તો દૂર રહ્યું, આધ્યાત્મિક સાધનાઓ માટે પણ તેમનો દૈનિક વ્યક્તિગત લાભનો નથી રહ્યો. તેઓ જે કંઈ જપ અને તપ કરે છે તેનું તે જ દિવસે કોઈ પીડિત અને દુઃખી વ્યક્તિના કલ્યાણ માટે અથવા સંસારમાં ધાર્મિક વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરવા માટે દાન કરી દે છે. હજુ કેટલાયે જન્મ લેવાનો પણ તેમનો વિચાર છે. સંસારમાં ધર્મની સ્થાપના થયા વગર માનવના અંતરાળમાં માનવતાની યોગ્ય પ્રતિસ્થાપના કર્યા વિના સ્વર્ગ અને મુક્તિમાં જવાનો એમનો જરાય વિચાર નથી. તેથી તેઓ પોતાના માટે કોઈ સિદ્ધિ ઈચ્છતા નથી. વિશ્વહિત જ તેમનું પોતાનું હિત છે. આ લક્ષ્યને લઈને તપની વધુ ઉગ્ર અગ્નિમાં પોતાને તપાવવાનું આ વર્તમાન પગલું એમણે ભર્યું છે. માતા તેમના મનોરથો સફળ કરે. આ પ્રાર્થના આપણે બધાંએ કરવી જોઈએ.

માણસને તેની માનસિક દુર્બળતા નાની-નાની વાતોમાં ઉત્તેજિત કરીને તેનું માનસિક સંતુલન બગાડી નાખે છે. આ સ્થિતિમાંથી બચવું એ જ ધૈર્ય છે. ધૈર્યવાન વ્યક્તિને જ વિવેકશીલ અને બુદ્ધિમાન કહી શકાય છે. જે વાત-વાતમાં ઉશ્કેરાઈ જાય અને અધીરા થઈ જાય તેઓ ભલે ગમે નંટલા વિદ્વાન કે પ્રતિષ્ઠિત હોય પણ વાસ્તવમાં તો તેઓ ઊણા જ કહેવાશે.

પરોપકારાય મિદં શરીરમ્

મનુષ્ય વ્યક્તિગતરૂપે જેટલું સમાજને આપે છે તેના કરતાં કંઈ કેટલાયેગણું વધારે તે સમાજ પાસેથી સામૂહિકરૂપે પ્રાપ્ત કરી લે છે. આજે પાલનપોષણ, શિક્ષા-દીક્ષા, કૃષિવિજ્ઞાનની જે સગવડો પ્રસારિત થઈ રહી છે તેના પર વિચાર કરતાં જણાય છે કે તે બધી આપણા વડવાઓની મહેનત અને ખંતનું પરિણામ છે. તેમણે પ્રાપ્ત કરેલ જ્ઞાન અને સાધનોને જો તેમણે પ્રસારિત ન કર્યા હોત તો આજની બધી જ કલ્યાણકારી પરંપરાઓ અતીતના ગર્ભમાં વિલીન થઈ ગઈ હોત.

આજે વર્તમાનની તમામ સગવડો, સાધનો અને વિકાસ આપણા વડવાઓની કૃપાને કારણે આપણે ભોગવી રહ્યા છીએ. તેના માટે આપણે તેમના ચિરકાળ સુધી ઋણી રહીશું તેમાં કોઈ સંદેહ નથી. પરંતુ આપણાં કર્તવ્યની ઈતિશ્રી અહિંયા થઈ જતી નથી. આપણે પણ આ પૂણ્યપરંપરાને જાગૃત રાખવાની છે અને તો જ માનવતા જીવંત રહેશે. ખેતરમાં પકવેલા ધાન્યને ખેડૂત વારંવાર વિખેરતા રહે છે પરિણામે અન્નભંડાર ક્યારેય ખાલી થતો નથી. પરોપકારની અમૂલ્ય સંપત્તિ ખાલી ન થઈ જાય તે માટે તેને વારંવાર મનુષ્યતાના ખેતરોમાં વિખેરતા રહેવાનું છે.

પોતાના અસ્તિત્વને ઓગાળીને મિટાવીને પરહિત માટે આત્મબલિદાનની ભાવનામાં જ માનવજીવનની સાર્થકતા છે. પરોપકારને જ માનવધર્મનું રૂપ આપતાં ગોસ્વામી તુલસીદાસ લખે છે -

પરહિત સરસિ ધર્મ નહિ ભાઈ ।
નહિ પર પીડા સમ અધમાઈ ॥

અર્થાત્ - બીજાઓની ભલાઈથી વધીને સંસારમાં કોઈ ધર્મ નથી અને બીજાઓને દુઃખ દેવા કરતાં બીજા કોઈ મોટો અપરાધ આ ધરતી પર નથી.

પરોપકાર મનુષ્યનો આધ્યાત્મિક સદ્ગુણ છે. આ ભાવનામાં જ સંસારનું સર્જન, વ્યવસ્થા અને ઉત્થાન (પ્રગતિ) સમાયેલું છે. આ પુત્ર આપણને સુખ આપશે જ તેવી કોઈ ગેરંટી ન હોવા છતાં પણ માતાપિતા કેટલા સહજ પ્રેમ, સ્નેહ અને લાડપ્યારથી તેનું પાલનપોષણ કરે છે. મનુષ્યનો સંપૂર્ણ વિકાસ પારસ્પરિક ભાવનામાં રહેલો છે. મનુષ્યની આધ્યાત્મિક ભૂખ પરોપકારથી જ મટે છે. જ્યાં સુધી મનુષ્યના અંતઃકરણમાં પરહિતની ભાવના જાગૃત થતી નથી ત્યાં સુધી ગમે તેટલાં કર્મકાંડ, પૂજાપ્રક્રિયા કરવા છતાં પણ તેને શાંતિ, સંતોષ કે સુખ પ્રાપ્ત થતું નથી.

મુશ્કેલીમાંથી કોઈ પ્રાણીને ઉગારી લેવામાં, જરૂરિયાતના સમયે મદદ કરવામાં, ભૂખ્યાને ભોજન કરાવવામાં અને રોગીની સેવાસુશ્રુષા કરવાથી વ્યક્તિને જે આંતરિક શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેનું પ્રતિક્ષણ કર્તાના અંતઃકરણને પ્રભાવિત કરે છે અને તેનાથી આત્માને અસીમ તૃપ્તિનો અનુભવ થાય છે.

નિઃસ્વાર્થ ભાવે કરાયેલું કર્મ જ પરોપકાર છે. તેમાં કર્તવ્યભાવના (ફરજપાલન)ની વિશાળતા સમાયેલી હોય છે. સ્વાર્થની ભાવનાથી અને ભવિષ્યમાં લાભ મેળવવાની આશાએ કરેલું સેવાકાર્ય પણ પરોપકાર નહીં આત્મછલના માત્ર છે.

આકાશમાં સૂર્ય રોજ ઉગે છે અને પોતાની ગરમી પૃથ્વી પર ફેલાવે છે જેનાથી પૃથ્વીનિવાસી જીવોને

જીવન મળે છે. તેના બદલામાં સૂર્ય મનુષ્ય પાસેથી કંઈ માંગતો નથી. આ જ રીતે ચંદ્રમા, વાયુ, નદીઓ, વૃક્ષો વગેરે કોઈને કોઈ રૂપે સંસારના હિત અને કલ્યાણકારી કાર્યોમાં જોડાયેલાં છે. પોતાની આ સેવાના બદલામાં તેઓ ક્યારેય કશું જ માંગતા નથી. ઘાસ ખાઈને દૂધ આપનાર ગાયની કર્તવ્યભાવના પણ પ્રશંસનીય ગણાય. કંઈક મેળવવાની અથવા તો કંઈક ઉદ્દેશપૂર્તિ માટે કરાયેલા ઉપકારોમાં નિઃસ્વાર્થ ભાવે કરાયેલાં સત્કર્મો જેટલી શક્તિ હોતી નથી.

કુદરતી અનુદાનો પ્રત્યે પોતાનો દયાભાવ પ્રગટ કરવાનો ઉપાય એ જ છે કે આપણે પણ તેવું જ આચરણ કરીએ. કુદરતી સગવડો આપીને પરમાત્માએ મનુષ્યની બાહ્ય વ્યવસ્થાઓને પૂર્ણ કરી છે. આંતરિક વ્યવસ્થાઓ આપણે આપણા સહયોગ, સહાનુભૂતિ અને કર્તવ્યપાલનના આધારે કરવાની છે. વ્યક્તિના વિકાસનું અને સામાજિક ઉત્થાનનું મૂળ કારણ કર્તવ્યનિષ્ઠા છે. આ ઉદારતા સમાજમાં જેટલી વધારે ફેલાય છે તેટલો જ સમાજ સુખી અને ઉન્નત બને છે અને જ્યારે પણ આનાથી ઉલટું સ્વાર્થની પરપીડનની નિરંકુશ ક્રિયાઓ ફેલાવા માંડે છે ત્યારે આ ધરતી પર કલેશ અને મુશ્કેલીઓનું ગાઢ ધુમ્મસ છવાઈ જાય છે.

મનુષ્યનું વ્યક્તિત્વ અને તેનો વૈભવ પરોપકાર છે. નીતિનો શ્લોક છે -

ન પિવન્તિ નદઃ સ્વમેવ નોદકં,
 ન ફલાન્તિ ખાદન્તિ સ્વયમેવ વૃક્ષા ।
 ધરાધરો વર્ષતિ નાત્મહેતવે,
 પરોપકારાયાં સતાં વિભૂતયા ॥

અર્થાત્ - “જે રીતે નદીઓ પોતાના માટે વહેતી નથી, વૃક્ષ પોતાના ફળનો ઉપભોગ જાતે કરતું નથી, વાદળો પોતાના માટે વરસતાં નથી તેવી રીતે સજ્જન

અને વિશાળ હૃદયવાળા મનુષ્ય હંમેશાં પરોપકારમાં લાગેલા રહે છે.” પ્રસિદ્ધ સંત માઓત્સે માટે દાર્શનિક મૈન્સિયદે કહ્યું હતું - “જો તેમના શરીરને પીસી નાખવાથી સંસારનું હિત થતું હોય તો તે પોતાના શરીરને સહર્ષ પીસી નખાવત.”

આ વાત તો માત્ર માન્યતા છે. પરંતુ આપણે ત્યાં તો આ વ્યવહારમાં આવી ગયું છે. દષિચીએ દેવતાઓના રક્ષણ માટે પોતાના શરીરને હસતાં હસતાં કપાવ્યું હતું. શિબિ, હરિશચંદ્ર, કર્ણ, મોરધ્વજ, દિલીપ વગેરે મહાપુરુષોએ માનવતાની સિદ્ધિ માટે જે સાધનાઓ જગાવી છે તેનો પ્રકાશ આજે પણ આપણી સંસ્કૃતિને પ્રકાશિત કરી રહ્યો છે. આ પૂજ્યપરંપરામાં આપણે પણ ભાગીદારી નોંધાવવાની છે, જેથી આપણા દેશની આધ્યાત્મિક આસ્થાઓ અને અમારું ભવિષ્ય ખૂબ ઊંચે ઊઠે. બધા જ મહાન પુરુષોનો ઉદ્દેશ આ જ હતો અને આપણું પણ લક્ષ્ય આ જ હોવું જોઈએ.

પરોપકારને આપણે માત્ર સંતમહાત્માઓ સુધી સીમિત માનીએ છીએ. પરંતુ વાસ્તવમાં આ તો પ્રત્યેક મનુષ્યની ફરજ છે. મનુષ્યના ચરિત્રની કસોટી આનાથી જ થાય છે. બીજાના દુઃખમાં સહભાગી થવાની જે મનુષ્ય જેટલી તત્પરતા રાખે છે તે એટલા જ સભ્ય, સુસંસ્કૃત તથા ઉચ્ચ વિચારોવાળો ગણાય છે. પરોપકાર મનુષ્યને ઉન્નત, સ્વચ્છ અને નિર્મળ બનાવી દે છે. તેના ચારિત્ર્યમાં સત્ત્વગુણની પ્રાધાન્યતા આવી જાય છે અને એક દિવસ તે આધ્યાત્મિકતાના ઊંચામાં ઊંચા શિખરને સ્પર્શ કરવા લાગે છે. આ ભાવના જેટલી ઉચ્ચ અને વિશાળ બનતી જાય છે તેટલી જ વધારે પરમાત્મા તથા તેના વ્યાપકપણાની અનુભૂતિ વધવા માંડે છે. આ સુખ અવર્ણનીય છે. ધન્ય છે તે લોકો કે જેમનું જીવન પરોપકારના હવનકુંડમાં સમિધ બનીને

સળગી જાય છે.

સેવા, ત્યાગ, પ્રેમ, સહૃદયતા, કષ્ટ સહિષ્ણુતા વગેરે પરોપકારનાં અંગ છે. જ્યાં આ બધા જ ગુણોનો સુમેળ થાય છે ત્યાં પરોપકારનું પ્રાગટ્ય થાય છે. કોઈને એક દિવસ જરા જેટલી સહાયતા કરવાથી પરોપકારી બની જવાતું નથી. આ તો જીવનસાધના છે. તેના માટે પોતાનું શરીર, સાધન અને સંપત્તિઓ ત્યાગવી પડે છે. જે જેટલા પ્રમાણમાં આ નિયમોનું પાલન કરે છે તેનું હૃદય તેટલું જ ખુલ્લું, સાહસી અને વિશાળ બને છે.

આપણે પ્રેમનો અભ્યાસ કરવાનો છે. પરોપકાર પ્રેમની પ્રશસ્તિનું જ (વખાણનું જ) બીજું સ્વરૂપ છે. પ્રેમના વિકાસની સાથે સાથે પરોપકારની ભાવનાઓ વિકસતી રહે છે. પ્રેમના મૂળને સિંચન કરવાથી પરોપકારનો છોડ સ્વયં (જાતે જ) લહેરાવા લાગે છે.

મનમાં સતત પ્રાણીમાત્રના હિત અને ઉપકારના

વિચારો કરવા અને શરીરથી લોકહિત તથા પરોપકારનું યથાશક્તિ કાર્ય કરવું, કોઈનું અહિત ન કરવું કે કોઈને દુઃખ ન પહોંચાડવું આ જ પરોપકારનો સદુપયોગ છે. આ ભાવના દુન્યવી ન હોવી જોઈએ. વિશ્વકલ્યાણની ભાવના જ પરોપકારનો પ્રાણ છે. પરમાત્માનું સાન્નિધ્ય સુખ પણ એને જ પ્રાપ્ત થાય છે.

સંસારના દુઃખી, પીડિત અને અભાવગ્રસ્ત મનુષ્યોનું કંઈક કલ્યાણ કરવા માટે આપણને આ શરીર મળ્યું છે. આ યોગ્યતાઓ આપણને ફરીથી મળશે કે નહીં તે શંકાસ્પદ છે પરંતુ આજની શક્તિનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરી લેવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો વાંધો નથી (કોઈ પણ પ્રકારનો વિરોધ નથી). તેથી પરહિત સાધનામાં લાગી જવામાં આપણે વિલંબ કરવો જોઈએ નહીં. આ શરીર પરોપકાર માટે મળ્યું છે અને પરોપકારમાં જ તેની ઈતિ હોવી જોઈએ.

★ ★ ★

કર્તવ્યપાલન ઉપર આધારિત આકાંક્ષાઓ અંગે એક વાત ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે તેમાં બીજા કોઈનો હસ્તક્ષેપ ના હોય. પોતાની જેવી યોગ્યતા છે અને પરિસ્થિતિ છે તે મુજબ જ દરેક માણસ કર્તવ્યપાલન કરી શકે છે અને સાથે સાથે સંતોષ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. ગીતાકારે વારંવાર એ સ્પષ્ટ કર્યું છે કે “મનુષ્યનો અધિકાર માત્ર કર્તવ્યપાલન સુધી જ સીમિત છે. પરિણામો ઉપર તેનો કોઈ અધિકાર નથી.” જે વસ્તુ ઉપર આપણો અધિકાર નથી તેની ઉપર પોતાની પ્રસન્નતાનો આધાર રાખવો તે ભૂલ છે. પોતાના આનંદને બીજાના હાથમાં વેચી દેવા જેવું છે. તેથી જીવનને સુખી બનાવવા માટે આપણે જીવનને સર્વાંગી ઉન્નતિ તરફ આગળ ધપાવવા માટે પૂરી સચ્ચાઈ અને શ્રમશીલતા સાથે પ્રયત્ન કરીએ તેવી નીતિ જ સર્વોત્તમ ગણાય. આ પ્રયત્નશીલતાને પોતાનો ધર્મ અને કર્તવ્ય માનીએ અને પ્રત્યેક પળે એ વાતનો સંતોષ અને ગર્વ અનુભવીએ કે કર્તવ્યપાલનમાં આપણે પૂરી તત્પરતા અને ઈમાનદારી સાથે જોડાયેલાં છીએ. આપણા સંતોષ અને આનંદ માટે આટલું જ પૂરતું છે.

ઘડપણને દૂર રાખવું હોય તો જવારાનો રસ પીઓ

ઘઉં એ આપણા ખોરાકનો મુખ્ય ઘટક છે. તેનું કારણ એટલું જ છે કે તેમાં પોષક તત્ત્વો ભરપૂર પ્રમાણમાં હોય છે. આપણા દેશના દરેક ભાગમાં મોટે ભાગે ઘઉંનો પાક થાય છે. બીજા અનાજની સરખામણીમાં ઘઉંના દાણા ઉપરાંત તેના નાના લીલા છોડ પણ પોષણ અને આરોગ્યની દૃષ્ટિએ ખૂબ જ ગુણકારી હોય છે. ઔષધશાસ્ત્રના અભ્યાસુ વૈજ્ઞાનિકોએ આ વિષયમાં ઘણાં મહત્ત્વપૂર્ણ સંશોધનો કર્યાં છે.

અમેરિકાની વિખ્યાત ડૉ. એન. વિગ્મોરે પોતાની કૃતિ “બ્હાઈ ટુ સફર?”માં ઘઉંની પોષણક્ષમતા અને તેના ઔષધીય ગુણોના પોતાની જાત ઉપર કરેલા પ્રયોગો અને અભ્યાસોનું વિગતવાર વર્ણન કરેલું છે. તેમના કહેવા મુજબ દુનિયાનો કોઈ પણ રોગ ઘઉંના જવારાના રસના સેવનથી મટી શકે છે. કેન્સર જેવા જીવલેણ રોગ પણ એના પ્રારંભિક તબક્કામાં એ રસના સેવનથી મટતા જણાયા છે. નબળાઈ, લોહીની ઊણપ, દમ, ખાંસી, કમળો, તાવ, મધુપ્રમેહ, હરસ-મસા અને વાયુના રોગોમાં પણ ઘઉંના કુણા છોડનો રસ લાભકારી સાબિત થાય છે. ઘા અને ગડગૂમડ ઉપર તેની પોટિશ બનાવીને બાંધવાથી તે એન્ટીસેપ્ટિક અને એન્ટી-ઈન્ફલેમેટરી (ચેપ વિરોધી) દવા તરીકે કામ આપે છે. ડૉ. વિગ્મોરે એના વડે કષ્ટસાધ્ય રોગથી પીડાતા કેટલાય દર્દીઓનો સફળતાપૂર્વક ઈલાજ કરીને તેમને સાજા કર્યાં છે.

પોષક તત્ત્વોની વિપુલતાના કારણે જ ઘઉંને બધાં અનાજોમાં શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવે છે. તેમાં શરીરને સ્વસ્થ અને તંદુરસ્ત રાખવા માટે જરૂરી એવાં પ્રોટીન,

વિટામિન, ખનીજકારો અને કાર્બોહાઈડ્રેટ જેવાં તમામ પૌષ્ટિક તત્ત્વો રહેલાં છે. સંશોધકોના અભ્યાસ મુજબ ૧૦૦ ગ્રામ ઘઉંના લોટમાં ૧૨.૨ ગ્રામ ભેજ, ૬૯.૪ ગ્રામ કેલરી કાર્બોહાઈડ્રેટ, ૧૨.૧ ગ્રામ પ્રોટીન, ૧.૭ ગ્રામ વસા, ૨.૭ ગ્રામ ખનીજકારો, ૧.૯ ગ્રામ રેસા, ૪૮ મિ.ગ્રા. કેલ્શિયમ, ૩૫૫ મિ.ગ્રા. ફોસ્ફરસ, ૪.૯ મિ.ગ્રા. લોહતત્ત્વ, ૨૯ મિ.ગ્રા. કેરોટીન, ૦.૪૯ મિ.ગ્રા. થાયમિન, ૦.૧૭ મિ.ગ્રા. રિબોફલેવિન, ૪.૩ મિ.ગ્રા. નિયાસિન અને ૦.૧૨૧ મિ.ગ્રા. ફોલિક એસિડનું પ્રમાણ હોય છે.

વૃદ્ધાવસ્થાની નબળાઈ દૂર કરવા માટે ઘઉંના જવારાનો રસ ગમે તેવા ટોનિક કરતાં પણ વધુ ઉત્તમ પુરવાર થયો છે. એ કોઈ પણ ઉંમરનાં નરનારીઓ ઈચ્છે ત્યાં સુધી ઉપયોગ કરી શકે એવું એક કુદરતી ટોનિક છે. વિલાયતી દવાઓ કે ટોનિકોનું સેવન લાંબા ગાળા સુધી કરી શકાતું નથી, કેમ કે તેમ કરવાથી ફાયદાને બદલે નુકસાન વધુ થાય છે, પરંતુ આ જવારાના રસ માટે એવું નથી. ઘઉંના જવારાના રસને તેની પોષકતા, ગુણવત્તા અને તેના લીલા રંગના કારણે ‘ગ્રીન બ્લડ’-લીલું લોહી એવું નામ અપાયું છે. ઘઉંના તાજા જવારાના રસની સાથે જો થોડી દુર્વા-ધરો અને બે-ચાર દાણા કાળાં મરીને પીસીને તેનો રસ મેળવીને સેવન કરવામાં આવે તો ગમે તેટલા જૂના હઠીલા એલર્જિક રોગ પણ જડમૂળથી નાબૂદ થઈ જાય છે. ઉપરાંત શરીરની રોગપ્રતિકારક શક્તિ વધી જાય છે. તેથી યુવાનો જેવી તાજગી આવી જાય છે. આમાં ખેતર કે બાગબગીચા જેવા ચોખ્ખા સ્થાને ઊગેલી ધરો જ વાપરવી જોઈએ, તેનું ખાસ ધ્યાન રાખવું. તેને પણ

નાના કૂંડા કે ક્યારીમાં ઘઉંની માફક ઉગાડી શકાય છે.

ઘઉંના જવારા ઉગાડવાની સૌથી સરળ રીત આ પ્રમાણે છે : માટીનાં નાનાં સાત કૂંડાં લઈને તેમાં માટી ભરી દેવી. માટી કરકરી અને રાસાયણિક ખાતર વિનાની હોવી જોઈએ. આ કૂંડામાંથી પહેલા કૂંડામાં પહેલે દિવસે એક મુઠ્ઠી ઘઉં વાવી દેવા. બીજે દિવસે બીજા કૂંડામાં, ત્રીજે દિવસે ત્રીજામાં અને તે જ કમમાં આગળ વધવું. દિવસમાં એકાદ બે વખત પાણી રેડવું. આમ કરવાથી છ-સાત દિવસમાં જ્યારે અંકુર કૂટીને-જવારા થોડા મોટા થઈ જાય ત્યારે જરૂર પ્રમાણે અડધા કૂંડાના કૂંણા જવારા મૂળ સહિત ઊખેડી લેવા. જવારા સાત-આઠ ઈંચ જેટલા મોટા થાય ત્યાં સુધીમાં તેને ઉખેડી લેવા, નહીંતર વધુ મોટા થઈ જાય તો તેનાથી થવો જોઈએ તેટલો લાભ થતો નથી. જવારાનો રસ સવારે નરણે કોઠે લેવાથી તે શ્રેષ્ઠ પરિણામ આપે છે. રસ પીધાના એક કલાક પછી જ બીજી કોઈ વસ્તુ ખાવી કે પીવી જોઈએ. જવારા છાંયામાં જ ઉગાડવા જોઈએ. તેમને દરરોજ અડધા કલાક પૂરતા જ હળવા તાપમાં રાખવા જોઈએ.

જવારાનો રસ કાઢવાની સહેલી રીત આવી છે : કૂંણા રોપાઓ ઉખેડીને તેનો મૂળનો ભાગ કાપી નાખવો અને બાકીના ભાગને બે-ત્રણ વખત પાણીથી સારી રીતે ધોઈ લેવો. પછી તેને પથ્થર ઉપર રાખીને પાણીના થોડાક છાંટા નાખીને લોંદાની જેમ પીસતા જવું. પછી કપડાથી ગાળીને એક વાસણમાં તેનો રસ લઈ લેવો. આ રસ પીવાથી એક મહિનામાં જ શરીરના લોહીમાંના રક્તકણો અને વિશેષ કરીને હિમોગ્લોબીનનું પ્રમાણ વધી જાય છે. બ્રહ્મવર્યસ શોધસંસ્થાનમાં આનાં સંશોધનો થયેલાં છે અને તેનાથી શરીરની નબળાઈ ચોક્કસ દૂર થઈ જાય છે. તેનું નિયમિત સેવન કરવાથી થોડાક જ મહિનાઓમાં નબળાઈ દૂર થાય છે અને દૂબળું-પાતળું

શરીર હ્રષ્ટપુષ્ટ બની જાય છે અને ગુમાવેલું આરોગ્ય ફરીથી પાછું મળે છે. દુર્વાધાસ માટે આરોગ્યશાસ્ત્રમાં કહેવાયું છે કે -

દર્વેહિ અમૃત સમ્પન્ને શતમૂલે શંતાકૂરે

શતપાતક સંહર્વિ શતમાયુષ્ય વર્ષિની.

અર્થાત્ - દુર્વાધાસમાં અમૃતરસ ભળેલો છે. તેના નિત્યસેવનથી સો વર્ષનું નીરોગી જીવન જીવી શકાય છે. પ્રાચીન ઋષિઓએ આ સૂત્રમાં દુર્વાની રોગ-પ્રતિકારક તેમજ સ્વાસ્થ્ય-સંવર્ધક શક્તિનો અણસાર આપ્યો છે.

ઘઉંના જવારાના રસની સાથે જો ઘઉં અને મેથીના દાણાને ચાર જેમ એકના પ્રમાણમાં એટલે કે ચાર ચમચી ઘઉંના દાણા અને એક ચમચી મેથીના દાણા ભેળવીને ધોઈને એક પ્યાલામાં પલાળવામાં આવે અને ૨૪ કલાક પછી તેનું પાણી ગાળીને પીવામાં આવે તો ઘડપણને માઈલો દૂર ધકેલી શકાય છે. આ પાણીમાં થોડો લીંબુનો રસ, એક ચપટી સૂંઠનો ભૂકો અને બે ચમચી મધ ભેળવવાથી ઘડપણને દૂર રાખનારા વિટામિન ઈ, વિટામિન સી અને કોલીન નામનાં ત્રણે તત્ત્વો ઉપરાંત એન્ઝાઈમ્સ, લાઈસીન, આઈસોલ્યૂસિન અને મેથોનાઈન જેવાં મહત્વનાં આરોગ્યવર્ધક પૌષ્ટિક તત્ત્વો પણ શરીરને મળી રહે છે. આ પીણું પાયક અને શક્તિવર્ધક હોવાના કારણે સંજીવની રસાયણ જેવું કામ આપે છે. એની સાથે ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે પલાળેલા ઘઉં અને મેથીનાં દાણાને એક કપડામાં બાંધીને ફણગાવવામાં આવે અને બીજે દિવસે નરણે કોઠે નાસ્તાના બદલે તેને ખૂબ ચાવીને ખાવામાં આવે તો એનાથી પાયનતંત્રના વિકારો દૂર થાય છે એટલું જ નહીં, પરંતુ શરીર પણ બળવાન અને ભરાવદાર બને છે. તેમાં લીંબુ, કાળાં મરી અને સીંધાલૂણ ભેળવીને તેને સ્વાદિષ્ટ બનાવી શકાય છે.

શુદ્ધ મગજ કલ્પવૃક્ષ છે

માણસનું મગજ અસંખ્ય વિશેષતાઓ ધરાવતા કમ્પ્યુટર જેવું છે. બંનેમાં માહિતીઓનો મબલખ ભંડાર ભરેલો છે. મગજ પોતાની આગવી સંરચનાને કારણે સંદેશાઓ અને માહિતીની આપલે કરે છે. જ્યારે કમ્પ્યુટર માણસને આધીન હોય છે અને એની ઈચ્છાનુસાર કાર્ય કરે છે. બંનેમાં એક મૂળભૂત તફાવત છે. કમ્પ્યુટરની ક્ષમતા મર્યાદિત હોય છે, જ્યારે શુદ્ધ અને કેળવાયેલું મગજ અનંત ક્ષમતા ધરાવે છે.

આજકાલ કમ્પ્યુટરને માનવીય મગજના વિકલ્પ તરીકેનું સ્થાન અપાઈ રહ્યું છે. તેમ છતાંય બુદ્ધિના સંદર્ભમાં મગજની ઉપયોગિતા ખતમ થઈ ગઈ છે એમ માનવું ભૂલભરેલું છે. પરંપરા તો માનવસર્જિત યંત્રો ક્યારેય ઈશ્વરે સર્જેલાં માનવીય અંગોનું સ્થાન લઈ શકતાં નથી. કેટલીય બાબતોમાં તેમનાં કાર્યો એકસરખાં હોય છે એ વાત સાચી, પરંતુ કોઈ પણ સાધનને મનુષ્યના કે તેના કોઈ અંગના પર્યાય તરીકે માની લેવું એ યોગ્ય નથી, કારણ કે માણસનાં અંગો યંત્રો કરતાં કાંઈક વિશેષ છે. મનુષ્યમાં રહેલી ભાવનાઓ અને સંવેદનાઓની સંપત્તિને કારણે જ તેને સૃષ્ટિનું સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રાણી માનવામાં આવ્યું છે. જો માણસથી તેને અળગી કરી દેવામાં આવે તો પછી માણસ પણ એક હાલતીચાલતી કઠપૂતળી જેવો જ બની જશે. એક સુવિકસિત પ્રાણી હોવાના કારણે જ તેના રોમેરોમમાં અને અંગેઅંગમાં આ વિશિષ્ટતા સમાયેલી છે. વૈજ્ઞાનિકો એ ક્યાંથી લાવી શકે ? એને યંત્રોમાં કઈ રીતે વિકસાવી શકાય ? જો આમ ન થઈ શકતું હોય

તો પછી યંત્રો માનવીય અંગોનો વિકલ્પ બની શકે એ દાવો પોકળ છે. પરંપરા તેમને વિકલ્પ નહીં, પણ સહાયક માનવા જોઈએ. વૈજ્ઞાનિકોએ હૃદયનું સંચાલન કરી શકે તેવું 'પેસમેકર' યંત્ર બનાવ્યું છે. મૂત્રપિંડની ખરાબીની સારવાર માટે 'ડાયાલિસિસ' સાધનની રચના કરી અને કૃત્રિમ લોહી પણ બનાવ્યું છે. એના જ આધારે માણસની નકલ જેવો યંત્રમાનવ પણ બનાવ્યો છે. આમ કહેવા ખાતર તો માણસે પોતાની નકલરૂપે યંત્રમાનવ અને પોતાની બુદ્ધિની નકલ જેવા કમ્પ્યુટરનો વિકાસ કરી બતાવ્યો છે, તેમ છતાંય વિરાટ શક્તિ અને વામન વિજ્ઞાનની રચનામાં તફાવત તો રહેવાનો જ. જડ બુદ્ધિ પ્રચંડ ચેતનાનો મુકાબલો ક્યાંથી કરી શકે ? માણસની બુદ્ધિ કોઈ પણ કામ કરતાં પહેલાં અનેકવાર વિચારી જુએ છે કે, પોતાના એ કાર્યની પોતાની જાત ઉપર, સમાજ ઉપર અને સમય ઉપર શું અસરો પડશે ? જો તેને એ કાર્ય નુકસાનકારક લાગશે તો તે તેના પર નિયંત્રણ રાખશે અને જો એ ફાયદાકારક લાગશે તો બેવડા ઉત્સાહથી તેને પૂરું કરશે. યાંત્રિક બુદ્ધિમાં આવી, પરીક્ષણ કે નિર્ણય કરવાની ક્ષમતા હોતી નથી. તેનામાં સ્વતંત્ર વિચારશક્તિનો સંદંતર અભાવ હોય છે. તે નીતિ-અનીતિ, સારું-ખરાબ, લાભ-હાનિ કે અધમ-ઉત્તમનો નિર્ણય કરવા માટે અસમર્થ છે. માનવબુદ્ધિમાં રહેલી આવી ક્ષમતાને ભાવ-સંવેદનાનું પરિણામ ગણવી જોઈએ. એટલા માટે માણસની યંત્રમાનવ સાથે અને માનવીય મગજની કમ્પ્યુટર સાથે સરખામણી કરવી ખોટી છે. યંત્રો માત્ર

આદેશોનું પાલન કરે છે. તેને એ આદેશો સારા છે કે ખરાબ, નૈતિક છે કે અનૈતિક વગેરેની સાથે કોઈ સંબંધ હોતો નથી. તાજેતરમાં લંડનમાં બનેલા એક બનાવ પરથી આ બાબત એકદમ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે.

એક સંસ્થામાં કેટલાંક છોકરા-છોકરીઓ ટાઈપરાઈટિંગ કરી રહ્યાં હતાં. આ જ કાર્યમાં એક રોબોટ પણ લાગેલો હતો. બધા પોતપોતાના કામમાં મશગૂલ હતા. ત્યાં અચાનક રોબોટ પોતાનું કામ પડતું મૂકીને બાજુમાં કામ કરતી એક છોકરી તરફ આગળ વધવા માંડ્યો. એને જોઈને તે ચોંકી ગઈ અને ઓરડાની બહાર દોડી ગઈ. તો રોબોટ પણ તેનો પીછો કરતો કરતો તેની પાછળ ગયો. છોકરી તેનાથી બચવા માટે આમતેમ દોડાદોડી કરતી રહી અને રોબોટ પણ તેનો પીછો કરતો રહ્યો. અંતે ખૂબ મુશ્કેલીથી તેને નિયંત્રણમાં લાવવામાં આવ્યો. કહેવાય છે કે કોઈએ જાણીજોઈને એને ખોટા આદેશો આપ્યા હતા. એ દિવસોમાં આ બનાવે ખૂબ ચકચાર જગાવી હતી.

આવી જ રીતે જાપાનની હોન્ડા મોટર્સ કંપનીએ મોટરનાં સાધનો બનાવવામાં માણસને મદદ કરવા માટે એક રોબોટ બનાવ્યો હતો. તેનો સહયોગી માણસ તેની સાથે મળીને એક દિવસે પોતાનું કામ કરતો હતો ત્યારે ભૂલથી તેને ખોટો આદેશ અપાઈ ગયો. ખોટું બટન દબાતાંની સાથે જ રોબોટે પોતાનો હાથ ઉપાડ્યો અને તેના સંચાલકને એક તમાચો મારી દીધો. તે યંત્રમાનવના લોખંડી હાથનો પ્રહાર સહન ન કરી શક્યો અને થોડી જ વારમાં મરણ પામ્યો.

આવી ઘટનાઓને જોયા પછી બૌદ્ધિક જગતમાં સવાલો ઊભા થાય તે સ્વાભાવિક છે. શું યાંત્રિક બુદ્ધિનો સ્તર માનવીય મેધા (બુદ્ધિ) જેટલું હોઈ શકે ખરું? શું

માત્ર કાર્યોની સમાનતા જેવા એકમાત્ર ગુણના આધારે કોઈ એક વસ્તુને બીજી વસ્તુની સમકક્ષ ગણી શકાય ખરી? આ બાબતો ઉપર ગંભીર વિચાર કરવાથી એક જ નિર્ણય ઉપર પહોંચી શકાય કે, સમાનતાનો આધાર એકપક્ષીય હોઈ જ ના શકે. જો એમ હોય તો પછી વિવેકથી નિર્ણય કરવાનું અશક્ય થઈ જાય અને સંસારમાંથી નીતિ, ધર્મ અને સદાચારનું નામોનિશાન મટી જાય. આ સમજવા માટે માનવ અને વનમાનવનું ઉદાહરણ લઈ શકાય. બંનેનો આકાર લગભગ એકસરખો છે. બંને જણા ‘બાઈપેડલ લોકોમોશન’ (બંને પગે ચાલવાની ક્ષમતા) ધરાવે છે. તેમ છતાંય વનમાનવને મનુષ્ય કહી ના શકાય. બંને વચ્ચે આસમાન-જમીનનો તફાવત છે. તે જ રીતે જો કોઈને તેના બાહ્ય દેખાવ, પહેરવેશ અને ધાર્મિક વાતચીતના આધારે આધ્યાત્મિક માણસ માની લઈએ અને તેના અંગત વ્યક્તિત્વનું પારખું ના કરીએ તો પછી એવા લોકો સમાજને છેતરપિંડી અને ધૂર્તતાના પ્રપંચમાં ધકેલી દેશે. આવા સંજોગોમાં ધર્મ અને સમાજને ખૂબ નુકસાન થશે. પ્લાસ્ટિકના છોડ ભલે ગમે તેટલા સાચા કે જીવંત દેખાતા હોય પરંતુ હકીકતમાં તે રસહીન અને નિર્જીવ જ હોવાના. પવિત્ર ગંગાજળ અને ગટરના પાણીને માત્ર જળ હોવાને કારણે એક જ કક્ષાનાં માની ના શકાય. લોકો ગંગાજળનું શ્રદ્ધાપૂર્વક આચમન કરે છે, જ્યારે ગટરના પાણીમાં પગ ધોવાનું પણ પસંદ કરતા નથી. કોઈ પથ્થર ગોળાકાર છે માટે તેની શિવલિંગની માફક પૂજા થવી જોઈએ, આવો તર્ક જ વાહિયાત છે.

અહીંયાં કુદરતી માનવીય બુદ્ધિ અને કૃત્રિમ બુદ્ધિના સંદર્ભમાં ચર્ચા થઈ રહી છે અને માત્ર આકાર કે કાર્યની સમાનતાને સમકક્ષ હોવાની નિશાની ના

ગણી શકાય એમ કહેવાયું છે. કોઈ બે વસ્તુમાં દેખાવ અને કાર્યની સમાનતા ઉપરાંત સ્વયંશિસ્ત અને ગૌરવ પણ યથાયોગ્ય રીતે એકરૂપ હોવાં જરૂરી છે, તો જ તે બે વસ્તુ એકસમાન કે એક કક્ષાની છે તેમ કહી શકાય, નહીંતર નહીં. સમાન દેખાવું કે કહેવડાવવું એ એક બાબત છે જ્યારે ખરેખર સમાન હોવું એ સાવ જુદી બાબત છે. કમ્પ્યુટર અને માનવીય મગજ વચ્ચે આ જ સૌથી મોટો તફાવત છે. બંનેની કાર્યપદ્ધતિ એકસરખી હોઈ શકે છે, પરંતુ કમ્પ્યુટર કદાપિ મગજનું સ્થાન ના લઈ શકે. માનવીય મગજનો એક સૌથી મોટો ગુણ એડજસ્ટમેન્ટ (અનુકૂલન)નો છે. મગજમાં તેની અદ્ભુત ક્ષમતા છે. કમ્પ્યુટર આવી વિશેષતા ધરાવતું નથી. ચોક્કસ પ્રોગ્રામની મર્યાદામાં રહીને તે પોતાનું કામ ખૂબ ચોક્કસાઈથી કરે છે એ સાચું છે, પરંતુ એનાથી આગળ વધીને કાંઈ વિચારવું કે કરવું એ તેના હાથમાં નથી. ઉદ્યોગજગત માટે આ આજકાલ મોટી ચિંતાનો વિષય છે. વર્તમાન ઔદ્યોગિક સંસ્થાનોનું જે મોટા પાયા ઉપર કમ્પ્યુટરીકરણ થયું છે તે જોતાં કમ્પ્યુટરની મર્યાદાના કારણે થતી ચિંતા સમજી શકાય તેવી છે. કહેવાય છે કે ઈ. સ. ૨૦૦૦ની શરૂઆતથી જ કમ્પ્યુટરો પોતાની તારીખ ઓળખવાની ક્ષમતા ગુમાવી બેસશે અને ત્યારે તે વીસમી અને એકવીસમી સદી વચ્ચે ફરક તારવી નહીં શકે. તેનું સૌથી મોટું કારણ એ છે કે હાલની મોટા ભાગની કમ્પ્યુટર પ્રણાલીઓનું 'ડેટ ફિલ્ડ' (તારીખ ક્ષેત્ર) બે અંકોનું છે, જે ૧૯ (૦૦) ઉપર પૂર્વનિર્ધારિત છે. ૩૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૯૯ની મધરાત પછી આ તારીખ ક્ષેત્ર ઈ. સ. ૨૦૦૦ અને ઈ.સ. ૧૯૯૯ વચ્ચેનો તફાવત જાળવી શકશે નહીં. ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રે આનાં ખૂબ ગંભીર પરિણામો આવવાની

વકી છે. ખાસ કરીને આયાત-નિકાસનાં કાર્યો કરતી કંપનીઓ તેમજ કર્મચારીઓના ભવિષ્યનિધિ અને પેન્શન જેવાં કાર્યોનો હિસાબકિતાબ રાખનાર સંસ્થાનોને તેમનાં એવાં મુખ્ય કાર્યોમાં ખૂબ મુશ્કેલીનો સામનો કરવો પડશે. કેવી અને કઈ તકલીફો પડશે તેનું સાચું અનુમાન તો અત્યારથી કરવાનું શક્ય નથી, પરંતુ તેના કારણે હાલની કમ્પ્યુટર પ્રણાલીઓ આંશિક યા સંપૂર્ણરૂપે ખોરવાઈ જવાની ધાસ્તી છે. એ સિવાય કદાચ કમ્પ્યુટરો ૩૧ ડિસેમ્બર ૧૯૯૯ની મધ્યરાત્રિ બાદ આંકડાઓ સ્વીકારવાનું બંધ કરી દે તેવી પણ એક શક્યતા છે. જો કે આ બધી માત્ર અટકળો છે. વાસ્તવિક પરિસ્થિતિ કેવી થશે એ તો માત્ર સમય જ કહેશે.

આનો ઉકેલ શો ? જાણકારોનું કહેવું છે કે, બે અંકોવાળા ડેટફિલ્ડને અત્યારથી ચાર અંકોમાં ફેરવી નાંખવું એ જ એનું એકમાત્ર સમાધાન છે. જો કે આ અભિપ્રાય આપતાં તેઓ એમ પણ કહે છે કે, આ પ્રક્રિયા ખૂબ જટિલ છે એટલે તે સહેલાઈથી પાર પડી શકે તેમ નથી. તેમનું માનવું છે કે પ્રોગ્રામિંગ કરતી વખતે આવતી સદીનો પણ ખ્યાલ રાખવામાં આવ્યો હોત તો કદાચ આવી મુશ્કેલી ઊભી ના થાત. હવે જ્યારે વૈજ્ઞાનિકોના ધ્યાન ઉપર આ સમસ્યા આવી ગઈ છે, ત્યારે તેમણે પોતાની ભૂલ સુધારવાના પ્રયત્નો શરૂ કરી દીધા છે. હવે જે કમ્પ્યુટર પ્રણાલીઓ વિકસાવાય છે તેમાં સદીપરિવર્તનને કારણે ઊભી થનારી તારીખની સમસ્યાનું પૂરેપૂરું ધ્યાન રાખવામાં આવ્યું છે. તેઓ, સદીના પરિવર્તનથી બિલકુલ અસર પામ્યા વગર ૧૯૯૯ની છેલ્લી મધરાત પછી આ મહત્વના ફેરફારને ઓળખી લે અને આપમેળે જ પોતાના અન્ય ઘટકોને એને અનુરૂપ આદેશો આપી દે

એવાં કોઈ સોફ્ટવેર બનાવવાના પ્રયત્નમાં છે.

આ તો હવે પછી આવનારી પદ્ધતિઓ માટેની વાત થઈ એનાથી કાંઈ હાલની સમસ્યાનું સમાધાન થોડું થવાનું છે? આજે વિશ્વમાં ચાલતી મોટા ભાગની કમ્પ્યુટર પ્રણાલીઓનું પ્રોગ્રામિંગ આ સદીને ધ્યાનમાં રાખીને જ કરવામાં આવેલું છે. એટલા માટે આ જૂની થઈ ગયેલી પદ્ધતિને દુનિયાભરમાંથી બદલી નાખવી એ જ એનો સફળ ઉપાય હોઈ શકે. જો એ કાર્ય જલદીથી હાથ ધરવામાં નહીં આવે તો કમ્પ્યુટરના આધારે ચાલતો મોટા ભાગનો વ્યવહાર ખોરવાઈ જશે. દુનિયાભરનો હવાઈ વાહનવ્યહાર રોકાઈ જશે અને જો આવું થશે તો 'ન્યૂ ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી'ની યોજનાને નાદૂટકે મોટા પાયે નાબૂદ કરવી પડશે.

આના ઉકેલ માટે બ્રિટને 'ઈયર ૨૦૦૦ ટાસ્ક ફોર્સ'ની રચના કરી છે. એનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય આવનારા સંકટ વિષે આખી દુનિયાને જાગૃત કરવાનો છે. જાણકારોના મત પ્રમાણે અત્યારે પણ એશિયાની ૯૯ ટકા કંપનીઓ આ ગંભીર સમસ્યા પ્રત્યે બેધ્યાન છે. યુરોપના ૯૫ ટકા, બ્રિટનનાં ૯૨ ટકા તથા અમેરિકાનાં ૭૦ ટકા સંસ્થાનો આજે પણ એ બાબતની ઉપેક્ષા કરે છે. જ્યારે સંકટ તો માથે આવીને ઊભું છે. એક અભ્યાસ મુજબ આ વિશ્વકક્ષાના આયોજન પાછળ લગભગ ૬૦૦ અબજ ડોલર કરતાં પણ વધુ ખર્ચ થવાની ધારણા છે. કેટલાક જાણકારોને તો એવી આશંકા છે કે 'ન્યૂ ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી'ના વિકાસ પાછળના બજેટનો ૩૦થી ૫૫ ટકા જેટલો હિસ્સો આ બાબત પાછળ જ ખર્ચાઈ જશે. જે હોય તે, પણ હવે એનાથી બચી શકાય તેમ નથી એટલું તો ચોક્કસ છે. હવે કમ્પ્યુટર પ્રણાલીઓમાં પરિવર્તન અનિવાર્ય થઈ ગયું છે.

આ બાબતમાં મગજની વાત જ નિરાળી છે. તે કોઈ પણ જાતના ફેરફારને તરત જ પારખી લે છે અને શરીરને તેને અનુરૂપ આદેશો આપવા માંડે છે. અચેતન કમ્પ્યુટર અને સચેતન મગજ વચ્ચે આ જ મોટો તફાવત છે. સામાન્ય સંજોગોમાં માનવીય મગજ, યાંત્રિક મગજ જેટલી ક્ષમતા દાખવતું નથી એ વાત બરાબર, પરંતુ માત્ર એટલા જ કારણસર યંત્ર મગજની હરીફાઈમાં ટકી ના શકે. કેળવાયેલું મગજ વિશેષ સંજોગોમાં કલ્પવૃક્ષથી જરા પણ ઊતરતું ન હોય તેટલી હદે અદ્ભુત અને અસાધારણ ક્ષમતાવાળું બની જાય છે. કલ્પવૃક્ષની સરખામણી કૃત્રિમ બુદ્ધિ સાથે કરવી એ તેનું ગૌરવ ઓછું આંકવા બરાબર છે. એટલા માટે જડની સરખામણી ચેતન સાથે ના કરવી એ જ યોગ્ય છે. જો આપણે અચેતનને અચેતન તરીકે જ સ્વીકારીશું અને સચેતનના મહત્વને એને અનુરૂપ ગૌરવશાળી સ્થાન આપીશું તો જ આપણે મગજ અને બુદ્ધિને જડ (સંવેદનાશૂન્ય) બનતા રોકી શકીશું, એ સિવાય નહીં.

ધરનું વાતાવરણ જો સાત્ત્વિક હોય તો ઉપાસનાનો ક્રમ આનંદપૂર્વક ચાલી શકે છે. પરંતુ તપ એક વિશેષ પ્રકારની વૈજ્ઞાનિક પ્રક્રિયા છે, એના માટે નીરવ અને નિર્બાધ વાતાવરણની જરૂર હોય છે. સામૂહિક જીવનમાં વિવિધ પ્રકારના વિચાર, ભાવ અને પ્રભાવ ઉત્પન્ન થતા રહે છે. તેનાથી મન ઉપર જે પ્રતિક્રિયા થાય છે તેના વડે ઉપાસનાનો ક્રમ તો ચાલતો રહે છે, પરંતુ તપમાં વિક્ષેપ થાય છે. તપ માટે કોઈ પણ વ્યક્તિને નીરવ-નિર્બાધ-એકાંત વાતાવરણમાં જવું પડે છે. આજ સુધીનો સાધનાત્મક ઈતિહાસ એ વાતનો સાક્ષી છે. ઘેર રહીને ઉપાસના થઈ શકે છે, તપસ્યા નહીં.

પ્રતિભાવાના આગળ આવો, મનુષ્યોની લગભગ અધિકૃત

વસંતનું આગમન થતાં જ કોયલ, ભમરા, પતંગિયાં અને મધમાખીઓ સક્રિય બનીને પ્રકૃતિમાં આવેલા વસંતના ઊભારને સાર્થક બનાવવામાં પોતાની અસામાન્ય ભૂમિકા ભજવે છે. સૈનિકોને જગાડીને તેમને કમબદ્ધ કૂચ કરવાનો આદેશ દેવામાં જેટલું મહત્વ બ્યુગલનું છે કદાચ તેટલું જ મહત્વ વસંતઋતુમાં કોયલનું છે. દરેક જીવધારી વાણી દ્વારા પોતાના હાવભાવ વ્યક્ત કરે જ છે પરંતુ કોયલની વાણીમાં કંઈક વિચિત્ર આવેશ, ઉત્તેજના, દર્દ, ઊભાર અને રસનું સંમિશ્રણ હોય છે, જેને સાંભળીને દરેકની અંતઃચેતના જાગૃત બને છે.

ભમરાનો ધીમો ગુંજારવ-સાંભળનારાઓના ભાવતરંગોને લહેરાવે છે. ફૂલોને ખીલવામાં અને ફલિત થવામાં આ સ્વરલહરી દ્વારા અદૃશ્ય રીતે વિશેષ ઉત્તેજના મળે છે. પતંગિયાં પોતાના સૌંદર્ય દ્વારા ફૂલોની શોભા બમણી કરે છે અને પોતાની હાજરીથી દર્શકોને બમણો આનંદ આપે છે. પ્રાણીશાસ્ત્રીઓ જાણે છે કે નર અને માદા પુષ્પોના પરાગોને એકઠાં કરવાનું શ્રેય પતંગિયાં, મધમાખી અને તેમના જેવાં અન્ય જીવજંતુઓને ફાળે જાય છે. જો તેઓ ફૂલોના પરાગને પોતાની પાંખોમાં લપેટીને એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે ન પહોંચાડે તો પરાગનયનનો હેતુ પૂર્ણ થઈ શકે નહીં અને ગર્ભધારણનો અવસર મળે નહીં તેમજ ફૂલોને ફલિત થવા માટેના ઉમંગને મનમાં જ રાખી મૂકવો પડે (તેમજ ફૂલોને ફલિત થવા માટેના ઉમંગને માટે મનની મનમાં જ રહી જાય).

પ્રખર વિશેષતા ધરાવનાર અને લોકોમાં ચર્ચાનો વિષય બનનાર વિભૂતિવાન ભાગ્યશાળી જીવો બહુ ઓછા હોય છે. તેઓ પોતે તો ધન્ય બને જ છે અને પ્રકૃતિનું પ્રયોજન પૂર્ણ કરવા માટે પોતાની બુદ્ધિશાળી ભૂમિકા દ્વારા એક કરતાં એક ચમત્કારી યોગદાન

આપતા રહે છે. કદાચ વિધાતાએ તેમને વધારાની વિભૂતિઓ આપવાની સાથે સાથે તેના સદુપયોગ માટે ચેતવણી આપી છે અને તેઓ જાગૃત બનીને તેને નિભાવી પણ રહ્યા છે.

મનુષ્યોમાં પણ ભાતભાતના વિભૂતિવાન (ઐશ્વર્યવાન) લોકો જોવા મળે છે. તેઓ મોટેભાગે જન્મજાત કુશળ હોય છે. મૂળભૂત સાધનસામગ્રી હોય પછી તેને નિખારવાની અને સજાવવાની વાત તો સાધારણ બુદ્ધિથી અને પરિસ્થિતિના સહયોગથી બનતી જાય છે, વધતી જાય છે. આમ જોવા જઈએ તો મનુષ્યોમાં ઐશ્વર્યવાનની કેટલીયે જાતિઓ જોવા મળે છે, પરંતુ તેમાં - પ્રતિભાવાન, ધનવાન, ભાવનાશીલ અને કલાકાર મુખ્ય છે. આમાંથી દરેકની કેટલીયે શાખાઓ અને ઉપશાખાઓ છે. તેમ છતાં પણ સામાન્ય રીતે બીજાઓને પ્રભાવિત કરનારી સંભાષણ-શૈલી-સૌંદર્ય, મનોબળ, મિલનસારિતા-સુસંસ્કારિતા, પુરુષાર્થપરાયણતા વગેરે સદ્ગુણોના સમૂહને પ્રતિભા કહેવાય છે. પ્રતિભાશાળી લોકો અસંખ્યોને દિશા દેવામાં તથા તેમને બદલવામાં સફળ થાય છે. ધનની ઉપયોગિતા અને શક્તિને તો બધાં જાણે જ છે. જો તેનો યોગ્ય ઉપયોગ થાય તો રોજ કૂવો ખોદીને પાણી પીનારો પણ પોતાની કમાણી દ્વારા અસંખ્યો માટે અનુકરણીય આદર્શ રજૂ કરી શકે છે.

કલાકારોમાં સાહિત્યસર્જક, વક્તા, ગાયક, ચિત્રકાર વગેરેની ગણના પ્રભૂતિ વિશેષતાઓથી સંપન્ન લોકોમાં થાય છે. તેઓ પોતાની સંવેદનાની અભિવ્યક્તિ એવી રીતે પ્રસ્તુત કરે છે જેવી સૂતેલાંને જાગવાની અને જાગેલાંને તરંગિત થવાની અને પ્રયત્નરત થવાની પ્રયંડ પ્રેરણા મળે છે. કળાને ભગવતી સરસ્વતીનું પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ ગણવામાં આવ્યું છે અને વીણાને સંગીતનું, પુસ્તકને સાહિત્યનું, મોરને ચિત્રનું પ્રતીક

માનીને તેમને ભગવતીના શક્તિના માધ્યમ તરીકે માનવામાં આવ્યાં છે. આ સાધનોની મદદથી જ મા સરસ્વતી પોતાની દૈવી શક્તિ પ્રગટ કરે છે અને ગતિશીલ બનાવે છે.

આવનારાં અમુક વર્ષોને ભવિષ્યવેત્તાઓએ માનવીના ભાગ્યનિર્ધારણનું વર્ષ માન્યું છે; જેમાં પ્રાણવાન જાગૃતોએ અને વિભૂતિવાનોએ પોતાના ક્ષેત્રમાં વિશિષ્ટ ભૂમિકા નિભાવવી પડશે. આ દિવસોમાં જ નવનિર્માણનું પ્રખર કામકાજ ચાલતું રહેશે. નવનિર્માણમાં કેટલાં સાધનો એકત્રિત કરવાં પડે તે તે સૌ જાણે જ છે. તો પછી સમગ્ર સંસારનો પ્રવાહ બદલવા માટે ચાલી રહેલ યુગ નિર્માણ જેવા મહાન કાર્ય માટે કેટલાં સાધનોની જરૂર પડશે? આમાં તો રેતીમાં આળોટનારી ખિસકોલી અને શ્રમબિંદુઓની શ્રદ્ધાંજલિ લઈને ઉપસ્થિત થનારા વાંદરાઓ અને કેવટોની પણ જરૂર પડશે. સાધનની વ્યાખ્યામાં શ્રમ, સમય અને પૈસાનો સમાવેશ થાય છે. આમાંથી જેની પાસે જે કંઈ પણ પ્રાપ્ય હોય તેનો ઉપયોગ નવનિર્માણના મહાન કાર્ય માટે કરવો જોઈએ.

બધી જ સમસ્યાઓ અને વિક્ષોભોનું કારણ લોકોની નિમ્ન વિચારસરણી અને કાર્યપદ્ધતિ છે. તેમાં ફેરબદલો કરવા માટે અસંખ્ય માધ્યમ ઊભાં કરવાં પડશે. લોકોની વિચારસરણીને યોગ્ય દિશામાં વાળવા માટે અત્યારે લોકોના માનસપટલ પર છવાયેલા અને નિમ્ન કોટિની પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે પ્રેરણારૂપ બનેલા અને લોકમાનસને પ્રભાવિત કરનારા તે જ મંત્રોનો ઉપયોગ કરવો પડશે. જો તે મંત્રો લોકોની શ્રદ્ધાને સદ્પ્રવૃત્તિ તરફ વાળી શકવા માટે કાર્યરત હોત તો આજે આ વિક્ષોભભરી પરિસ્થિતિ સર્જત નહીં. ઊલટા વહેતા પ્રવાહને યોગ્ય દિશામાં વાળીને, તેનો ઉપયોગ નવનિર્માણ માટે કરવાની જવાબદારી વિભૂતિવાન લોકોની (મહાન લોકોની) હોય છે. દરેક પ્રકારના વિભૂતિવાન લોકો માટે કરવા જેવાં ઘણાં કામો પડેલાં

છે. તેઓ સાહિત્ય-પ્રકાશન, ફિલ્મઉદ્યોગ, ગાયન, અભિનય તંત્ર, પ્રેરણાપ્રદ પ્રદર્શન, મેળાનું અભિનવ સ્વરૂપ વગેરે અનેક પ્રકારના માધ્યમ દ્વારા લોકોપયોગી સત્કાર્યો કરી શકે છે. આ બધાં કાર્યો કરવા માટે પૈસાની જરૂર તો પડવાની જ. તેથી જેઓ પૈસેટકે સુખી છે તેઓ આ તંત્રોના વિકાસ માટે પોતાની થોડી ઘણી પણ મૂડી વાપરવાનું સાહસ કરે તો તેમની પૂંજી તો યથાવત્ રહેશે જ અને સાથે સાથે નવનિર્માણયોગ્ય વાતાવરણ બનાવવા માટેનાં અસામાન્ય યોગદાનનો પણ લાભ મળશે જ. જો આ શક્ય બને તો સંપત્તિવાન અને ઉર્પાજન કરતાં બંને સાચાં કાર્યોથી કૃતકૃત્ય બની શકે છે. ભાવસંપત્તિ પણ દિવ્ય વિભૂતિ છે. આ સંપત્તિ જેની પાસે હોય તેણે નવનિર્માણ માટે અર્પણ કરી દેવી જોઈએ. હનુમાન, અર્જુન, ગુરુગોવિન્દસિંહ, સમર્થ સ્વામી રામદાસ, વિવેકાનંદ, દયાનંદ, ગાંધીજી, વિનોબા ભાવે જેવા લોકસેવકોએ પોતાના સમયમાં લોકસેવાને યુગની સર્વોપરિ સાધના ગણી અપનાવી અને લોકશ્રદ્ધાને પાત્ર બન્યા. દરેક યુગમાં અને આજે પણ ભાવનાશાળી મનુષ્યોને માથે એક જ જવાબદારી રહે છે કે “તત્કાલીન પરિવેશ મુજબ ધર્મતંત્રને પુનર્જિવિત કરીને તેના દિવ્ય પ્રકાશથી લોકોને જ્ઞાત કરવા.” આનાથી વધારે પુણ્યનું કામ બીજું કોઈ હોઈ શકે નહીં. આજે માનવજાત વિનાશના આરે આવીને ઊભી છે. તેને બચાવવા માટે દાન આપીને સસ્તી લોકપ્રિયતા પ્રાપ્ત કરવાને અને જાહેરાત કરી ઢંઢેરો પીટાવવાને બદલે દીર્ઘદષ્ટિવાળી ભાવનાભરી રીતિનીતિ અપનાવવી પડશે.

પ્રતિભાવાનોએ સત્પ્રવૃત્તિના સંવર્ધન માટે અને અનિચ્છનીયતાને દૂર કરવા માટે આગળ આવી પોતાની શક્તિઓનો અને વિશેષતાઓનો પરિચય આપવો જોઈએ. જ્યાં પણ સારાં આચરણ કે સારા વિચારો જોવા મળે ત્યાં તેને જગાડી, એકત્રિત કરી તેને નવસર્જનમાં લગાવી દેવા જોઈએ. હજુ પણ માનવતા

અને ઉચ્ચતાનો સંપૂર્ણ નાશ થયો નથી. હજુ પણ આદર્શોને વ્યવહારમાં ઉતારનારાં વ્યક્તિત્વો પૃથ્વી પર જીવંત છે. પરંતુ તેઓ વેરવિખેર અને કચડાયેલી દશામાં પડેલાં હોવાને કારણે તેમનું અસ્તિત્વ નજર સમક્ષ આવતું નથી. જો આને એકત્રિત કરી નવસર્જન માટે આગળ લાવવામાં આવે તો ઉત્કૃષ્ટતા ધરાવનારાઓની એક બહુ મોટી સેના નવનિર્માણ માટે ઊભી થઈ શકે તેમ છે. આની સાથે સાથે પ્રતિભાવંત પુરુષોનો સમય અને શ્રમ પ્રાપ્ત થઈ શકે તો “સોનામાં સુગંધ ભળવા” જેવું કામ થઈ શકે તેમ છે. હજારી નામક ખેડૂતે પોતાના સાથી ખેડૂતોની સદ્ભાવનાને જાગૃત કરીને ખભેખભો મિલાવી આંબાનો બગીચો બનાવવાનું વ્રત લીધું હતું. આ સહિયારા પુરુષાર્થનું ફળ ‘હજારીબાગ’ સ્વરૂપે સામે આવ્યું અને તે ભાગના નામ દ્વારા તે યશગાથા ચિરકાળ સુધી અમર બની રહેશે. આ અનુકરણીય ઉદાહરણ ગમે તે વ્યક્તિ રજૂ કરી શકે છે. ફક્ત સદ્ભાવનાને એકત્રિત કરવાનું કામ જ તેમાં મુશ્કેલ છે.

આ સિવાય કલાકારવર્ગના પ્રતિભાવાન લોકો આવે છે, પરંતુ જેમને પોતાની કલાની કિંમત સિક્કા સ્વરૂપે વસૂલ કરવી છે અને તે કિંમતનો ઉપયોગ વિલાસિતા માટે કરવો છે તે કલાકારો માટે મારે કંઈ જ કહેવું નથી. પરંતુ જે સરસ્વતીના ઉપાસકો છે અને જે લોકો કલાને દૈવી વરદાન માને છે પરંતુ યોગ્ય માર્ગદર્શનના અભાવે ભટકી રહ્યા છે તથા સ્વાર્થી લોકોનો હાથ પકડીને પોતાની દૈવી ક્ષમતાનો જે લોકો અજાણપણે દુરુપયોગ કરી રહ્યા છે તેમને કહેવાઈ રહ્યું છે. જે લોકો સત્પ્રવૃત્તિના સંવર્ધન માટે અહીંતહીં છૂટાછવાયા પોતાની રીતે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે પરંતુ છૂટાછવાયા પ્રયત્નોને કારણે કોઈ વિશેષ પ્રયોજન પૂરું કરી શકતા નથી તેવા લોકોને પણ કહેવામાં આવી રહ્યું છે. જો તેમની શક્તિઓ વ્યવસ્થિત આયોજનોમાં વાપરવામાં આવે તો બહુ અલ્પ સમયમાં ચમત્કારિક ફળ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. અત્યારે તો કલાપુત્રોએ એક

નેજા હેઠળ એકત્રિત થઈને યોજનાનો એક ભાગ બની સંગઠિત સ્વરૂપે કામ કરવું જોઈએ. તેમાં જ તેમની સરસ્વતીની સાર્થકતા છે. સરસ્વતીનો અર્થ છે-“એવી કલાકારિતા જે ઉદાર સેવાસાધનાને અપનાવી પૂણ્યપરમાર્થની જેમ તેમને પ્રાપ્ત મહાનતાનો મહાન હેતુ માટે ઉપયોગ કરે.” અત્યારે કલાનું આહ્વાન આ હેતુ માટે જ થઈ રહ્યું છે. તેથી અત્યારે તેને વેશ્યાનું ક્લેવર લપેટ્યા સિવાય દૈવી રૂપમાં રહેવા દેવી જોઈએ. વેશ્યા પોતાનું શરીર વેચે છે, જ્યારે દેવી પોતાની મહાનતાથી જનમાનસને લાભાન્વિત કરે છે. આત્રપાલીએ ચોળી બદલી હતી. અત્યારે આ સમયે કલાએ પણ આવી રીતે જ કાયાકલ્પ કરીને પોતાની ઉત્કૃષ્ટતાનો પરિચય આપવો જોઈએ.

આ કાર્ય કોણ, કેવી રીતે અને ક્યાં કરે તે નક્કી કરવું સામાન્ય મનુષ્યના વશની બહાર છે. આને તો ફક્ત યુગપ્રવાહનું નેતૃત્વ કરનારા તત્ત્વદર્શીઓ જ કરી શકે છે. તેનું અભિનવ નિર્ધારણ ‘યુગ નિર્માણ યોજના’ની યુગાન્તરીય ચેતના દ્વારા થયું છે. જેમાં દરેક સ્તરના - દરેક પ્રકારના પ્રતિભાવાન લોકો પોતાની શક્તિ મુજબ સુનિયોજિત અને સુનિશ્ચિત કાર્યપદ્ધતિમાં પોતે શું કરી શકશે ? તે પસંદ કરી શકે છે. અત્યારે તો નૈતિક, બૌદ્ધિક અને સામાજિક ક્રાંતિ માટે આવા અસંખ્ય ભાવનાશીલ પ્રતિભાવાનોની જરૂર છે. આ ભાવનાશીલ પ્રતિભાવાનો દ્વારા જ લોકમાનસની સજ્જવટનું (સફાઈનું) કાર્ય અસીમ શક્તિ સાથે વિદ્યુતવેગે થઈ શકે તેમ છે. આમ તો મનોવાંચિત કાર્ય માટેની પ્રતિભાઓ બજારમાં મોં માગી કિંમત આપીને ખરીદી શકાય છે પરંતુ આ ખરીદેલી પ્રતિભાઓ દ્વારા મહાન પરિવર્તનનો હેતુ યોગ્ય રીતે પાર પડી શકે નહીં. તેના માટે તો અંતરમાંથી ઉદ્ભવેલી શ્રદ્ધા જ કારગત નિવડી શકે છે કારણ કે ઉચ્ચસ્તરીય પ્રભાવનું ઉદ્ગમકેન્દ્ર કલાકારની શ્રદ્ધા જ હોય છે. મીરાં, સૂરદાસ અને ચૈતન્યની ગાયનવાદન યોગ્યતા

નહીં પરંતુ તેમને સંત કક્ષાએ પહોંચાડવામાં તેમની શ્રદ્ધાએ જ પ્રમુખ ભૂમિકા ભજવી હતી. ચિત્રકળા બાબતે પણ આ જ વાત છે. યુગસર્જન માટે નવનિર્માણ માટે સાહિત્યકાર, કવિ, વાદક, ગાયક, અભિનેતા અને ચિત્રકાર કક્ષાના અનેક યોગ્યતા ધરાવતા કલાકારો બહુ મોટી સંખ્યામાં હોવા જોઈએ પણ તે બધા જ શ્રદ્ધાસભર હોવા જોઈએ. જો આમ નહિ હોય તો તેમની મૂળ પ્રવૃત્તિ કલામાં જીવંતતા લાવી શકશે નહીં અને નિષ્પ્રાણ રજૂઆત લોકમાનસમાં ઉચ્ચસ્તરની પ્રેરણાઓ જાગૃત કરી શકે નહિ.

નિર્વાહ માટે વાપર્યા પછી બચેલું ધન સર્જન અને પ્રયોજન માટે લગાવવામાં આવે, પ્રતિભા, પ્રખરતા અને ભાવસંવેદના લોકમાનસનો ભાવપક્ષ

જાગૃત કરવા માટે કેન્દ્રિત કરવામાં આવે - શ્રમ અને સમયને સત્પ્રવૃત્તિ-સંવર્ધન માટે વાપરવામાં આવે તો જોતજોતાંમાં ગગનચુંબી સફળતાનું વાતાવરણ સર્જવામાં કોઈ અવરોધ બાકી રહે નહીં. મહાન પ્રતિભાઓ તો સદાયથી મહત્વપૂર્ણ પ્રયોજનોને પૂર્ણ કરવાનું શ્રેય મેળવતી રહી છે. પરિવર્તન અને નવનિર્માણના આ સમય દરમ્યાન કે જ્યારે સમગ્ર માનવજાતનું નવીન નિર્ધારણ થવાનું છે તે વખતે તેમણે તેમની સજીવતાનો પરિચય (ચેતનતાનો પરિચય) આપવાનો છે. જ્યાં પણ જે કક્ષાની સંવેદના, સંપન્નતા, પ્રખરતા તથા કલાકારિતા હોય તેમણે તેમના મસ્તિષ્કનો અને વર્ચસ્વનો પરિચય આપવા માટે આગળ આવવું જ પડશે.

દેવી આશીર્વાદ માટેની શરત

સામાન્ય રીતે લોકો એવું માનતા હોય છે કે દેવતાઓની પુશામત કરીને તેમની પાસે કંઈ મેળવી લઈ આપણે આપણો ફાયદો કરી લઈશું. આપણે માનીએ છીએ કે અધ્યાત્મ એનું જ નામ છે. પરંતુ લોકોનો આ ખ્યાલ તદ્દન ખોટો છે. દેવતાના આશીર્વાદ મળે તો છે જ. અમે એવું નથી કહેતા કે આશીર્વાદ નથી મળતા, પરંતુ કોઈ શરત વગર જ તે આપણને પ્રાપ્ત થઈ જતા નથી. કુપાત્રોને દેવતાના આશીર્વાદ નથી મળતા. તેના માટે સૌથી પ્રથમ આપણે પાત્રતા સિદ્ધ કરી બતાવવાની હોય છે, એમાંથી પાર ઉતર્યા પછી જ એવું બની શકે છે કે દેવતા કોઈ મદદ કરે અને કોઈ ભક્ત કે સાધકને લાભ પહોંચાડવામાં મદદગાર બની શકે. આપે પણ આ વિચાર કરીને ચાલવું જોઈએ. આપે દેવી આશીર્વાદની આશા તો રાખવી જોઈએ, ગુરુજીના આશીર્વાદની આશા તો રાખવી જોઈએ, ગાયત્રી માતાની કૃપાની તો આશા રાખવી જોઈએ, પરંતુ તે આશાઓની સાથે સાથે એક શરત પણ જોડાયેલી છે, તે શરતને આપે ભૂલી જવી જોઈએ નહીં. એ શરત એ છે કે જો આપ આપની પાત્રતા સાબિત નહીં કરી શકો તો પછી આપને નિરાશ જ થવું પડશે. કુપાત્રોને પણ દેવતાઓની કૃપા અને આશીર્વાદ પ્રાપ્ત થાય છે એવો ખ્યાલ ભ્રમક છે. દેવતાઓ ખૂબ જ હોશિયાર હોય છે, મંત્ર પણ ઘણા જ હોશિયાર હોય છે. આપ કર્મકાંડ કરો તે સારી વાત છે, પરંતુ શું માત્ર આપના કર્મકાંડથી જ દેવતા પ્રસન્ન થઈ જાય છે? તેઓ તો કર્મકાંડની પાછળ છુપાયેલી સાધકની ભાવનાઓને જુએ છે અને જો ભાવના સાચી હશે તો આપને ચોક્કસ એવું ફળ મળશે કે જે આપ ઈચ્છો છો.

આપે ખુદની મનઃસ્થિતિને, પોતાના ચિંતનને, પોતાની વિચારણાઓને, પોતાની શ્રદ્ધાને, પોતાના દૃષ્ટિકોણને પણ બદલવો પડશે. જો આપ એમ કરી શકશો તો ચોક્કસ સમજજો કે બહારની સહાયતાઓ પણ આપને જરૂરથી મળશે જ.

અભ્યાયનો જડબાતીડ જવાબ આપો

પ્રશંસા પામવાની ભૂખ માનવમાત્રમાં રહેલી છે. ઉપાર્જન કરી આજીવિકા ચલાવવાની અને વિલાસ વૈભવનાં સાધનો એકત્રિત કરવાની સાથે સાથે અન્ય લોકો પોતાને માન આપે, મોટાં માને તેવી દરેક મનુષ્યની અભિલાષા હોય છે. આ મોટાઈ મેળવવા માટે મોટાભાગના લોકો પ્રશંસા અને માન મળે તેવાં કાર્યો કરતાં હોય છે. અત્યારે સામાન્ય લોકોનું માનસિક સ્તર નિમ્નકક્ષાનું બની ગયું છે જેથી તેઓ પૈસાદારોને અને આતંકવાદીઓની ઈજ્જત કરે છે. ધનવાનોને માનસન્માન મળતાં હોવાથી દરેક મનુષ્ય ધનવાન બનવા ઈચ્છે છે અને દુષ્ટ તથા આતંકવાદીઓના આતંકથી લોકો ડરીને તેમને માન આપે છે. તેમની ખુશામત અને ભાટાઈ કરે છે, જેથી લોકોના મનમાં તેવા બનવાની ઈચ્છા જાગ્રત થતી રહે છે. આજે લોકોને ધૃષ્ટાસ્પદ મનોરંજન (બિભત્સ મનોરંજન) પસંદ છે અને કુરુચિપૂર્ણ કલા જ પ્રશંસા પામે છે તેથી કલાકારોએ નિર્લજ્જ કામુકતા ભડકાવનારાં નૃત્ય, ગાયન, વાદ્ય અને અભિનય અપનાવ્યાં છે. પ્રશંસાભૂખ્યો મનુષ્ય પ્રશંસા મેળવવા માટે શિકારી, ડાકુ, જલ્લાદ, આતતાથી વગેરે કંઈ પણ બની શકે છે. આજ લોકોની પતનોન્મુખ રૂચિને કારણે હલકી કોટિનાં, નિમ્ન કોટિનાં કામોની પ્રશંસા થાય છે અને તામસી પ્રકૃતિના મનુષ્યો તે પ્રકારની જ કાર્યપદ્ધતિ અપનાવવામાં પ્રસન્નતા અનુભવે છે (તે પ્રકારની જ કાર્યપદ્ધતિને અનુસરે છે). દાનીને (દાનવીરને) મૂર્ખ અને સંગ્રહખોરને બુદ્ધિશાળી ગણવામાં આવતો હોવાથી પરમાર્થનું પ્રમાણ ઘટતું જાય છે અને ધનવાન બનવાની લાલસાપૂર્તિ માટે સંધરાખોરીનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. ઠાઠમાઠ અને શાનશોકત વધારનાર ખોટા ખર્ચા કરનારા મનુષ્યની ગણતરી મોટા માણસોમાં થાય છે તેથી મોટાઈના ભૂખ્યા

લોકો યોગ્ય કે અયોગ્ય રીતે વૈભવ એકત્રિત કરવામાં કટિબદ્ધ બન્યા છે. અમીરીનું પ્રદર્શન કરવા માટે લગ્ન વિવાહ જેવા પ્રસંગોએ તથા અન્ય આડંબરોમાં એટલા બધા ધનનો ધુમાડો કરે છે કે જેથી લોકો તેમને અમીર માને અને તેમને માનસન્માન આપે. અત્યારે તો ચાલાકી, બેઈમાની, બદમાશી કે દુષ્ટતાથી પણ જો કોઈ મતલબ નીકળતો હોય તો હળવા-મળવાવાળા પ્રશંસા કરવા અને વધામણી ખાવા આવવાનાં જ. હવે જ્યાં આ પ્રકારનું સમગ્ર વાતાવરણ ચાલી રહ્યું છે, ત્યાં અનૈતિકતા દ્વારા આર્થિક અને પ્રશંસાત્મક એમ બેવડો લાભ મેળવવા દરેક મનુષ્યનું મન ચલિત થાય તે સ્વાભાવિક છે. દરેક વ્યક્તિ સંત હોતી નથી. સમાજને પતનોન્મુખ થતો રોકવા માટે અને વધી રહેલી દુષ્ટવૃત્તિને અટકાવવા માટે સંકુચિત, સ્વાર્થી અને અનિચ્છનીય વ્યક્તિઓની પ્રશંસા બંધ કરવાની સાથે સાથે તેમની નિંદા કરવાનું સાહસ પણ એકત્રિત કરવું જોઈએ. આમ સત્પ્રવૃત્તિઓના સંવર્ધન માટે અને સજ્જનતાના પરિપોષણ માટે આ અત્યંત જરૂરી છે. આદર્શવાદી કાર્યોની મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરવી જોઈએ. પ્રશંસા સફળતાની નહીં પરંતુ સજ્જનતાની જ કરવી જોઈએ. ખરાબ રસ્તે મેળવેલી સફળતા કરતાં સદ્માર્ગે ચાલતાં મળેલી અસફળતા વધારે પ્રશંસનીય ગણવી જોઈએ. ફાંસી પર ચઢનારા ઈસા મસીહ, જેર પીનારા સુકરાત અને ગોળીએ વીંધાયેલા ગાંધી આ પ્રકારના અસફળ કહી શકાય. પરંતુ તેમણે જે માર્ગ અપનાવ્યો તે વંદનીય કહેવાશે. દરેક કાર્ય માટે અને દરેક વ્યક્તિ માટે આ પ્રકારની રીતિનીતિ અપનાવવી જોઈએ. પોતાના સ્વાર્થ માટે અને એશોઆરામ માટે ધન કમાવનારની શા માટે પ્રશંસા કરવી જોઈએ ? અનીતિના માર્ગે સફળતા મેળવીને, લોકમાનસને

ભ્રમમાં નાખનાર પદવીધારી વિદ્વાનો, કલાકારો કે નેતા અભિનેતાની પ્રશંસા માટે એક શબ્દ પણ ઉચ્ચારવો જોઈએ નહીં. તેમના માટે એક લીટી પણ લખાવી ન જોઈએ. જો આમ નહિ કરવામાં આવે તો દિવસે દિવસે અનીતિનું આચરણ વધતું જશે, તેને અટકાવી શકાશે નહીં. સિનેમામાં ડાન્સ કરનારાં નટનટીઓનાં રંગબેરંગી ચિત્રો પેપરોમાં છપાયેલાં જોઈને હવે યુવાન છોકરા-છોકરીઓના મનમાં એવા જ ઉમંગો ઊઠે છે. જે દિવસોમાં સમાચારપત્રોમાં ત્યાગ અને બલિદાનની ભાવનાની પ્રશંસા થતી હતી તે દિવસોમાં આપણા દેશમાં સ્વાતંત્ર્ય-સંગ્રામ માટે ત્યાગ અને બલિદાનની ભાવના લોકોમાં હિલોળા લેતી જોવા મળતી હતી.

આજે સમાચારપત્રોમાં પ્રધાનોનાં ગુણગાન ગવાય છે, છપાય છે તો તેને જોઈને દરેક પ્રતિભાશાળી મનુષ્ય તે પદ પર પહોંચવા માટે લાલાયિત બને છે. જો આ પ્રમાણે જ ડાકુઓની પ્રશંસા કરનારા લેખો, ફોટોગ્રાફ્સ, કવિતાઓ, ફિલ્મો અને નાટકો રજૂ કરવામાં આવે તો થોડાક જ સમયમાં સમાજનો જોશીલો વર્ગ ડાકુ બનવાની મનોકામના કરવા લાગશે. પ્રતિભા તો ચમત્કાર બતાવવાની જ છે પરંતુ જો તેને યોગ્ય માર્ગદર્શન નહીં મળે તો તેનું દિશાભ્રમ થવું સ્વાભાવિક છે અને જે અનિચ્છનીય કાર્યમાં પ્રતિભા જોડાશે ત્યાં આશ્ચર્યજનક પરિણામ જોવા મળવાનાં જ. જ્યાં સુધી દુષ્ટર્મોની પ્રશંસા થતી રહેશે ત્યાં સુધી તેને પ્રોત્સાહન મળતું રહેશે. જો આપણે સજ્જનતા અને સત્પ્રવૃત્તિઓનું મનોવાંછિત અભિવર્ધન ઈચ્છતા હોઈએ તો તેના માટે પ્રશંસા અને પ્રોત્સાહન પ્રસ્તુત કરવાની તૈયારી કરવી પડશે. આજે તો સમાજમાં સંપત્તિ અને દુષ્ટતાની પ્રશંસા કરનારો એક બહુ મોટો વર્ગ અસ્તિત્વ ધરાવે છે. જેના પરિણામે અનિચ્છનીય તત્ત્વો વિદ્યુતવેગે વધી રહ્યાં છે. આપણે એક એવો વર્ગ ઊભો કરવાનો છે જે સજ્જનતા અને સત્પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહન આપી તેની પ્રશંસા વ્યાપક બનાવવા માટે જરૂરી સાધનો એકત્રિત કરે.

આપણે નાનાં મોટાં સમાચારપત્રો, પોસ્ટરો, જાહેરાત કે પરિચય બહાર પાડીને સજ્જનતાના સમાચાર છાપવા જોઈએ. અનુકરણીય ઉદારતાનો આદર્શ પ્રસ્તુત કરનારની પ્રશંસનીય જાણકારી વિશાળ વિસ્તારમાં ફેલાવવી જોઈએ. અત્યારે તો પ્રશંસા રાજા અને અમીરોના ભાગે જતી રહી છે. આપણે હવે એવા નાના માણસોના ગુણગાન રજૂ કરવા જોઈએ કે પોતાની પાસે અલ્પ શક્તિ અને અલ્પ સાધન હોવા છતાં પણ લોકમંગલ માટે મહાનતા અને ઉદારતા દર્શાવી છે. તેના માટે લેખન, પ્રકાશન અને ગાયનની પૂરેપૂરી સામગ્રી એકત્રિત કરવી જોઈએ. લોકમંગલની દૃષ્ટિથી ગરીબ અથવા તો પછાત લોકો દ્વારા પ્રસ્તુત કરાયેલાં ત્યાગ અને બલિદાનોને સર્વસાધારણની જાણકારી માટે પ્રશંસાત્મક ઘટનાઓ અથવા તો આત્મકથાઓ શોધીને તેમને ગદ્ય અથવા તો પદ્યરૂપે છપાવવા માટે દરેક ભાષામાં શક્તિશાળી તંત્રો ઊભાં કરવાં જોઈએ. જેઓએ માનવતાને જીવંત રાખવા માટે પોતાના અનુકરણીય આદર્શો પ્રસ્તુત કર્યા છે તેવા જીવંત અથવા તો સ્વર્ગસ્થ સજ્જનોનું અભિવાદન, અભિનંદનો, આયોજનો, જયંતીઓ અને શતાબ્દીઓની શ્રૂંખલા ઊભી કરીને કરવું જોઈએ. આવા લોકોનાં સ્મારક પણ રચાવાં જોઈએ.

ઈમારતો કે ભવનો બનાવવાનું શક્ય ન હોય તો સ્મૃતિ ચબૂતરા પર શિલાલેખ જડાવી શકાય અથવા તો વૃક્ષો પણ ઊગાડી શકાય છે કે જ્યાં જઈને લોકો પોતાની શ્રદ્ધાંજલિ અર્પણ કરી શકે. સ્વર્ગસ્થ ઉદાર લોકોનાં શિલાચિત્રો કે પ્રતિમાઓને સાર્વજનિક સ્થળોએ ગોઠવવાની પદ્ધતિ પણ પ્રશંસનીય છે. જીવંત લોકોને માનપત્ર અથવા તો ભેટસોગાદ, અભિનંદન અથવા તો પદવી આપવાની વ્યવસ્થા પણ કરી શકાય. આ બધું કરવામાં એક વાતનું અવશ્ય ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે હકીકતમાં આ લાભ તેના ખરા હકદારને જ પ્રાપ્ત થાય. જો અયોગ્ય લોકો અષ્ટમ્ પષ્ટમ્ કરીને, યેન કેન

પ્રકારેણ આ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા અને પ્રશંસા પામવામાં સફળ થઈ ગયા તો આ મહાન પ્રક્રિયા પણ પોતાનું મહત્વ ખોઈ બેસશે અને પછી તો આ પ્રકારની પ્રશંસા કે પ્રતિષ્ઠા મેળવવામાં સાચા મનુષ્યો પોતાની બેઈજજતી અનુભવશે. તેથી આ પ્રકારની પ્રશંસા અને અભિનંદન આપનારાઓએ પૂરેપૂરું ધ્યાન રાખવું જોઈએ કે અયોગ્ય અને અનિચ્છનીય લોકો ટંટાફસાદ કે પક્ષપાત અને પાર્ટીબંધીના આધારે આ પૂણ્ય પ્રક્રિયાનો લાભ ન ઊઠાવી જાય. સંપત્તિ ને પ્રતિષ્ઠા મળતાં લાલચ વધે છે અને અનૈતિકતાના ભોગે પણ અમીરી વધારવાની દુષ્પ્રવૃત્તિ ફુલેફાલે છે. અનિચ્છનીયતાના આતંક સામે લોકોએ પોતાનું માથું નમાવી દીધું છે અને વિરોધથી દૂર રહીને દુષ્ટતાનું સમર્થન કર્યું છે. પરિણામે દુષ્પ્રવૃત્તિઓ ફુલીફાલી રહી છે; જેનાં દુષ્પરિણામો આપણી સામે જ છે. નવનિર્માણ માટે આ વિગ્રહને પલટવો પડશે. તેના પ્રથમ ચરણરૂપે સજ્જનતાને અભિનંદિત કરી પ્રોત્સાહિત કરવી જોઈએ. બીજાં પગલાંરૂપે દુષ્ટતા અને અનિચ્છનીયતાની ઘૃણા માટે વિશાળ મોરચો ઊભો કરવો પડશે અને ત્રીજા પગલામાં દુષ્ટતાના વિરોધ માટે સંઘર્ષની એવી યોજના બનાવવી પડશે જેથી ભય અને અનાચાર આચરનારાનો ઉત્સાહ ઠંડો પડી જાય અને અવાંછનીય તથા અસામાજિક કૃત્ય કરનારાઓએ તેના પરિણામરૂપે વેઠવી પડતી અને ભોગવવી પડતી મુશ્કેલીઓની બાબતમાં હજારવાર વિચાર કરવો પડે.

પહેલા ચરણમાં શું કરવું ? કેવી રીતે કરવું ? :

પૂજ્ય ગુરુદેવનો “સત્કાર્યોને અભિનંદન” કરવાનો એક વિશેષ કાર્યક્રમ હતો. આજે દેશની સૌથી મોટી બદી લાંચરુશવત છે. સરકારના દરેક ખાતામાં આજે લાંચરુશવત ન લેનાર મહાપુરુષ ભાગ્યે જ મળે છે. તેના માટે ઘણી વિશાળ શોધખોળ કરવી પડે. પરંતુ પૃથ્વી ક્યારેય વીરોવિહોણી રહેતી નથી અને આવા સિદ્ધાંતવાદી આદર્શ મનુષ્યોના બળે જ સમાજમાં

ભલાઈ જીવંત રહે છે. આ લોકો જ સાચા અર્થમાં માનવધર્મના રક્ષકો છે. આવા ધર્મરક્ષકોને શોધી કાઢવા જોઈએ. યુગસૈનિકોએ એક સભા આયોજિત કરી વિશ્વસનીય વ્યક્તિઓના માધ્યમથી પ્રત્યેક કાર્યાલયમાંથી લાંચરુશવત નહીં લેનાર વ્યક્તિઓનાં નામસરનામાં એકઠાં કરવાં જોઈએ. આ શોધખોળ ખૂબ સાવધાનીપૂર્વક કરવી જોઈએ. ભૂલથી પણ ખોટા વ્યક્તિની પસંદગી ન થવી જોઈએ. સૌની સલાહ લઈને આવા મનુષ્યોના ઘેર જઈ તેમનો વ્યક્તિગત સંપર્ક સાધી તેમને લાંચ નહીં લેનારાની અભિનંદનની યોજનાથી વાકેફ કરવા જોઈએ. ૧૯૮૮ની ૧લી ફેબ્રુઆરીએ દરેક શાખાઓ, જ્ઞાનપીઠો અને શક્તિપીઠોમાં વસંતપર્વ ખૂબ ઉત્સાહ અને ઉમંગની સાથે ઊજવાશે. આ પ્રસંગે તેમને આમંત્રણ આપી આપણા મિશનના કોઈ આગેવાન કાર્યકર્તા ભાઈ અથવા તો બહેનને હાથે તેમનું અભિનંદન, વંદન, ફુલહાર, શાલ, સાહિત્ય અને અભિનંદનપત્ર અપાવવો જોઈએ. પ્રથમ પ્રસંગે વધારેમાં વધારે પાંચ વ્યક્તિઓનું અભિનંદન કરવું. તેમને પણ તેમના વિચારો રજૂ કરવાનો મોકો આપો. તમારા આ આયોજનના સમાચાર સ્થાનિક સમાચારપત્રોમાં જરૂર પ્રકાશિત કરાવો. પ્રજ્ઞા અભિયાન પાક્ષિક અને યુગ નિર્માણ યોજના, મથુરાને પણ સમાચાર મોકલો.

શ્રદ્ધાનું આરોપણ કરવાથી આપણું વ્યક્તિત્વ સાચા અર્થમાં ઉદય પામે છે. હું અંધશ્રદ્ધાની વાત નથી કરતો. આ અંધશ્રદ્ધાએ તો દેશને નષ્ટ કરી દીધો છે. શ્રદ્ધાનો અર્થ એ છે કે આદર્શો પ્રત્યેની નિષ્ઠા. શ્રદ્ધાને લીધે પ્રત્યક્ષ નુક્સાન દેખાય તેમ છતાં પણ આસ્થા, વિશ્વાસ અને આદર્શોથી વિચલિત ન થવું. શ્રદ્ધામાં મુસીબતો સહન કરવી પડે છે અને સિદ્ધાંતોનું સંરક્ષણ કરવા હંમેશાં તૈયાર રહેવું પડે છે.

વ્યસનમુક્તિ આંદોલન આ રીતે ચલાવો

લોકોનાં તન, મન, ધન, ચરિત્ર અને મર્યાદાઓનો નાશ કરીને સમાજને અધ:પતન તરફ દોરી જનારો વ્યસનરૂપી દાનવ આજે ચારે તરફ પોતાનો આતંક ફેલાવી રહ્યો છે. આ રાક્ષસ ઘેર-ઘેર, ગલીએ-ગલીએ, મહોલ્લે-મહોલ્લે અને શેરીએ-શેરીએ તેમજ સ્કૂલ, કોલેજ, અન્ય સાર્વજનિક સ્થળોએ તથા બસો અને ટ્રેનોમાં પણ ધુમ્રપાન, તમાકુ, પાનમસાલા, ગુટખા, શરાબ, ભાંગ અને ગાંજના રૂપમાં વિચરણ કરતો દેખાય છે. કાર્યાલયો અને સાર્વજનિક મકાનોની દીવાલો તથા ખૂણાઓ પાનમસાલાની અને તમાકુની પિચકારી દ્વારા ચિતરાયેલા જોઈને ઘૂણા ઉપજે છે, પરંતુ ગંદકી ફેલાવનારાને તો આની કાંઈ પડી નથી ?

આ મહાદૈત્ય સામે એક યુગસૈનિક ક્યાં સુધી ઝઝૂમી શકે ? તેથી આ બાબતમાં કેટલાંક રચનાત્મક સૂચનો અહીંયાં આપવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ. પ્રયત્નોથી કેટલી સફળતા મળશે તેની ચિંતા છોડી દો, યોગ્ય દિશામાં પવિત્ર ઉદ્દેશ સાથે પૂરી શક્તિ સાથે કરવામાં આવેલા પ્રયત્નને જ પ્રાપ્તિ માનો. સંઘર્ષમાં વિજય પરાજયનું બહુ મહત્ત્વ નથી. મહત્ત્વ સાહસ અને વીરતા સાથે ઝઝૂમવાનું છે. કોઈપણ વાર્તાનો અંત જીતમાં આવે (વિજયમાં આવે) તે જરૂરી નથી. છેક છેલ્લે સુધી ઝઝૂમતા રહેવાનો અંત પણ અગત્યનો છે અને અંત સુધી ઝઝૂમતા રહેવું જ યુગસૈનિકનો ધર્મ છે. સફળતા-અસફળતાની ચિંતા કરવી તે યુગસૈનિકનો વિષય નથી.

દરેક યુગસૈનિકે પોતાની અંદર પ્રબળ આત્મવિશ્વાસ અને આત્મબળ એકઠું કરવું જોઈએ. યુગ પરિવર્તનના સહજ ઉદ્દેશને પૂરો કરવા માટે સમાજને સભ્ય બનાવવાના (જોડવાના) પ્રયત્નમાં તે એકલો નથી. વિરાટ ગાયત્રી પરિવારની છત્રછાયા, મા ગાયત્રીની કૃપા અને ઋષિ યુગ્મના આશીર્વાદ

આપણા સહયોગ અને સમર્થનમાં આપણી સાથે છે. આપણે જેનું કાર્ય કરી રહ્યા છે તે આપણું ધ્યાન શા માટે ન રાખે ?

દરેક યુગસૈનિકે વ્યસનમુક્તિ સંબંધી નાની નાની પુસ્તિકાઓ પોતાની પાસે પૂરતા પ્રમાણમાં રાખવી જોઈએ. આ સિવાય વ્યસનમુક્તિ સંબંધી સસ્તાં, આકર્ષક, ફોલ્ડર, પત્રક પણ છપાવીને મફતમાં વહેંચી શકાય છે. આ પત્રકોમાં વ્યસનમુક્તિ આંદોલનની નાની પુસ્તિકાઓનાં પ્રેરક ઉદાહરણ પુસ્તિકાઓના નામસહિત આપવાથી લોકોને તે વાંચવા માટે તેમજ વહેંચવા માટે ઉત્સાહિત કરી શકાય છે.

યુગસૈનિક જ્યારે પણ કોઈ વ્યક્તિને ધુમ્રપાન કરતાં અથવા તો તમાકુ કે ગુટખા ખાતા જુએ તો તુરત જ તેને નમ્ર નિવેદન કરે કે - ભાઈ સાહેબ ! તમે આ બીડી, સિગારેટ પીવાનું છોડીને મારી વાત ધ્યાનપૂર્વક સાંભળો. પછી તેને ખૂબ નમ્રતાથી તમાકુને કારણે થતા ભયાનક નુકસાનથી પરિચિત કરો. યુગસૈનિકે સાહિત્યને વાંચીને તેમાંથી પ્રભાવશાળી તથા પ્રેરણાપદ તથ્ય યાદ રાખવાં જોઈએ. કદાચ સામેનો વ્યક્તિ તમારી સાથે તર્ક કરે તો તમે કુતર્ક ન કરશો. તમે તમારી વાતને પ્રામાણિક તથ્યો અને આંકડાના આધારે રજૂ કરો. સામેવાળો વ્યક્તિ કદાચ એમ પણ કહે કે મારી કમાણીમાંથી પીઉં છું, કોઈની પાસેથી લેતો નથી. તેને વિનમ્રતાપૂર્વક જણાવો કે ભાઈ નાવમાં બેઠેલા વ્યક્તિઓમાંથી એક વ્યક્તિ પોતાની જગ્યાએ કાણું પાડે અને બીજાઓ દ્વારા પૂછતાં ઉપર મુજબનો જવાબ આપે તો શું તે યોગ્ય છે ? તેણે કરેલા કાણાંનું દુષ્પરિણામ તો બધા મુસાફરોને ભોગવાનું જ છે. તેથી દરેક જાતનાં વ્યસનથી નુકસાન વ્યક્તિગત નહીં પરંતુ સામાજિક થાય છે. તેનાં દુષ્પરિણામ આખા સમાજને ભોગવવાં પડે છે. તમે વ્યસનનું સેવન કરીને વ્યસનનો

પ્રચાર કરી રહ્યાં છે જેનાથી પ્રેરણા પામીને બીજા લોકો પણ તેને અપનાવે છે. તમે હવામાં મુક્ત કરેલ ધુમાડા, દુર્ગંધ તથા ગંદકીથી બધાંને મુશ્કેલી વેઠવી પડે છે અને નુકસાન ભોગવવું પડે છે. તેથી આવું કરવાનો અધિકાર કોઈને ન હોવો જોઈએ. આવું સમજાવીને તેને ફરીથી નિવેદન કરવું જોઈએ કે આ વ્યસનરૂપી શત્રુ પર વિજય મેળવવા માટે મનોબળ અને આત્મબળ એકત્રિત કરવું જોઈએ. ક્યારેક ક્યારેક જડ પ્રકૃતિના વ્યક્તિ તમારી મશ્કરી અને તિરસ્કાર પણ કરશે પરંતુ આના માટે તમારે પહેલેથી તૈયાર રહેવું. આ પ્રકારની મશ્કરી અને તિરસ્કાર તો લોકસેવકોની ભેટ છે અને સફળતાની પહેલી સીડી છે તેથી તેનાથી વિચલિત થવું નહીં.

કેટલાક લોકો તમારી વાતોથી પ્રભાવિત થઈને વ્યસન છોડવા માટેના ઉપાય પણ પૂછશે. તમે તેને વ્યસનમુક્તિ આંદોલનનાં પુસ્તકો વાંચવા માટે આપજો. આત્મબળ અને મનોબળ મજબૂત કરીને પોતાના ઈષ્ટદેવ સમક્ષ તેને હંમેશ માટે ત્યાગવાનો સંકલ્પ કરવાની પ્રેરણા આપો. તેમનું નામ સરનામું નોંધી લઈને પત્ર દ્વારા અથવા તો વ્યક્તિગત સંપર્ક દ્વારા વારંવાર વિનમ્રતાપૂર્વક આગ્રહ કરતા રહો. તમારી આત્મીયતા, સદ્વ્યવહાર અને તેમના પ્રત્યેની શુભકામના અવશ્ય ચમત્કારિક પરિણામ લાવશે. જે ભાઈ વ્યસન છોડી દે તેની પ્રશંસા કરો. તેમને યજ્ઞ, સત્સંગ, ગોઠીમાં બોલાવીને તેનું અભિવાદન કરો. તેમને પોતાના વિચારો વ્યક્ત કરવાનો મોકો આપો. જે વ્યક્તિ ધીમે ધીમે વ્યસન છોડવાનો પ્રયત્ન કરતો હોય તેને પણ પ્રોત્સાહિત કરતા રહો. તેમના આંશિક ત્યાગની પ્રશંસા કરતા રહેશો તો તેમનું આત્મબળ મળશે અને તેઓ બહુ જલદી વ્યસનથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત થઈ જશે. આ રીતે વારંવાર યુગસૈનિકો દ્વારા ટોક્યા કરવાથી અને પ્રેરણા પામતા રહેવાથી સમાજમાં નશાસેવન એક સામાજિક અપરાધ મનાશે. આમ આ પ્રકારના પ્રયત્નો કરતા રહેવાથી જ નશાસેવનની

પ્રવૃત્તિ ઓછી થતી જશે તો ધીમે ધીમે આ દુષ્પ્રવૃત્તિ સમાજમાંથી સંપૂર્ણપણે નામશેષ થઈ જશે.

લોકોમાં જાગૃતિ આવશે એટલે નશીલા પદાર્થોની માંગ આપોઆપ ઓછી થઈ જશે જેથી તેમનું વેચાણ ઘટશે. આવી પરિસ્થિતિમાં વેપારીઓ પોતાનું વેચાણ વધારવા માટે બીજા રસ્તા કદાચ ખોળી કાઢે. ત્યારે આ નશીલા પદાર્થોના વિકેતા અને ઉત્પાદકોને નમ્ર વિનંતી કરવામાં આવે કે આવા પદાર્થોનું ઉત્પાદન તથા વેચાણ સંપૂર્ણપણે રોકીને તમે સમાજનો બહુ મોટો ઉપકાર કરી શકશો.

આ બધા પ્રયત્નો કરવાથી સમાજનો સમજદાર વર્ગ પોતાનો રસ્તો બદલીને ઉચ્ચતાના માર્ગે કદમ માંડશે પરંતુ અમુક દુષ્ટ સ્વભાવના મનુષ્યો આ ભાષા સમજવાનો ઈન્કાર કરી દેશે. તેમની સાથે સખતાઈથી વર્તવું પડશે પરંતુ આ તો છેવટનો ઉપાય છે. નશાના વિરોધીઓની સંખ્યા વધારે હોય તો તેઓ બીડી-સિગારેટ પીનારાના હાથમાંથી આંચકી લઈને તેને ફેંકી દેશે. પહેલાં સમજાવટથી કામ લેવું પડશે. તેમ છતાં પણ જો ના સમજે તો દમ (દમન)નો પ્રયોગ કરવો પડશે. સીધી આંગળીએ ધી ન નીકળે તો આંગળી વાંકી કરવી પડે છે અને અસુરતા તો કેવળ દંડની ભાષા જ સમજે છે. તેથી મનુષ્યના અંદર સમાયેલા દેવત્વને જાગૃત કરવાનો પ્રયત્ન કરી સમાજને વ્યસનમુક્ત બનાવી એક સભ્ય સમાજની સ્થાપના કરવામાં આવે.

ઉપરનાં સૂચનો કાનપુરના આત્મીય પરિજન શ્રી રામ મુરારી ગુપ્તના છે. તેમને આ યોજના અંતર્ગત કાર્ય કરીને સફળતા મેળવી છે. આંદોલનોમાં પરિજનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. તેનાં સત્પરિણામ મળતાં જ આ પ્રયોગો બીજાંના હિત માટે પ્રકાશિત થઈ રહ્યાં છે. તેથી પરિજનોને વિનંતી છે કે તેઓ એકબીજાના જ્ઞાન, અનુભવ અને પ્રયત્નોમાંથી પ્રેરણા મેળવીને પોતે પણ તે પદ્ધતિ અપનાવે જેથી તેના લાભ બધાંને મળી શકે.

વનોષધિ યજ્ઞ - યજ્ઞચિકિત્સા, એક નૂતન અભિગમ

યોગશાસ્ત્રોમાં સિદ્ધિઓ મેળવવાના અનેક ઉપાય-ઉપચારોનું વર્ણન છે. તેમાં ઔષધિનો પણ ઉલ્લેખ છે. અહીં ઔષધિનો અર્થ વનોષધિઓ-જડીબુટ્ટીઓ એવો થાય છે કારણ કે તેમનો સમાવેશ અવિકસિત સજીવસૃષ્ટિમાં કરી શકાય છે. તે લાગણીશીલ હોવા ઉપરાંત સંવેદનાઓની સંગ્રહક પણ છે. તેમને ભાવચેતનાથી અભિમંત્રિત કરી શકાય છે અને કોઈ મહાપ્રાણની મહાચેતનાને પોતાની અંદર ધારણ કરવા યોગ્ય બનાવી શકાય છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ આધ્યાત્મિક શક્તિની વિશેષ સફળતા ગણી શકાય તે રીતે વનોષધિ આ મહાચેતનાનું બીજા સત્પાત્ર સુધી વહન પણ કરી શકે છે.

યજ્ઞ એ આનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો છે. અગ્નિહોત્ર અથવા હવનમાં માત્ર જડીબુટ્ટીઓની બનેલી હવનસામગ્રીને અગ્નિમાં હોમીને ફક્ત તેની ઊર્જાથી જ ચમત્કારી પરિણામ મેળવાય છે એવું નથી, પરંતુ હવનસામગ્રીને દિવ્યમંત્રોથી અભિમંત્રિત કરીને તેને એક પ્રાણચેતનાના ગાઢ આવરણવાળા પદાર્થમાં ફેરવી નાખવામાં આવે છે.

મંત્રશક્તિ એટલે માત્ર અમુક શબ્દોનું ઉચ્ચારણ એવું નથી. પરંતુ તેના પ્રયોજકની ખાસ સાધના દ્વારા વિશેષ શક્તિ ઉત્પન્ન કરીને તેને મંત્રોચ્ચાર સાથે સાંકળી લેવાય છે. આવી રીતે અભિમંત્રિત કરેલી હવનસામગ્રીને જ 'હવિષ્ય' કહેવાય છે. તેને યજ્ઞના

અગ્નિમાં હોમીને શક્તિશાળી ઊર્જાના રૂપમાં ફેરવવામાં આવે છે અને પછી આ ઊર્જાનો પ્રહાર વ્યક્તિ પર, વાતાવરણ પર અથવા કોઈ લક્ષ્ય ઉપર કરવામાં આવે છે. આ યજ્ઞનો અગ્નિ ચૂલાના અગ્નિ કરતાં સાવ ભિન્ન હોય છે કારણ કે તેને પણ ચોક્કસ કર્મકાંડ વડે અભિમંત્રિત કરવામાં આવે છે. આ વિધિમાં જે લાકડાં હોમાય છે તેને 'સમિધા' કહેવાય છે. ચોક્કસ વૃક્ષોનાં, ચોક્કસ વિધિપૂર્વક કપાયેલાં લાકડાંને જ્યારે ચોક્કસ મંત્રો દ્વારા વિશેષ પ્રકારના પ્રાણથી અને વિશેષ પ્રકારની શક્તિથી મેળવવામાં આવે છે ત્યારે તેમનું આ સ્વરૂપ બને છે. વાતાવરણ શુદ્ધ કરવા માટેના અથવા લોકચેતના જગાડવા માટેના મોટા યજ્ઞોમાં તેમજ વ્યક્તિગત પ્રયોજનો માટે કરવામાં આવતા નાના યજ્ઞોમાં પણ પોતપોતાની કક્ષા પ્રમાણે પોતપોતાની રીતે આ જ પદ્ધતિનો પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. અગ્નિહોત્ર (યજ્ઞ)માં વપરાતી તમામ સામગ્રી મંત્રશક્તિની અવધારણાને લીધે સચેતન કક્ષા સુધી વિકસિત થઈ જાય છે અને ત્યારે જ તેનો યોગ્ય લાભ મળે છે. જો જડીબુટ્ટીઓ કે હવનસામગ્રીને ભઠ્ઠી કે સગડીની આગમાં સાધારણ રીતે બાળી દેવામાં આવે તો તેની ધૂમ્રઊર્જા નામમાત્રની જ અસર દાખવી શકશે. તેનાથી યજ્ઞપ્રક્રિયાનો મળવો જોઈતો લાભ મેળવી શકાતો નથી.

રોગોના નિવારણ માટે, વાતાવરણ શુદ્ધ કરવા

માટે, વિચારો કે ભાવનાઓને શુદ્ધ કરવા માટે, જીવનશક્તિ વધારવા માટે કે આત્મબળ વધારવા માટે કે ચમત્કારી સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે યજ્ઞોનું વિશેષ માહાત્મ્ય ગણાયું છે અને કહેવાયું છે કે - 'યજ્ઞોઽયં સર્વ : મધૂક'. અર્થાત્ - આ યજ્ઞ બધી ઈચ્છાઓ પૂરી કરનારો છે. પરંતુ જ્યારે હવનસામગ્રીને કોઈ પ્રાણવાન પંડિત દ્વારા અભિમંત્રિત કરવામાં આવેલી હોય અને તેમાં વિશેષ પ્રાણ પૂરવામાં આવ્યા હોય ત્યારે જ આ બધું જોઈ કે પામી શકાય છે. આ અનિવાર્ય આવશ્યકતાની અવગણના કરવાથી થવો જોઈતો લાભ મેળવવાનું શક્ય બનતું નથી.

કાયાકલ્પ જેવા પ્રયોગોમાં બીજા ઉપચારોનો ફાળો નામમાત્રનો જ હોય છે. ખરેખર તો એ સમગ્ર પ્રક્રિયાનો એકેએક વિભાગ મંત્રશક્તિથી અનુપ્રાણિત કરવામાં આવે છે, ત્યારે જ તે શાસ્ત્રોમાં માહાત્મ્યરૂપે વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવેલાં પરિણામો લાવી શકે છે. સામાન્ય ભોજન અને પ્રભુપ્રસાદમાં મૂળભૂત તફાવત આ જ છે. જ્યારે મંત્રશક્તિના વિધિવત્ અને યથાયોગ્ય પ્રયોગ વડે 'ખાદ્ય'માં ભાવનાઓ અને પ્રાણશક્તિ પૂરવામાં આવે છે ત્યારે તે 'પ્રસાદ'માં ફેરવાઈ જાય છે.

આયુર્વેદમાં શારીરિક રોગો મટાડવા માટે વનોષધિઓનો ઉપયોગ થાય છે. રોગનિવારણ અને શક્તિ વધારવા માટે જુદાજુદા પ્રસંગે અલગ અલગ રીતે તેના શામક અને શક્તિવર્ધક ગુણોનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. શારીરિક અને માનસિક બીમારીઓથી પીડાતા માનવસમાજને સાંગોપાંગ સ્વસ્થ બનાવવાની ક્ષમતા આજે જો કોઈ સારવાર પદ્ધતિમાં હોય તો તે માત્ર જડીબુટ્ટીઓ ઉપર આધારિત આયુર્વેદમાં જ છે. જમાનો બદલાતાં લોકો આ ક્ષેત્રમાં

પોતાની વિશેષતા ગુમાવતા ગયા એને કમનસીબ જ માનવું જોઈએ. નહીંતર એક જમાનામાં આ એક જ પદ્ધતિ લોકોને દરેક રીતે સ્વસ્થ અને શક્તિશાળી રાખતી હતી. માત્ર રોગોથી જ નહીં, પરંતુ ઘડપણની નબળાઈથી પણ છુટકારો અપાવવા માટે આ એક સમર્થ પદ્ધતિ છે. શાસ્ત્રોમાંથી એવી કેટલીયે જડીબુટ્ટીઓની જાણકારી મળે છે કે જે લોકોને મૃત્યુથી પણ છુટકારો અપાવતી હતી.

આવી દિવ્ય અને દુર્લભ જડીબુટ્ટીઓ મોટે ભાગે હિમાલયની દુર્ગમ પર્વતમાળાઓમાંથી મળી આવે છે. તેમાંની એક સંજીવની તરીકે ઓળખાય છે. તેના નામ પ્રમાણે તેનું કામ મરણ પામેલાને જીવતો કરી દેવાનું છે. રામાયણમાં જ્યારે મેઘનાદના શક્તિબાણથી લક્ષ્મણજી મૂર્છા પામે છે, ત્યારે સૂષેણ વૈદ્ય સંજીવની લાવવાનું કહે છે. તેને ઓળખવાની નિશાની આપતાં તેમણે જણાવ્યું હતું કે તે રાતના ગાઠ અંધકારમાં પણ ચમકે છે અને હિમાલયના સુમેરુ પર્વત ઉપર ઊગે છે. હનુમાનજી આ ઔષધિને ઓળખી તો ન શક્યા પરંતુ આખેઆખો પર્વત ઉપાડી લાવ્યા હતા અને તેમાંથી સંજીવની મેળવીને લક્ષ્મણજીને ઉગારી લેવામાં આવ્યા હતા.

આયુર્વેદશાસ્ત્રોમાં આ સંજીવનીનો 'સોમ' ઔષધિના રૂપમાં પણ ઉલ્લેખ થયેલો છે. તેના વિશે કહેવાયું છે કે, શરૂઆતમાં તેનો એક છોડ થાય છે જેમાં શુકલપક્ષ (અજવાળિયા)ની એકમના દિવસે એક પાંદડું ઊગે છે. ત્યારબાદ બીજના દિવસે બે, ત્રીજના દિવસે ત્રણ એમ ક્રમાનુસાર પૂનમ સુધીમાં પંદર પાંદડાં ઊગી જાય છે તેમજ કૃષ્ણપક્ષની (અંધારિયા) એકમના દિવસથી ક્રમાનુસાર રોજ એક એક પાંદડું ખરતું જાય

છે. અમાસ સુધીમાં આ છોડ એક સૂકા ઢૂંકા જેવો થઈ જાય છે, પરંતુ આ સ્થિતિમાં તેની ઉપયોગિતા ઊલટાની વધી જાય છે. આ છોડ ગાઢ અંધકારમાં રેડિયમની માફક ચમકે છે અને તે ખૂબ જ ગુણકારી બની જાય છે. શાસ્ત્રમાં એના ગુણોને અનુમોદન આપતાં લખ્યું છે-

“અણિમા ગરિમા લધિમા પ્રાપ્તિઃ પ્રકામ્યં મહિમા તથાઃ

ઈશિત્વં વ વશિત્વં ચ તથા કામાવસમિતાઃ”

અર્થાત્ - સંજીવની અણિમા, ગરિમા, લધિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રકામ્ય, મહિમા, ઈશિત્વ અને વશિત્વ - આ આઠ વૈભવશાળી સિદ્ધિઓ આપે છે, જે મેળવીને મનુષ્ય ઈશ્વરસમાન બની જાય છે.

શારીરિક ક્ષેત્રે સંજીવની અગ્નિ, જળ, વિષ, શસ્ત્ર વગેરેની અસરથી બચાવે છે. તેના સેવનથી સ્નાયુબદ્ધ ભરાવદાર બાંધો, તેજસ્વી દષ્ટિ, શ્રેષ્ઠ કક્ષાની શ્રવણશક્તિ અને નવજીવનની પ્રાપ્તિ થાય છે. માણસનું વ્યક્તિત્વ તેજ અને આત્માથી ચમકી ઊઠે છે અને તેનામાં આકાશમાં ઊડવા જેટલી ક્ષમતાનો સંચાર થાય છે. સામાન્ય બાબતોમાં સંજીવની, ક્ષયરોગ, બાળરોગ, માથાનો દુઃખાવો, માનસિક ખામી, ભૂત-પ્રેતનું નડતર, આંખની ખામી તેમજ સર્પદંશના કારણે ઊભી થયેલી નબળાઈ કે બીમારી દૂર કરવામાં સમર્થ છે, એવો ઉલ્લેખ શાસ્ત્રોમાંથી મળી આવે છે.

આવી તો કેટલીયે વનૌષધિઓ છે કે જેમનો ઉલ્લેખ દિવ્ય જડીબુટ્ટીઓ તરીકે કરવામાં આવ્યો છે. તેમાંની મોટાભાગની જડીબુટ્ટીઓ શોધખોળના અભાવે અપ્રાપ્ય છે. જો કે તેમને યોગ્ય જગ્યાએ ખોળવાથી તેમને મેળવીને હજી પણ લાભ ઉઠાવી શકાય એમ છે.

ઉદાહરણ તરીકે ગોમુખથી લઈને સુમેરુ પર્વત સુધી ૧૧૦૦૦થી ૧૭૦૦૦ ફૂટની ઊંચાઈ ઉપર મળી આવતી ‘રુદ્રન્તી’ નામની જડીબુટ્ટી પ્રાચીન સમયમાં દિવ્ય રસાયણ તરીકે જાણીતી હતી. ત્યારે તેમાં તાંબુ કે જસત જેવી ધાતુઓનો સંયોગ કરીને સોનું પણ બનાવાતું હતું. આજે તે પ્રક્રિયાની પૂરેપૂરી જાણકારી તો ક્યાંય નથી, પરંતુ એનું સામાન્ય રીતે સેવન કરવાથી પણ તે શરીરમાં આશ્ચર્યજનક શક્તિનું સિંચન કરે છે. તેના સેવનથી ઘડપણ, નબળાઈ તેમજ દરેક પ્રકારના રોગો દૂર રહે છે. તે આયુષ્ય વધારનારી અને મરણપથારીએ પડેલાને પણ નવજીવન આપનારી છે. આયુર્વેદના ગ્રંથોમાં એને પણ સંજીવની તરીકે ઓળખાવી છે. ટૂંકમાં વનૌષધિઓમાં અદ્ભુત શક્તિ આપવાની ક્ષમતા રહેલી છે. જો સાચી વસ્તુનો સાચી રીતે પ્રયોગ કરવામાં આવે તો તેમાંથી શાસ્ત્રકારોએ બતાવ્યા મુજબનો જ લાભ મેળવી શકાય છે. આ હેતુ માટે જો ઉપચાર-સામગ્રીને અભિમંત્રિત કરવામાં આવી હોય તો એથીયે વધુ લાભ મેળવી શકાય છે.

જ્યારે અભિમંત્રિત વનૌષધિઓને યજ્ઞ દ્વારા વાયુસ્વરૂપમાં ફેરવીને તેનો પ્રહાર કરવામાં આવે છે ત્યારે તે વધારે વ્યાપક અને પ્રભાવશાળી નીવડે છે, આ એક વૈજ્ઞાનિક સત્ય છે. ઘન પદાર્થ કરતાં પ્રવાહી અને પ્રવાહી કરતાં વાયુરૂપ પદાર્થ વધારે અસરકારક છે એ તો સૌ કોઈ જાણે છે. ચૂર્ણ કરતાં વટી, ગોળી, ટેબ્લેટ, રસ અને ભસ્મ વધુ શક્તિશાળી અને ઝડપી રાહત આપનારાં હોય છે. પરંતુ ફાંટ, કવાથ, આસવ, અરિષ્ટ અને ઈન્જેક્શનને એનાથી પણ વધુ અસરકારક માનવામાં આવેલ છે. બાષ્પમાં ફેરવીને નાક વાટે લેવાતી ઔષધિ ઘન કે પ્રવાહી ઔષધિઓ કરતાં વધુ

ઝડપે પોતાની અસર દાખવે છે. અગ્નિહોત્ર અથવા યજ્ઞવિધિ સાથે પણ આવાં અનેક વૈજ્ઞાનિક કારણો સંકળાયેલાં છે, જેના કારણે પ્રાચીનકાળમાં તેને ઉચ્ચકક્ષાનું સન્માન અપાતું હતું. મહાભારતના કચ-દેવયાની આપ્યાનમાં ઉલ્લેખ છે કે અસૂરોના ગુરુ શુક્રાચાર્ય પાસે સંજીવનીવિદ્યા હતી, જેના વડે તે મડદામાં પણ પ્રાણ પૂરતા હતા. સંજીવની મંત્ર વડે આહુતિ આપવાથી નિર્જીવ શરીરમાં પણ સંચાર ઉત્પન્ન કરનારી પ્રાણઊર્જા પ્રવાહિત થવા લાગતી હતી. તાંત્રિક ગ્રંથોમાં પણ સંજીવની વિદ્યા તેમજ દિવ્ય વનૌષધિઓનો વિગતવાર ઉલ્લેખ જોવા મળે છે.

શ્વસનતંત્ર દ્વારા રોગશામક, શક્તિવર્ધક અને આરોગ્યવર્ધક ઔષધિઓને શરીરના અંગેઅંગમાં પહોંચાડવાનું કાર્ય યજ્ઞના-અગ્નિહોત્રના માધ્યમથી જેટલું સારી રીતે થઈ શકે એટલું બીજી કોઈ રીતે થઈ શકતું નથી. વાયુરૂપમાં ફેરવાયેલી ઔષધિ ફેફસાં વાટે મગજ તેમજ શરીરના બીજા અવયવો સુધી જઈને શરીરની કોશિકાઓ સુધી પહોંચી જાય છે અને આ કારણે જ તે પોતાનો પ્રભાવ દેખાડવામાં સફળ નીવડે છે. ડોક્ટરોના અભિપ્રાય પ્રમાણે ફેફસાંમાં રહેલા વાયુકોષોનું સરાસરી ક્ષેત્રફળ લગભગ ૧૦૦ વર્ગમીટર જેટલું હોય છે અને તેમની સપાટીની જાડાઈ ૧૦ માઈક્રોમીટર જેટલી હોય છે. એક વખતના સામાન્ય શ્વાસમાં ૫૦૦ મિ.લિ. જેટલી અને ઊંડા શ્વાસમાં ૮૦૦ થી ૯૫૦ મિ.લિ. જેટલી હવા ફેફસાંમાં દાખલ થાય છે અને બદલામાં કાર્બન ડાયોક્સાઈડ વાયુ બહાર ફેંકાય છે. એક મિનિટમાં ૧૫થી ૧૮ વખત આવી શ્વાસોચ્છવાસની પ્રક્રિયા થતી હોય છે. આમ એક મિનિટમાં હૃદય ૭૦થી ૮૦ વખત ધબકે છે તે દરમિયાન

૭૫૫૦ મિ.લિ. વાયુની આવનજાવન થાય છે. આ આંકડાઓથી, બાષ્પીભૂત થયેલી ધૂમઊર્જાને શરીરના સમગ્ર માળખામાં પહોંચતી કરવા માટે વનૌષધિ યજ્ઞની પ્રક્રિયા એ કેટલું સશક્ત માધ્યમ છે તેનો અંદાજ આવી શકે છે.

યજ્ઞવિધિ દ્વારા અનેક આધ્યાત્મિક લાભો તો મળે જ છે, ઉપરાંત તેની અસર શરીર તેમજ મનના એકેએક અગત્યનાં અંગઉપાંગો સુધી પણ પહોંચે છે. અગ્નિહોત્ર સારવાર પદ્ધતિની એ જ વિશેષતા છે કે, તેમાં શરીર તેમજ મનને જે તત્ત્વો કે રસાયણોની ઊણપ વરતાતી હોય, તે તત્ત્વો અભિમંત્રિત વનૌષધિઓની વરાળમાંથી સીધાં ખેંચી લેવામાં આવે છે અને શરીર કે મનની જરૂરિયાત પૂરી કરવામાં આવે છે. સાથેસાથે ઉચ્છવાસ દ્વારા અંદર રહેલી ગંદકી બહાર ફેંકવાના કારણે જરૂરી સફાઈનો હેતુ પણ પાર પડે છે. આમ સર્વાંગી સમતોલન જાળવવાનું આ માધ્યમ દરેક પ્રકારના વિકારોનું નિરાકરણ કરવામાં ચોક્કસપણે સફળ થાય છે. અગ્નિહોત્ર સારવાર એક પ્રકારની સામૂહિક ચિકિત્સાનો આશય પણ સાધે છે અને ઝડપી લાભ આપે છે. જ્યારે બાષ્પીભૂત થયેલાં ઔષધિય તત્ત્વો માંસપેશીઓમાં ભળી જાય છે ત્યારે રૂધિરાભિસરણ તંત્ર દ્વારા અને શરીરના અણુએ અણુમાં વાયુસ્વરૂપે પણ ફેલાઈ જાય છે. આમ વનૌષધિઓના હવન એટલે કે યજ્ઞની ઉપચાર પદ્ધતિ શારીરિક બીમારીઓ અને માનસિક વિકારોની સાંગોપાંગ સારવાર માટે સક્ષમ હોવાનાં તમામ પ્રમાણો અને આધારો મોજૂદ છે. ●●●●●

વિકાસ અધ્યયન વિના માનસિક વિકાસ
સંભવ નથી

એ કરુણાસાગર પ્રાર્થનાનો પોકાર સાંભળો છે

પ્રાર્થના એ અંતઃકરણનો આર્તનાદ છે. શુદ્ધ અને સાચા હૃદયથી કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના પરમાત્માની અનંત શક્તિ સાથે તાદાત્મ્ય સાધે છે. એટલે જ તો અશક્ય ગણાતા અને મનાતા બનાવો બનતા જોવા મળે છે કારણ કે તે પ્રકૃતિના નિયમોને ભેદીને સીધેસીધી પોતાના નિર્ધારિત લક્ષ્ય સુધી પહોંચી જાય છે. જીવાત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચેની આ કડી આપમેળે જ એક મહાન ચમત્કાર છે. તેનાં દર્શન થાય છે એના કરતાં તેના અનુભવો વધારે થાય છે. પ્રાર્થનારૂપી મોજાંના (તરંગના) માધ્યમ વડે હરપળ હરઘડી હૃદયમાં પોતાના આરાધ્ય ઈશ્વરના સામીપ્યનો અનુભવ થતો રહે છે. એનું પરિણામ આશ્ચર્યજનક અને અદ્ભુત હોય છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ એનાથી શારીરિક આરોગ્ય, માનસિક શાંતિ તેમજ આત્માની ઉન્નતિનો માર્ગ મોકળો થાય છે. હવે તો વૈજ્ઞાનિકો પણ આ સત્યને સ્વીકારવા લાગ્યા છે. રોજિંદા જીવનમાં બનતી અનેક ઘટનાઓ પણ આ સત્યને અનુભવે આપે છે.

કેલીફોર્નિયામાં મિકી નામની મહિલાને મૂત્રપિંડ (કિડની)નો તકદીફ હતી. ડોક્ટરોએ જાહેર કરી દીધું હતું કે, જો તે કોઈ બીજાની કિડનીનું પ્ર.ચારોપણ કરાવે તો જ તે બચી શકે તેમ છે. કેટલાય પ્રયત્નો કરવા છતાંય કિડની ન મળી શકવાના કારણે બધાં જ ચિંતાતુર અને વ્યગ્ર હતાં. છેવટે તેના ભાઈએ તેને પ્રભુપ્રાર્થના કરવાની સલાહ આપી. તે ઈશ્વરની કૃપા ઉપર વિશ્વાસ રાખીને તેમને પ્રાર્થના કરીને વિનવવા લાગી. એ દરમિયાન એક આશ્ચર્યજનક બનાવ બન્યો. તંદુરસ્ત કિડની ધરાવતો એક ઉમરલાયક માણસ મરણતોલ હાલતમાં ડોક્ટર પાસે આવ્યો અને કહ્યું કે, “જીવનના આ છેલ્લા તબક્કામાં હું મારી કિડનીનું દાન આપવા

માગું છું !” જોગાનુજોગ તે બંનેના ટીશ્યુ ટાઈપીંગ પણ સાનુકૂળ જણાયા. બધાને નવાઈ લાગતી હતી, પણ પ્રભુકૃપાના પ્રસાદનો જાતઅનુભવ પામીને મિકીની આંખોમાં હર્ષનાં આંસુ છલકાતાં હતાં. પ્રાર્થનાને કારણે તેને નવજીવન પ્રાપ્ત થયું.

સાચા દિલથી નિષ્ઠા અને શ્રદ્ધાથી કરવામાં આવેલી પ્રભુપ્રાર્થના ઈશ્વર ચોક્કસ સાંભળે છે. એટલું જ નહીં, પરંતુ સંજોગો અને સમસ્યાઓને અનુરૂપ ઈશ્વરીય શક્તિના આશ્ચર્યજનક પરચા પણ જોવા મળે છે. પ્રખ્યાત મનોવૈજ્ઞાનિકો પોતાનાં સંશોધનો, અભ્યાસો અને પ્રયોગોમાં પ્રાર્થનાની પ્રક્રિયાને વૈજ્ઞાનિક સ્વરૂપે સ્વીકારવા લાગ્યા છે. તેમના મતાનુસાર માણસ પ્રાર્થનાના માધ્યમથી પોતાની સંવેદનશક્તિ દ્વારા અનંત બ્રહ્માંડની પ્રાણઊર્જાના સ્રોતો સાથે જોડાઈ જાય છે અને તેનામાં એ જગદ્વ્યાપી પ્રાણશક્તિનો સંચાર થવા લાગે છે. તેને કારણે તેના ધૈર્ય, આત્મબળ અને હિંમતમાં અસાધારણ વધારો થાય છે. અંતે તેના જ આધારે અશક્ય પણ શક્ય બની જાય છે. કેનેથ એલ. વુડવર્ડે તાજેતરમાં ન્યૂઝવીકના ૩૧ માર્ચ ૧૯૯૭ના અંકમાં અમેરિકામાં ઈશ્વર ઉપર શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ રાખીને પ્રાર્થના કરનારા લોકો વિષે એક અહેવાલ પ્રસિદ્ધ કર્યો છે. તેમાં જણાવ્યા અનુસાર મોટા ભાગના અમેરિકનો નિત્ય પ્રાર્થના કરે છે.

આ સર્વેક્ષણમાં જણાવાયું છે કે, ૫૪ ટકા યુવાનો નિત્ય પ્રાર્થના કરે છે. ૨૦ ટકા લોકો દિવસમાં એકથી વધુ વાર પ્રાર્થના કરે છે. ૮૭ ટકા લોકો પ્રાર્થનાનાં ચમત્કારિક પરિણામોમાં વિશ્વાસ ધરાવે છે. તેમનું કહેવું છે કે તેમના જીવનમાં અદ્ભુત કે આશ્ચર્યજનક ગણાય તેવા કેટલાય બનાવો બની ચૂક્યા છે. તેઓ આને

પ્રાર્થનાનું પરિણામ માને છે. ૨૫ ટકા લોકો દિવસમાં એક વાર તથા ૮૨ ટકા લોકો પરિણામની આશા વગર પ્રાર્થના કરે છે. ૮૪ ટકા લોકો પોતાના કુટુંબીજનો અને બાળકોના આરોગ્યની જાળવણી માટે રોજ પ્રભુભજન કરે છે. ૭૫ ટકા લોકો પોતાની વ્યક્તિગત નબળાઈમાંથી છુટકારો મેળવવા માટે ઈશ્વરની આરાધના કરે છે. ૭૫ ટકા લોકો નોકરીધંધામાં સફળતા મેળવવા માટે ઈશ્વરનું ધ્યાન કરતા હોય છે.

ગેરી હેબર્સન પ્રાર્થનામાં અપૂર્ણ વિશ્વાસ ધરાવતા એક પરમ આસ્તિક સદ્ગૃહસ્થ છે. તેઓ લિબર્ટી યુનિવર્સિટીના ફિલોસોફી (તત્ત્વજ્ઞાન) વિભાગના અધ્યક્ષ પણ છે. તેમણે ઈ. સ. ૧૯૮૦માં એક પ્રયોગ કર્યો હતો. તેમણે એકસો માણસોની એક યાદી બનાવી, જેમાંના દસ સાથે તો તેમને કોઈ અંગત પરિચય પણ ન હતો. તેઓ રોજ કેટલાક કલાકો સુધી એ માણસોના આરોગ્ય, કુટુંબ અને વ્યવસાય માટે પરમાત્માને પ્રાર્થના કરતા રહ્યા. તેમને આ પ્રયોગમાં નોંધપાત્ર સફળતા મળી. જેઓ બીમાર હતા તેઓ તંદુરસ્ત બન્યા, જેમને વ્યવસાય કે નોકરીની જરૂર હતી તેમને કામધંધા મળ્યા અને કેટલાંય કુટુંબોમાં સુખશાંતિનું વાતાવરણ ઊભું થયું. પ્રાર્થનાની તાકાતથી તેમણે મરણપથારીએ પડેલી પોતાની ૮૭ વર્ષની વૃદ્ધ અને બીમાર માતાને સાજી કરી બતાવી હતી. ઈ. સ. ૧૯૯૫માં તેમને તેમની ૨૩ વર્ષની ઉંમરની પત્ની ડેવીને કેન્સર થયું હોવાની જાણ થઈ. ડેવી આ અસાધ્ય રોગથી બચી તો ના શકી, પરંતુ તે જાતે જ પ્રાર્થના કરતી કરતી અંતિમ ઘડીઓ શાંતિપૂર્વક પસાર કરીને સ્વર્ગે સિધાવી. તેણે મરતાં પહેલાં હેબર્સનને કહ્યું કે, 'તમારી પ્રાર્થનાના કારણે મારા મનમાં ઊંડી શાંતિનો અનુભવ થઈ રહ્યો છે અને શરીર પણ પીડાથી મુક્ત થઈ ગયું છે. મારા અવસાન પછી પણ પ્રાર્થના જ મનુષ્યજીવનનો સાર છે એવી શ્રદ્ધા ટકાવી રાખજો. આ ઘટનાએ હેબર્સનને દુઃખ અને વિષાદના બદલે ઉચ્ચ કક્ષાના પ્રેમમાં તરબોળ કરી મૂક્યા.

'અમેરિકન સાયંટિસ્ટ' નામની વિખ્યાત પત્રિકાના નવે.-ડિસે.' ૯૬ના અંકમાં પ્રાર્થનાના પ્રભાવોનું વિસ્તારપૂર્વક વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. તે પ્રમાણે પ્રાર્થના માત્ર શારીરિક દુઃખોને ઘટાડે કે મટાડે છે એવું નથી, પરંતુ માનસિક શાંતિ પણ આપે છે. એમાં વર્ણવેલા એક પ્રયોગ દરમ્યાન ૩૩ સપ્તાહની ઉંમરનાં નાનાં શિશુઓના સમૂહને ત્રણ હોસ્પિટલોમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા. આ બાળકોના આરોગ્ય માટે ૫૦ સભ્યોની ત્રણ ટુકડીઓએ પ્રાર્થના કરી. પહેલી ટુકડીએ માત્ર કરવા ખાતર પ્રાર્થના કરી. બીજી ટુકડીએ એની ઉપેક્ષા કરી. જ્યારે ત્રીજી ટુકડીએ અંતઃકરણપૂર્વક એ નવજાત શિશુઓના આરોગ્ય માટે પ્રાર્થના કરી. પ્રાર્થનાનું સ્થળ હોસ્પિટલથી સારું એવું દૂર હતું. પરીક્ષણ પછી એ રિપોર્ટનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો. એનાં પ્રાયોગિક પરિણામોના આધારે બધા જ ડોક્ટરોએ કોઈક અદૃશ્ય શક્તિનું અસ્તિત્વ હોવાનું જાહેરમાં સ્વીકાર્યું. ઘણાં વર્ષો પહેલાં ઈ.સ. ૧૮૭૨માં ઇંગ્લેન્ડની એક હોસ્પિટલમાં હેનરી થોમસને આ જ પ્રકારનો એક પ્રયોગ કર્યો હતો. તેમણે એ હોસ્પિટલમાં લાગલગાટ ચાર વર્ષ સુધી પ્રાર્થના કરી હતી. તેમના આ પ્રયત્ને બીજા કેટલાય લોકોમાં ઉત્સાહ જગાડ્યો અને પ્રાર્થનાના સમયે લોકો હજારોની સંખ્યામાં એકઠા થવા લાગ્યા. આ ગાળામાં હોસ્પિટલમાં મરણ પામતા દરદીઓની સંખ્યા ખાસ્સી ઘટી ગઈ હતી, તેમજ ૮૫ ટકા દરદીઓની હાલતમાં નોંધપાત્ર સુધારો જોવા મળ્યો હતો.

વર્તમાન અમેરિકાની ભૌતિકવાદી સંસ્કૃતિએ તમામ વ્યક્તિગત, કૌટુંબિક, સામાજિક તથા નૈતિક માપદંડોને અભરાઈએ ચડાવી દીધા છે. પરિણામે સમાજમાં ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, હિંસા અને હત્યાના બનાવોનું પ્રમાણ ખૂબ વધ્યું છે. આથી દરેક રીતે હતાશ કે નિરાશ થયેલા અને બધી જગ્યાએથી ધક્કા ખાઈને પાછા આવેલા લોકો શાંતિની શોધમાં ચર્ચમાં પ્રાર્થના કરવા જતા જોવા મળે છે. રોમન કેથોલિક ચર્ચના ડોરોથી

રીસના જણાવ્યા મુજબ મોટા ભાગના લોકો પોતાની સળગતી સમસ્યાઓનું નિરાકરણ ઈશ્વર પાસેથી મેળવવાની આશામાં ચર્ચમાં આવે છે. ચર્ચના રિપોર્ટ પ્રમાણે હૃદયરોગ, લીવરની બીમારી, આમાશયનું કેન્સર, વ્યસન, માનસિક તણાવ જેવા રોગોથી કે કામધંધાની સમસ્યાથી પીડાતા લોકો જ વિશેષ હોય છે. રીસનું કહેવું છે કે ચોમેરની પરેશાનીઓથી ઘેરાયેલા, ગભરાયેલા અને જીવનથી થાકીહારીને હતાશ થઈ ગયેલા લોકોની સંખ્યા વધારે હોય છે.

એક સર્વેક્ષણ મુજબ અમેરિકાના પેન્ટીકોસ્ટલ વિભાગના વતનીઓમાં ઈશ્વર પ્રત્યે પારાવાર નિષ્ઠા જોવા મળે છે. તુલસા ઓખલાના ઓરલ રોબર્ટ યુનિવર્સિટીના વિદ્યાર્થીઓએ પ્રાર્થના કરવાની એક નવતર પદ્ધતિ વિકસાવી છે. તેઓ પોતાના સંદેશાને પવિત્ર દેવળો સુધી પહોંચાડવા માટે ફોન, ફેક્સ અને ઈન્ટરનેટની મદદ લે છે. તેનાથી દૂરના વિભાગમાં રહેતા અને પોતાના પવિત્ર તીર્થ સુધી પહોંચી ન શકતા હોય એવા લોકોને પણ લાભ મળે છે. વોશિંગ્ટનના ફાઉન્ડ્રી મેમોરીયલ યુનાઈટેડ મેથોડિસ્ટ ચર્ચમાં દર ગુરુવારે પ્રાર્થના માટે લાંબી કતાર લાગે છે. અમેરિકાના રાષ્ટ્રપતિ બિલ ક્લિન્ટન પણ એના સભ્ય છે. તેમને પ્રાર્થનામાં અખૂટ વિશ્વાસ છે. ફાઉન્ડ્રી મેમોરિયલના ફિલિપ વાગમેનને પ્રભુભજન તેમજ ધ્યાન ઉપર ઊંડી શ્રદ્ધા છે. 'મિરેકલ એન્ડ મોડર્ન ઈમેજનેશન' નામના પુસ્તકના ખ્યાતનામ લેખક તેમજ નોર્થ કેરોલિના સ્ટેટ યુનિવર્સિટીના પ્રોફેસર રોબર્ટ બ્રુશમિલનના મતાનુસાર પ્રાર્થનાને જીવનનું મહત્વનું અંગ ગણવી જોઈએ. પરમાત્માને સર્વશક્તિમાન અને સર્વજ્ઞ માનનારા રોબર્ટ મુલીનનું કહેવું છે કે, પરમસત્તા ઈશ્વરને પ્રાર્થનાના આધારે આકર્ષી શકાય છે. એક સામાન્ય અદનો માણસ પણ પ્રેમથી ભરપૂર ભક્તિભાવનાયુક્ત પ્રાર્થના વડે સૃષ્ટિના સર્જનહારને દર્શન આપવા માટે ફરજ પાડી શકે છે. આ જ સૌથી મોટો ચમત્કાર છે.

આજે સમગ્ર જગત પ્રાર્થનાની અનિવાર્યતાનો

સ્વીકાર કરે છે. લોકો ઈશ્વરીય શ્રદ્ધા સાથે સહેલાઈથી પોતાની જાતને સાંકળી શકે એટલા માટે અનેક દેશોમાં આ પ્રકારની સંસ્થાઓ અને દેશોમાં આ પ્રકારની સંસ્થાઓ અને શાળાઓ ખોલવામાં આવી રહી છે. ભારત તો પોતાની સંસ્કૃતિના ઉદયકાળથી જ પ્રાર્થનાનો દેશ રહ્યો છે. આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિના પ્રણેતા એવા આ ભારત દેશમાં મનુષ્યના વ્યક્તિગત વિકાસની સાથે સાથે લોકકલ્યાણ અને સામૂહિક હિત માટે પણ પ્રાર્થનાઓ થતી આવી છે. સુપ્રસિદ્ધ ગાયત્રી મંત્રમાં પણ આવો જ ભાવ અભિવ્યક્તિ થયેલો છે. જગતના કલ્યાણ માટે રચાયેલા આ છંદને કારણે જ વિશ્વરથ રાજામાંથી વિશ્વામિત્ર ઋષિ બની ગયા. જગતમાં દરેક જગ્યાએ દરેક શ્રદ્ધાળુ આ સત્યનો સ્વીકાર કરે છે કે પરમાત્મા પ્રદર્શનપ્રિય નથી. તેને હંમેશા નિઃસ્વાર્થ તેમજ અહંકારમુક્ત મનુષ્યની શોધ હોય છે. એમોરી યુનિવર્સિટીના કેન્સલર સ્કૂલ ઓફ થિયોલોજીની પ્રોફેસર રોબર્ટ બોન્ડી કહે છે કે ઈશ્વરની ઉપાસના સાચા અને પવિત્ર હૃદયથી કરવી જોઈએ. સાચો આત્મિક સંબંધ સ્થપાય તો જ ઈશ્વરની કૃપાની અનુભૂતિ થાય છે. આવો પોકાર (પ્રાર્થના) ક્યારેય વણસાંભળી રહેતી નથી. પ્રો. બોન્ડીનું માનવું છે કે વ્યક્તિગત, કૌટુંબિક અને સામાજિક જીવનને ઊંચું લાવવા માટે પ્રા મુપ્રાર્થના અનિવાર્ય લેખાવી જોઈએ.

'એનસાઈકલોપિડિયા ઓફ રિલિજિય ન એન્ડ એથિક્સ'માં દર્શાવ્યા પ્રમાણે આખા વિશ્વમાં બે પ્રકારની પ્રાર્થનાઓ પ્રચલિત છે. એકમાં કુદરતી શક્તિઓને પ્રસન્ન કરવા માટે તેનાં ગુણગાન ગાવામાં આવે છે. બીજા પ્રકારની પ્રાર્થનામાં ઈશ્વરને માતા અથવા પિતા માનવામાં આવે છે. તે જ સમગ્ર સૃષ્ટિનું સંચાલન કરે છે. જે મુનિનું કહેવું છે કે ખ્રિસ્તી દેશોમાં પ્રભુ ઈસુના આવા ઉપદેશોની ઊંડી અસર પડી છે, તેઓ પરમાત્માને પિતા માનીને કહે છે, 'હે મનુષ્યો ! તમે માત્ર તમારા પિતાની પ્રાર્થના કરો. તે અવશ્ય ઉત્તર આપશે. ફક્ત તેનાં પવિત્ર દ્વારને ખટખટાવો. તે ચોક્કસ તમને

વહાલથી ગળે લગાડશે. તમે તેને શોધશો તો અવશ્ય પામશો. જીવનના આ સંક્રાન્તિકાળમાં લાખો કરોડો લોકો આ ઉપદેશોને ઠ્ઠકયાં ઉતારીને તેનો લાભ મેળવી રહ્યા છે.

પ્રાર્થના કેવી હોવી જોઈએ ? ઈશ્વરમાં શ્રદ્ધા કઈ રીતે કેળવવી ? આનો જવાબ મેળવવા માટે એક સર્વેક્ષણ કરવામાં આવ્યું તો જણાયું કે ઈશ્વર સ્વયં પ્રમાણિત છે અને તેના માટે બીજી કોઈ સાબિતીની જરૂર નથી એટું ૮૦ ટકા લોકો એકમતે સ્વીકારે છે. શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસનું ઊંડાણ અવશ્ય જરૂરી છે. બાકી અવિશ્વાસુ માણસ માટે તો ગમે તેટલા પુરાવા પણ ઓછા છે. એક પ્રસિદ્ધ અમેરિકન વૈજ્ઞાનિક સેગન એક આવો જ માણસ હતો. તેને પ્રાર્થના વગેરે ઉપર જરા પણ વિશ્વાસ ન હતો. તેની પ્રખ્યાત કૃતિ 'ધ ડેમન હંટેડ વર્લ્ડ-સાયન્સ ઈઝ એ કેન્ડલ ઇન ધ ડાર્ક'માં આ બાબતે વિગતવાર વર્ણન થયેલું છે. તે તાજેતરમાં જ અવસાન પામ્યો. આ વૈજ્ઞાનિક સેગનનું ત્રણ વખત મેરો ટ્રાન્સપ્લાન્ટેશન (પ્રત્યારોપણ) થયું હતું. ૧૯૯૫માં જ્યારે તેને મેલોડિસ્થલેશિયા નામનો રોગ લાગુ પડ્યો ત્યારે તેના એક મિત્ર મોર્ટને તેના આરોગ્ય માટે ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરી. તે વખતે તેને જીવનમાં પહેલી જ વાર, તેના શરીરનું સંચાલન કોઈક અન્ય સ્થળેથી પણ થઈ રહ્યું હોય એવું લાગ્યું. શરીર તો માત્ર યંત્ર છે. એકમાત્ર માત્મા જ સત્ય છે. પોતાની અંતિમ ક્ષણોમાં તેણે કહ્યું કે 'હવે હું મર્યા બાદ પ્રાર્થનાનું વિશ્લેષણ ચોક્કસ કરીશ.'

પ્રાર્થનાનો પ્રભાવ ખૂબ ચમત્કારિક હોય છે. આ વાતને લોચલના ભૂસ્તરશાસ્ત્ર અને ડાર્વિનના ઉત્ક્રાંતિવાદથી ભલે ન સમજાવી શકાય, પરંતુ આ પણ એક વિજ્ઞાન જ છે. પરંતુ હા ! આ એક ઉચ્ચ કક્ષાનું વિજ્ઞાન છે. પ્રાચીન ભારતીય ઋષિઓએ તેનો ઉડો અભ્યાસ અને સંશોધનો કરેલાં છે. આજનું વિજ્ઞાન હજી એની સાચી વ્યાખ્યા આપી શકવા જેટલું પરિપક્વ થયું નથી. હાવર્ડ સ્કૂલના પ્રો. ગોર્ડન કોફમેને કહ્યું છે-

માત્ર બુદ્ધિ વડે ઈશ્વરની શોધ અશક્ય છે. તેની સાથે મૂઠ્ઠુ અને પવિત્ર ભાવનાઓ પણ હોવી અનિવાર્ય છે. કોફમેને જગતને એક 'ઇકોલોજિકલ સિસ્ટમ' (પુરાતત્ત્વીય સંરચના) માનીને ઈશ્વરને તેના અધિષ્ઠાતા તરીકે સ્વીકારે છે. પ્રાર્થનાના મહત્વનું પતિપાદન કરતાં તેઓ કહે છે કે, 'જે આત્મચિરીક્ષણ કરાવી શકે અને વિકાસના માર્ગે આગળ વધારી શકે તે જ સાચી પ્રાર્થના છે. કોફમેનેનો અભિપ્રાય છે કે પ્રાર્થના આંતરિક ખામીઓ અને ખરાબીઓનું નિરાકરણ કરવા માટે ચિંતન કરવાની તક પૂરી પાડે છે. એવી પ્રાર્થના જ સર્વોત્તમ છે.

ન્યૂયોર્ક જનરલ થિયોલોજિકલ સેમિનારના પ્રોફેસર જમ્પોન પોર્કિંગ હોર્નના મતાનુસાર ૨૦મી સદીના વિજ્ઞાને જગતના કુદરતી યંત્રનું મોત નજરે નિહાળ્યું છે. વિજ્ઞાન આજ અણનું સંશોધન કરતું કરતું જ્યાં અનંત ઊર્જાનો સંચાર જણાય છે ત્યાંના ઊર્જાતરંગોને સ્પર્શી ચૂક્યું છે. પદાર્થ એ તો આ ઊર્જાનું રૂપાંતરણ માત્ર છે. અનિશ્ચિતતાનો સિદ્ધાંત તો એને વધારે સ્પષ્ટ કરે છે. એટલા માટે આ સૃષ્ટિનું સંચાલન કરતી હોય તેવી નિયંત્રક શક્તિની શોધ ચાલી રહી છે. પોર્કિંગ હોર્ને એ સ્વીકાર્યું છે કે વિજ્ઞાન હવે ઈશ્વરના અસ્તિત્વની નજીક સરકતું જાય છે. તેઓ જગતને ભગવાનનું રમકડું નહીં, પરંતુ એક વ્યવસ્થિત સંરચના માને છે. તેનો સર્જનહાર ઈશ્વર અનંત ભાવમય છે અને મનુષ્ય તો એનો વારસદાર છે. તો પછી તે એની પ્રાર્થના શું કામ ના સાંભળે ? ઓસ્ટ્રેલિયાના એડિલેડ યુનિવર્સિટીના પોલ ડેવિસના મતાનુસાર કુદરતના નિયમોમાં લેશમાત્ર પરિવર્તન સર્વનાશ પણ નોતરી શકે છે. ડેવિસ સૃષ્ટિની વ્યવસ્થાના આ સુસંચાલનને જ સૌથી મોટો ચમત્કાર માને છે. એમની માન્યતા પ્રમાણે ઈશ્વરનું પ્રત્યેક કાર્ય વિસ્મયકારક અને રહસ્યમય છે. સામાન્ય માણસો એને જ પ્રાર્થના સ્વરૂપે પ્રગટ થતું જોતા હોય છે.

પ્રાર્થના તેમજ ઈશ્વર સંબંધી તમામ માન્યતાઓ

શ્રદ્ધા તેમજ નિષ્ઠાના પાયા ઉપર આધારિત છે. બોસ્ટન કોલેજના ધિયોલોજી વિભાગના અધ્યક્ષ ચાર્લ્સ ડેકલિંગના મત પ્રમાણે પ્રાર્થનાથી (શારીરિક તેમજ માનસિક - બંને ક્ષેત્રે) ચોક્કસ રાહત થાય જ છે. તેમનું કહેવું છે કે પ્રાર્થનામાં અદ્ભુત દર્દનિવારક શક્તિ રહેલી છે. તેને એક સર્વસ્વીકૃત તથ્ય તરીકે સ્વીકારવી જોઈએ. ડોક્ટર પણ છેલ્લી ઘડીઓ ગણતા દરદીને પ્રાર્થનાની સલાહ આપતા હોય છે. આ બાબતે ઘણાં સંશોધનો અને પ્રયોગો થયેલા છે. ક્લીયર વોટર વર્જિનિયા ખાતે આવેલા 'આર્થાઈટીસ ટ્રીટમેન્ટ સેન્ટર'માં સાઠ દરદીઓ ઉપર પ્રાર્થના દ્વારા સ્વાસ્થ્ય-સુધારણાનો લાભ મેળવવા માટેનું પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું. પ્રયોગ પછી દરદીઓની યાતના અને કષ્ટદાયક પીડામાં નોંધપાત્ર ઘટાડો જોવા મળ્યો. આ પ્રયોગ વોશિંગ્ટન જ્યોર્જટાઉન યુનિવર્સિટીના સ્કૂલ ઓફ મેડિસિનના સુવિખ્યાત ડોક્ટર પ્રો. જેલ મેથ્યુના નિરીક્ષણ હેઠળ કરવામાં આવ્યો હતો. ડો. મેથ્યુ ઈશ્વર પર અનંત શ્રદ્ધા રાખે છે અને એના આધારે કેટલાય દરદીઓને સાજા કરી ચૂક્યા છે. તેઓ આને એક વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગ માને છે.

ડો. મેથ્યુએ પોતાના પ્રયોગ દરમ્યાન 'હીલીંગ પ્રેયર' (રાહત પ્રાર્થના)માં ભાગ લેનારા દરદીઓનાં બે જૂથ બનાવ્યાં. સ્વાસ્થ્ય-સુધારણા માટે બંને જૂથોને છ માસ સુધી પ્રાર્થના કરાવવામાં આવી. ત્યાર બાદ પહેલા, ત્રીજા, છઠ્ઠા અને બારમા મહિને અમેરિકન કોલેજ ઓફ રૂમેટોલોજીના ડોક્ટરો દ્વારા તેમની તપાસ કરાવવામાં આવી. પ્રયોગ પહેલાં દરદીઓનો ટેન્ડર જોઈન્ટનો આંક ૪૯ હતો તે પ્રાર્થનાના ચાર સત્ર બાદ ઘટીને માત્ર ૮ જેટલો થઈ ગયો. છ મહિના પછી તો ઘણા ખરા દરદીઓ સંપૂર્ણ સાજા થઈ ગયા હતા. એનું તાત્પર્ય એવું કાઢી શકાય કે દરદીના સાજા થવાની ઝડપ અને પ્રમાણ તેની શ્રદ્ધા, નિષ્ઠા અને ગ્રહણશક્તિ ઉપર અવલંબે છે. આ રીતે વિજ્ઞાન પણ પ્રાર્થનાના મહત્ત્વને અનુમોદન આપે છે.

ઈશ્વર દરેક પ્રાર્થનાનો ઉત્તર આપે છે, પરંતુ તેની અસર શ્રદ્ધાના પ્રમાણમાં જ જોવા મળે છે. ઈલીનાયસની એલ્મહર્સ્ટ કોલેજના રોનાલ્ડ ગોટ્ઝના મતાનુસાર ઈશ્વર પોતાની સૃષ્ટિના એકએક અંગ (ઘટક) સાથે તાદાત્મ્ય જાળવી રાખે છે. જ્યારે એક નિર્જીવ ઘટક પણ ઈશ્વર સાથે સંકળાયેલ હોય છે, તો પછી મનુષ્યના હૃદયના તાર તેની સાથે જોડાયેલા કેમ ના હોઈ શકે ? રેબી હેરોલ્ડ કુશનરનું કહેવું છે કે મનુષ્યે દરેક પરિસ્થિતિમાં ઈશ્વરીય નિયમોમાં વિશ્વાસ જાળવી રાખવો જોઈએ. ક્યારેક ક્યારેક સારા માણસોના જીવનમાં પણ મુસીબતોના પહાડ તૂટી પડે છે. કુશનરનું કહેવું છે કે, આવા સમયે ધૈર્ય રાખીને શાંતિપૂર્વક પ્રભુપ્રાર્થના કરવી જોઈએ. ઊંડી નિષ્ઠા અને અખૂટ શ્રદ્ધાથી કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના આત્મા અને પરમાત્મા વચ્ચેની અલંકારની અભેદ દીવાલને તોડી નાખે છે. ઈશ્વરકૃપાના પ્રવાહ વડે દરેક મુશ્કેલી સરળ બની જાય છે.

ખરેખર - ઈશ્વર કરુણાનો સાગર છે. માણસના હૃદયમાંથી ઊઠેલો આર્તનાદ ઈશ્વરને ભાવથી ભીંજવી નાખે છે. જેક માઈલ્સે પોતાના પ્રસિદ્ધ 'ગોડ એ બાયોગ્રાફી'માં પરમાત્માનો કરુણા અને લાગણીની જીવંત મૂર્તિ તરીકે ઉલ્લેખ કર્યો છે. તેને મેળવવાનો એકમાત્ર વિકલ્પ પ્રાર્થના જ છે. બધા ધર્મોમાં પ્રાર્થનાની રીતરસમમાં ભલે થોડુંઘણું અંતર હશે, પણ તેનો હેતુ અને ધ્યેય તો એક જ છે. એ. વર્નરના જણાવ્યા મુજબ આફ્રિકાના ન્યાગા અને ન્યોગની જાતિના લોકો વર્ષાસમારંભનું આયોજન કરે છે. જાતિનો પ્રમુખ વરુણદેવની ખાસ પૂજા-અર્ચના કરે છે. બધા લોકો ઈશ્વરને વરસાદ વરસવાવાની સામૂહિક પ્રાર્થના ઉત્સાહપૂર્વક કરે છે.

આ જાતિના દરેક ગામમાં એક પ્રાર્થનાસ્થળ હોય છે, જ્યાં બેસીને પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે. ઝીસવાસીઓ ઊભા રહીને બે હાથ જોડીને અનંત આકાશ સામે જોઈને ઈશ્વરની પ્રાર્થના કરે છે.

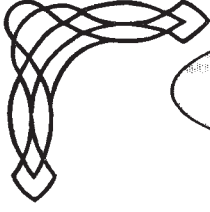
મહિલાઓ ઘૂંટણ જમીન ઉપર ટેકવીને પ્રાર્થના કરે છે. બોનિયન જાતિના લોકો હાથ જમીનને અડાડીને ધરતીમાતાની પ્રાર્થના કરે છે. તેઓ પોતાના જીવનમાં સુખસમૃદ્ધિ અને પ્રગતિ પામવા માટે ધરતીમાતાની ઉપાસના કરે છે. ત્યાં ઈશ્વરને મોટા અવાજે પોકારવાનો રિવાજ છે. દરેક ધર્મ અને સંપ્રદાયના લોકો પોતપોતાની રીતે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરતા હોય છે. હિંદુઓ મંદિરમાં, મુસ્લિમો મસ્જિદમાં, શીખો ગુરુદ્વારામાં અને ખ્રિસ્તીઓ દેવળમાં પ્રાર્થના કરે છે, પરંતુ બધાનો એક જ અભિપ્રાય છે કે સાચા અંતઃકરણથી કરેલી પ્રાર્થના જ સફળ થાય છે. પ્રભુ ઈસુએ તેમના શિષ્યોને નિત્ય ભોજનની માફક જ નિત્ય પ્રાર્થના કરવાનો ઉપદેશ આપ્યો હતો.

ભારતીય વેદો અને ઉપનિષદો ઈશ્વરને નિષ્કામ ભાવનાથી પ્રાર્થવાનો ઉપદેશ આપે છે. પ્રાર્થનામાં અમાપ શક્તિ હોય છે. પ્રાર્થના એ એવી ઊર્જા છે કે જે શુષ્ક હૃદયને સંવેદના અને ભાવનાની ડૂંફથી ભરી દે છે. પ્રાર્થના એ એવું જળ છે કે જે અંતઃકરણને શાંતિ અને શીતળતા આપે છે. પ્રાર્થના એ એવો પ્રાણવાયુ છે કે જે શરીરમાં નવચેતનાની લહેરો જગાડે છે. અરવિંદ આશ્રમનાં શ્રી મા કહેતાં હતાં કે પ્રાર્થના દ્વારા અંતઃકરણમાંથી આનંદની ત્રિવેણી ફૂટી નીકળે છે અને હૃદય પ્રેમથી તરબોળ થઈ જાય છે. તેમના મતાનુસાર પ્રાર્થના એ એક એવો આનંદ છે કે જેનો રસાસ્વાદ બીજી કોઈ પણ કામનાની તૃપ્તિથી થઈ શકતો નથી. પ્રાર્થના એક એવી પ્રેમતૃષ્ણ છે કે જે કોઈ પણ માનવીય સંબંધથી છિપાવી શકાતી નથી. પ્રાર્થના એ એક એવી શાંતિ છે કે જે બીજા રોમાંસથી, એટલે સુધી કે, મૃત્યુથી પણ મેળવી શકાતી નથી. એ એક એવી જ્યોતિ છે કે, જે કોઈ પણ વિજ્ઞાનથી જણાતી નથી. એ એક એવું જ્ઞાન છે કે જે કોઈ દર્શનશાસ્ત્ર કે પંડિત પાસેથી પણ મેળવી શકાતું નથી.

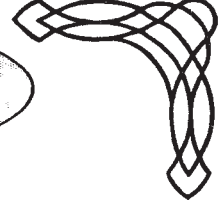
આધુનિક ભારતના યુગદંષ્ટા ઋષિ સ્વામી વિવેકાનંદનું કહેવું છે કે, પ્રાર્થના વડે સુષુપ્ત શક્તિઓને સહેલાઈથી જગાડી શકાય છે અને જો સાચા હૃદયથી પ્રાર્થના કરવામાં આવે તો તેનાથી બધી ઇચ્છાઓ પૂરી થઈ શકે છે, પરંતુ એ હકીકત છે કે સ્વાર્થ, કામના કે વાસનાભરેલી પ્રાર્થના કરતાં પળવાર માટે પણ કરેલી નિષ્કામ પ્રભુપ્રાર્થના વધુ કલ્યાણકારી છે. સ્વામીજીના કહેવા પ્રમાણે હોઠથી કરાયેલી પ્રાર્થના કરતાં હૃદયથી કરાયેલી પ્રાર્થના વધારે મહાન હોય છે અને તેનાથી શાંતિ કે રાહત પણ વધારે થાય છે. મહાત્મા ગાંધીજીના જણાવ્યા અનુસાર પ્રાર્થના એ પરોઢની શરૂઆત અને સાંજનો અંત છે. કવિવર રવીન્દ્રનાથ ટાગોર ઈશ્વરને પ્રાર્થના કરતાં કહે છે, “જીવનના બાગમાં તમારો કલરવ સદાય ગૂંજતો રહે, હૃદયકમળમાં તમારું આસન સદાય બિરાજમાન રહે.” જગવિખ્યાત કવિ ટેનિસને પ્રાર્થના માટે કાંઈક આવું કહ્યું છે, “આ જગતની કલ્પના કરતાં પણ વધારે સુંદર રચનાઓ પ્રાર્થના વડે થઈ છે.”

પ્રાર્થના બધી ઇચ્છાઓ પૂરી કરી શકે છે એમાં કોઈ શંકા નથી. એટલું જ નહીં, પરંતુ તેનાથી શરીર, મન અને હૃદય શુદ્ધ થાય છે. આત્માની અને પરમાત્માની ચેતના એકાકાર થઈ જાય છે. જગતના બધા માણસોના કલ્યાણ માટે ધાર્મિક ભેદભાવને બાજુ પર મૂકીને આપણે જો સાર્વભૌમિક પ્રાર્થનાની શોધ કરવી હોય તો ફરીથી વિશ્વામિત્રના સૂરમાં ગાવું પડશે - “ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્” આજે માનવજાતને સૌથી વધુ જરૂર સદ્બુદ્ધિની અને પ્રાર્થના કરવાની છે. જો તેને સદ્બુદ્ધિ મળી જશે તો આ આખું જગત આપમેળે જ આનંદથી પરિપૂર્ણ થઈ જશે.

ભારતીય સમાજના પતનનું કારણ - ધાર્મિક સંકુચિતતા

કુરીતિ ઉન્મૂલન આંદોલન : ભારતીય સંસ્કૃતિની મહાનતાને જોઈને જ્યાં એક તરફ વિદેશી વિદ્વાનો પ્રભાવિત થાય છે ત્યાં બીજી તરફ ભારતીય સમાજના પછાતપણાને જોઈને આશ્ચર્યચકિત પણ થાય છે. એક વિદેશી વિદ્વાને તો ત્યાં સુધી કહ્યું છે કે “ભારત એક ગરીબ લોકોની વસ્તીવાળો સમૃદ્ધ દેશ છે.” સમૃદ્ધ એટલા માટે કે આપણી સંસ્કૃતિનાં જીવનમૂલ્યો ઊંચાં જ નહીં પરંતુ મહાન પણ છે. પરંતુ આપણી સમજશક્તિ અને વિચારશક્તિ તેનાથી તદ્દન જુદી છે. ભારતીય આદર્શો સાથે દુનિયાની કોઈ સંસ્કૃતિ સરખામણી કરી શકે તેમ નથી પરંતુ ભારતના નાગરિકોમાં જોવા મળતો વ્યક્તિવાદ, સંકુચિતતા અને સ્વાર્થપરાયણતા બીજે ક્યાંય જોવા મળતી નથી. આ ઉપરાંત ઊંચ-નીચ, ન્યાત-જાત, વર્ણભેદ, લિંગભેદ અને અનુદારતાનાં હલકાં તત્વો ભારતીય સમાજમાં વિપુલ પ્રમાણમાં જોવા મળે છે.

આ બધી સામાજિક ત્રુટિઓને કારણે ભારતીય સંસ્કૃતિ પર પછાતપણાનો આરોપ લગાવી શકાય નહીં કારણ કે પછાતપણું તો સમાજના વિચારોમાં અને લોકોની અંધશ્રદ્ધાઓમાં છે અને જેના દ્વારા લૌકિક વિકાસ અને સ્થૂળ ઉપલબ્ધિઓ શક્ય છે તેવી કાયા દુર્બળ છે અને આત્મા સશક્ત હોય પછી શારીરિક દુર્બળતાને ક્ષમ્ય ગણી શકાય નહીં. આમ છતાં પણ જો શારીરિક દુર્બળતાને કારણરૂપ ગણવામાં આવે તો તેનાં દુષ્પરિણામ દંડરૂપે ભોગવવાં જ પડશે. સમાજની અનુદારતા અને સંકુચિતતાભરી નીતિને કારણે જ મધ્યયુગીન પરતંત્રતા આપણે ભોગવવી પડી છે. આપણા દેશમાં વિદેશી આક્રમણકારીઓનો ઉદ્દેશ લૂટમાર કરીને ધન પ્રાપ્ત કરવાનો હતો. તેઓ

અલ્પસંખ્યક અને અલ્પસાધનવાળા હોવા છતાં પણ આપણી નબળાઈઓને કારણે તેઓએ અહીંયાં શાસન કરવાનું વિચાર્યું અને સદીઓ સુધી અહીંયાં શાસન કરતા રહ્યા. અરે આ બધું તો ઠીક પરંતુ ધૂની અને પાગલ લોકો પણ બેરોકટોક આ દેશ પર શાસન કરતા રહ્યા.

આ પ્રસંગ તેરમી સદીનો છે જે એ વાતનો સાક્ષી છે કે આપણી મૂર્ખતાને કારણે સમાજનું શિર ગર્વથી ઊંચું રહેવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી શકે તેવા વ્યક્તિઓને આપણે કેવી રીતે આપણા શત્રુ બનાવી દીધા છે ? તે વખતે દિલ્હીની ગાદી પર જેની મૂર્ખતાભરેલ હરકતો ને કારણે ઇતિહાસકારોએ તેને સનકી અને પાગલ બાદશાહનો ઇલકાબ આપ્યો હતો તેવા મોહમ્મદ તઘલખનું શાસન હતું.

મોહમ્મદ તઘલખના તુક્કાઓને કારણે રાજ્યમાં અવ્યવસ્થા અને અનિયમિતતા સર્જાઈ અને દિલ્હીના તાબા હેઠળ આવેલા સૂબાઓ પોતાને સ્વતંત્ર માનવા લાગ્યા. બંગાળનો હાજી ઇતિહાસ પણ પોતાને સ્વતંત્ર જાહેર કરી ચૂકેલા સૂબેદારોમાંનો એક હતો. પોતાની સ્વતંત્રતા સાબિત કરવા માટે દિલ્હી સલ્તનત સાથે સંબંધ તોડીને સમસુદ્દીનની પદવી ધારણ કરી સ્વતંત્રપણે રાજ્યકારભાર ચલાવવા લાગ્યો. સમસુદ્દીને પોતાનાં મૂળ મજબૂત કરવા માટે બંગાળની મહત્વની વ્યક્તિઓને પોતાના પક્ષે કરવાનું શરૂ કર્યું. તેના માટે તેણે પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓને મોટી મોટી જાગીરો વહેંચી આપી. અમુક ખાસ ખાસ લોકોને રાજ્યમાં ઉચ્ચપદે નિયુક્ત કર્યા અને જૂના જાગીરદારોને વધારે મહત્વના હોદ્દાઓ આપ્યા. નયનચંદ્ર રાય પણ તેમાંના એક જાગીરદાર હતા. નયનચંદ્ર રાય ભાદુડી વંશના

જાગીરદાર હતા અને ભોજનીર પ્રદેશ તેમની જાગીરમાં હતો. પોતાની વફાદારી અને નીતિ-નિપુણતાથી સમસુદીનને પ્રભાવિત કરીને નયનચંદ્ર રાય બધા જાગીરદારોમાં ઉચ્ચ સ્થાને પહોંચ્યા અને બાદશાહને ત્યાં ફોજદાર પણ બની ગયા. આ નયનચંદ્ર રાયના સુપુત્રનું નામ કાલાચંદ્ર રાય હતું, જે ખૂબ જ શક્તિશાળી, બુદ્ધિમાન અને મેધાવી હતો. પિતાના પ્રભાવે અને પોતાની યોગ્યતાના બળે કાલાચંદ્ર પણ શાહી સેનામાં ફોજદાર બની ગયો. બાદશાહ કાલાચંદ્રના ગુણોથી એટલા પ્રભાવિત હતા કે કાલાચંદ્ર હંમેશાં પોતાની પાસે રહે તેવું તે ઇચ્છતા. એટલું જ નહીં પરંતુ કાલાચંદ્ર રાયને સંપૂર્ણપણે પોતાનો બનાવી લેવા બાદશાહે પોતાની રાજકુમારી દુલારીબીબી સાથે તેની સગાઈ પણ કરી દીધી.

જો કે કાલાચંદ્ર હિન્દુ હોવાને નાતે એક મુસલમાન કન્યા સાથે લગ્ન કરવા માંગતો ન હતો. તેથી તેણે બાદશાહના પ્રસ્તાવને ઠુકરાવી દીધો હતો અને શાહી આજ્ઞાની અવગણના કરવા બદલ બાદશાહે કાલાચંદ્રને મોતની સજા કરી પરંતુ રાજકુમારી બીબી કાલાચંદ્રને ખૂબ જ પ્રેમ કરતી હતી અને મનથી તે કાલાચંદ્રને વરી ચૂકી હતી. તેથી જ્યારે દુલારીને ખબર પડી કે કાલાચંદ્રને મોતની સજા કરવામાં આવી છે અને શાહી ફરમાન મુજબ તેને વધસ્થળે લઈ જવામાં આવી રહ્યો છે તો રાજમહેલની મર્યાદાઓનું ઉલ્લંઘન કરીને તે વધસ્થળે પહોંચી ગઈ અને કાલાચંદ્રના પહેલાં પોતાના પ્રાણ લેવાનું કહ્યું.

આ રાજકુમારીના આ પ્રેમ અને ત્યાગથી પ્રભાવિત થયેલ કાલાચંદ્રે પોતાની જીંદગી દીધી અને દુલારીબીબી સાથે લગ્ન કરવા માટે તૈયાર થયો. દુલારીના આ કૃત્યની (કરતબની) જાણ જ્યારે બાદશાહને થઈ તો બાદશાહ સમસુદીને કાલાચંદ્રને દંડમુક્ત કરી દીધો અને તે દિવસે જ કાલાચંદ્ર અને દુલારીબીબીના હિન્દુ શાસ્ત્રોક્તવિધિ પ્રમાણે વિવાહ સંપન્ન થયા.

અહીંયા સુધી તો બધું બરાબર હતું. દુલારીબીબીએ પતિની ભાવનાઓને માન આપીને હિન્દુ પરંપરાઓ અને મર્યાદાઓને અપનાવી લીધી હતી, પરંતુ તે સમયના પૌરાણિક બ્રાહ્મણો અને ધર્મના ઠેકેદારોની નજરમાં કાલાચંદ્રનાં દુલારીબીબી સાથેનાં લગ્ન અધાર્મિક હતાં અને તેના માટે તેઓએ કાલાચંદ્રને ન્યાત બહાર મૂકી દીધાં. કાલાચંદ્ર આ અપમાનનો ઘૂંટડો પણ ગળી ગયા. કાલાચંદ્રે ધર્મમાં પાછળ આવવા માટેનાં શાસ્ત્રીય વિધાનો પંડિતોને પૂછ્યાં અને તેમની આજ્ઞા મુજબ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે પણ તૈયાર થયા પરંતુ કાલાચંદ્રની ધર્મભીરૂતાને કારણે પંડિતો વધારે અભિમાની બની ગયા. એકવાર કોઈ મંદિરમાં દર્શન કરવા માટે ગયો અને ત્યાંના પંડિતો તથા પૂજારીઓને ખબર પડી તો તેઓ દોડતા આવ્યા અને કાલાચંદ્રને અપમાનિત કરીને ત્યાંથી કાઢી મૂક્યો. તેને ભગવાનના વિગ્રહના દર્શન કરવા દીધાં નહીં.

આ અપમાન કાલાચંદ્રના મનમાં શૂળની જેમ ખટકવા લાગ્યું. તેણે વિચાર કર્યો કે જો હિન્દુ સમાજ મને અપનાવવા ન માંગતો હોય તો હું શા માટે હિન્દુ સમાજને વળગી રહું છું? પોતાને થયેલા અપમાનનો બદલો લેવાની વાત તેના મનમાં રહી રહીને ઊછળા મારવા લાગી. આ ઘટનાથી હતપ્રભ થઈને કાલાચંદ્રે ઈસ્લામ ધર્મ સ્વીકાર કરી લીધો અને પોતાનું નામ કાલાચંદ્રમાંથી મોહમ્મદ ફર્મૂલી કરી દીધું. કાલાચંદ્ર દ્વારા કરાયેલ આ ધર્મપરિવર્તનની પાછળ ભવિષ્યમાં તેના દ્વારા ફેલાવાના આતંકના કાળા પહાડની છાયાનાં પાનાંઓનો ફડફડાટ હતો.

એક વખતનો ધર્મનિષ્ઠ અને શ્રદ્ધાળુ કાલાચંદ્ર હવે તો હિન્દુ ધર્મનો કટ્ટર દુશ્મન બની ગયો. થોડાક દિવસ પછી બાદશાહ સમસુદીને ઓરિસ્સા પર આક્રમણ કરવા માટે કાલાચંદ્રને મોકલ્યો. ઓરિસ્સામાં તે વખતે રાજા મુર્કુદેવનું શાસન હતું. મોહમ્મદ ફર્મૂલી કે જેને લોકો હવે કાળા પહાડ તરીકે સંબોધતા હતા તે ઓરિસ્સા પર ચઢાઈ કરવા ગયો અને ઓરિસ્સાને ડાબા હાથે

જીતીને કાલાપહાડે ત્યાંની હિન્દુ જનતાને ખૂબ ખરાબ રીતે લૂંટી અને કલ્લેઆમ મચાવી દીધી. એટલું જ નહીં, તેણે જગન્નાથની મૂર્તિ પણ તોડી નાખી. તદ્દઉપરાંત રસ્તામાં જે જે મંદિરો આવતાં તેને પણ તોડતો ગયો, લૂંટતો ગયો અને અસંખ્ય હિન્દુઓને બળજબરીથી મુસલમાન બનાવી દીધા.

તે વખતે જોનપુરના નવાબ દિલ્હીના બાદશાહ બહલોલ લોદી સાથે બહુ જૂના સમયથી યુદ્ધ ચાલી રહ્યું હતું. કાલાપહાડની વીરતાથી પ્રભાવિત થઈને જોનપુરના નવાબે સમસુદીન પાસે કાલાપહાડની માંગણી કરી. સમસુદીનની અનુમતિ મેળવી જોનપુરના નવાબની મદદ કરવા માટે કાલાપહાડ સેના સહિત રવાના થયો. બહલોલ લોદીને જ્યારે આ વાતની ખબર પડી તો તેણે ખૂબ ચાલાકીપૂર્વક કાલાપહાડને ગિરફતાર કરી લીધો. જો તે ઇચ્છે તો કાલાપહાડને મારી શક્ત અથવા તો બંદી બનાવીને રાખતો પણ તેણે એવું કંઈ કરવાને બદલે કાલાપહાડનું શાહી ઠાઠમાઠથી સ્વાગત કર્યું અને કાલાપહાડ સાથે પોતાની દીકરી પરણાવીને તેને પૂરેપૂરો પોતાના પક્ષમાં લઈ લીધો. એટલું જ નહીં બહલોલ લોદીએ તેને શાહીસેનાનો સેનાપતિ બનાવી દીધો અને તેના નેતૃત્વમાં જોનપુરના નવાબ પર આક્રમણ કરાવ્યું. કાલાપહાડે બહુ ચતુરાઈ અને વીરતાપૂર્વક જોનપુરના નવાબને હરાવીને તેના રાજ્યને દિલ્હી સલ્તનતમાં ભેળવી દીધું. કાલાપહાડ કોઈ લોભલાલચ કે પ્રલોભનવશ થઈને બહલોલ લોદી સાથે નહોતો મળી ગયો પરંતુ હિન્દુઓનું પ્રસિદ્ધ તીર્થસ્થળ કાશી જોનપુરમાં આવતું હતું અને તે તેના પ્રતિશોધની પ્રતિજ્ઞા સહેલાઈથી પૂરી કરી શકે તેથી તે બહલોલ લોદી સાથે મળી ગયો હતો. જોનપુર જીત્યા પછી કાશીમાં પ્રવેશ કરીને કાલાપહાડે ત્યાં કલ્લેઆમ મચાવી દીધી.

કાશીમાં પોતાનો ક્રોધ પ્રગટ કરીને કાલાપહાડ ન જાણે ક્યાં જતો રહ્યો? કદાચ તેને આત્મપ્રતાડનાનો સામનો પણ કરવો પડ્યો હશે કારણ કે જે ધર્મનો તે

નિષ્ઠાવાન અનુયાયી હતો તેનો આટલો કટ્ટર દુશ્મન કેમ બની ગયો? આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં કાલાપહાડ કરતાં તો વધારે દોષી (ગુનેગાર) છે તત્કાલીન હિન્દુ સમાજ, કે જેની પોતાની સંકુચિતતા અને અનુદારતાને કારણે એક નિષ્ઠાવાન ધર્માનુયાયીને ધર્મશત્રુ બનાવી દીધો. કાલાપહાડનું ઉદાહરણ એ વાતનું સાક્ષી છે કે ધર્મસંસ્કૃતિ કોઈ સમાજને વિભાજિત કે કમજોર બનાવતી નથી, પરંતુ સમાજની સંકુચિતતા અને રૂઢિવાદિતા જ તેને કમજોર બનાવે છે.

તે સમયે સમાજની સંકુચિતતાને કારણે ન જાણે કેટલાયે કાલાપહાડ ઉત્પન્ન થયા હશે. આ સંકુચિતતા જ સમાજને ઉધઈને જેમ ખોતરીને નિસ્તેજ બનાવી દે છે. આજે પણ આપણો સમાજ આ દષ્ટિએ હજુ ઉદાર કે તેજસ્વી બની શક્યો નથી. આપણા સમાજમાં જાતિ-પાંતિ, ઊંચ-નીચ, બ્રાહ્મણ-શુદ્ર, સર્વજન-અસર્વજના કેટલાયે ભેદભાવ છે જેને કારણે સમાજ પ્રગતિ કરવાને બદલે અધોગતિ તરફ ધસડાતો રહ્યો છે અને પછાતપણામાંથી ઉગરી શક્યો નથી.

એક મહાત્મા પર્વત પર ચઢી રહ્યા હતા. તે સમયે એક દસ વર્ષની છોકરી તેના ભાઈને તેડીને પર્વત ચઢી રહી હતી. મહાત્માએ કહ્યું, “બેટા, તું આટલો ભારે બોજ ઉઠાવીને પહાડ કેવી રીતે ચઢી શકીશ?”

છોકરીએ તરત જ જવાબ આપ્યો - બાબા આ બોજ નથી ભાઈ છે. જ્યાં પ્રેમ અને ભાવના હોય ત્યાં કોઈ કામ ભારે (બોજ) લાગતું નથી. ભાવના ન હોય તો જીવન જ બોજરૂપ લાગે છે. જ્યાં અંતઃકરણમાંથી ઊમટેલી ભાવનિષ્ઠાને જ સર્વોપરિ માનવામાં આવે છે ત્યાં જ સાચી પારિવારિકતા રહેલી છે. વસુધૈવ કુટુંબકમ્ની ભાવના રહેલી છે.

(પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી)

ગાયત્રી પરિવારની સ્થાપનાનો મૂળભૂત ઉદ્દેશ્ય

(સપ્ટેમ્બર ૧૯૭૩માં શાંતિકુંજ સંકુલમાં આપેલ પ્રવચનના અણમોલ અંશો) (પૂર્વાર્ધ)

સૌથી પહેલાં સૌ મારી સાથે ગાયત્રી મંત્ર બોલો—
“ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરણ્યં ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ
ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્”

દેવીઓ અને સજ્જનો ! હું તમને ઈશ્વરપૂજાની જરૂરિયાત વિષે હંમેશાં કહેતો આવ્યો છું. પૂજાની આવશ્યકતા ડગલે ને પગલે પડતી રહે છે અને પડતી રહેશે. મુસ્લિમો પૂજાના વિરોધમાં સૌથી મોખરે છે. મુસ્લિમોએ ભારતમાં આવીને સૌથી પહેલાં હિંદુ મંદિરોને ખેદાનખેદાન કરી નાખવાનું કામ કર્યું. તેમણે સોમનાથના મંદિરનો નાશ કર્યો. તેમણે અયોધ્યામાં બનાવેલા શ્રીરામચંદ્રજીના મંદિરનો પણ નાશ કર્યો. તેમણે મથુરાના શ્રીકૃષ્ણ મંદિરનો પણ વિનાશ કર્યો. માણસે મૂર્તિપૂજા ન કરવી જોઈએ એમ તેઓ માને છે. તેઓ દુનિયાભરમાંથી મંદિરો નાબૂદ કરી નાખવાના વિચારના હતા. તેઓ પોતાના મૂર્તિપૂજા વિરોધી વિચારોને છેવટ સુધી વળગી રહ્યા. તમે ‘મક્કા શરીફ’ જઈને જુઓ. ત્યાં ‘સંગે અવસદ’ નામનો એક કાળા રંગનો પથ્થર આવેલો છે. હજ કરવા જનારા, કાબા જનારા કે મક્કામદીના જનારા પ્રત્યેક મુસ્લિમે તે પથ્થરની આગળ ઘૂંટણ ટેકવીને બોસા લેવા પડે છે. જો તેમ ન કરે તો તેમની હજયાત્રા વ્યર્થ ગણાય છે. તેમની પ્રાર્થના (ઈબાદત) નાશ પામશે એમ મનાય છે. આપણે આપણા ગોળમટોળ શિવજી બનાવ્યા હતા અને શાલિગ્રામજી બનાવ્યા હતા. તો તેમણે લાંબો પહોળો પથ્થર ગોઠવ્યો છે. આમાં મૂર્તિપૂજાથી છુટકારો ક્યાં મળ્યો? એમ કોઈને મળી પણ ના શકે. આર્યસમાજીઓ પણ મૂર્તિપૂજાનો વિરોધ કરે છે. તેઓ મૂર્તિપૂજામાં માનતા નથી, તેમ છતાંય તેમને ત્યાં સ્વામી દયાનંદની મૂર્તિની સ્થાપના કરેલી છે. આપણે જો સ્વામીજીની એ મૂર્તિ ખસેડી લઈને તેમનું

અપમાન કરીએ તે શું તેમને ગમશે? ભલે રૂબરૂ ના બોલે તો ય પાછળથી આર્યસમાજીઓ ખૂબ ગાળો આપશે અને ‘તમે અમારા સ્વામીજીનું અપમાન કેમ કર્યું?’ એમ કહીને ઝઘડવા આવશે. આપણે તેમના ફોટા કે મૂર્તિ લાવીને તેમનું અપમાન કરીએ તો શું કોઈ આર્યસમાજી તે સાંખી લેશે? નહીં સાંખે. તેને બહુ જ માહું લાગશે. તે તમે તેના ચહેરા ઉપરથી જ જાણી જશો.

આ શું છે? આ પ્રતીક પૂજા ભગવાન છે કે કોઈ મંદિર હોવું જોઈએ કે પૂજા હોવી જોઈએ - આવું કશું કોમ્યુનિસ્ટો માનતા નથી. તેઓ ભગવાન હોવાની વાતમાં વિશ્વાસ રાખતા નથી અને મૂર્તિપૂજાને બિલકુલ માનતા નથી. તો પછી તેમનો લાલ ઝંડો શાનો છે? આપણે તેમની સામે લાલ ઝંડો ફાડીએ કે બાળીએ તો કોમ્યુનિસ્ટો ‘તમે અમારા લાલ ઝંડાને કેમ નુકસાન કર્યું?’ એમ કહીને લડવા આવશે. અરે ભાઈ! એ ઝંડો તમારો કોણ હતો? અમે પૈસા આપીને ખરીદ્યો હતો. અમે એને લગાડ્યો હતો. અમે દિવાસળી ચાંપી છે. અમે એનું અપમાન કર્યું છે. આ બધું અમે જ કર્યું છે. એમાં તમારે શું લેવા-દેવા? તેની ફરિયાદ કેવી? તો કહેશે, “વાહ, લેવા-દેવા કેમ નહીં? આ આંતરરાષ્ટ્રીય કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટીનો ઝંડો છે. તેને તમે બાળીને રાખ કરી દીધો?” આમ કોમ્યુનિસ્ટો આપણી સાથે ઝઘડવા વગર નહીં રહે અને રાષ્ટ્રીય વિચારધારાના રંગે રંગાયેલા કોંગ્રેસીઓએ તો ઝંડા માટે કેટલી કુરબાનીઓ આપી છે! કેટલાં બલિદાનો આપ્યાં છે! એ દિવસોમાં વિદ્યાર્થીઓ પટણા હાઈકોર્ટના મકાન ઉપર ઝંડો ફરકાવવા જઈ રહ્યા હતા ત્યારે સરકારે તેમની ઉપર પ્રતિબંધ મૂકીને કરફ્યુ લાદી દીધો. વિદ્યાર્થીઓ માન્યા નહીં. તેમણે કહ્યું, “અમારા દેશનો ઝંડો હાઈકોર્ટ ઉપર તો ફરકાવીશું જ.”

વિદ્યાર્થીઓ આગળ વધતા હતા. સિપાઈઓએ કહ્યું, “આગળ વધશો તો અમે ગોળીઓથી વીંધી નાખીશું.” વિદ્યાર્થીઓએ કહ્યું, “અમને વીંધી નાંખો.” એ સાત વિદ્યાર્થીઓ પટણામાં માર્યા ગયા, જેમનું સ્મારક આજે પણ ત્યાં છે. શાને માટે? જંડા માટે. જંડાથી શું ફાયદો? જંડો તો રૂપિયા બે રૂપિયાનો હતો. જીવ કેટલો કીમતી હતો? તેમણે જંડા માટે જીવ શું કામ ગુમાવ્યો? એક જંડા માટે આવું મોટું નુકસાન શા માટે વેઠ્યું? વાત જંડાની નથી, તેની પાછળ જે ભાવનાઓ રહેલી છે, આપણી જે માન્યતા કે પ્રતીક જોડાયેલાં છે તેનું મૂલ્ય છે.

આપણાં મંદિરોમાં સ્થપાયેલી મૂર્તિઓ, જેને આપણે માથે મૂકીને સરઘસો કાઢીએ છીએ તે ગીતા કે ભાગવતના ગ્રંથો, જેની સામે માથું નમાવીએ છીએ તે ગુરુ ગ્રંથસાહેબ, જેનો આપણે વરઘોડો કાઢીએ છીએ તે વેદના ગ્રંથો – આ બધી આપણી પ્રતીકપૂજા છે અને તે ખૂબ જરૂરી છે. હું તો પ્રતીકપૂજાનો હિમાચતી છું. મેં જિંદગીભર પ્રતીકોની સ્થાપના કરી છે. ગાયત્રી તપોભૂમિ ઉપર પણ કરેલી છે. ત્યાં ગાયત્રીમાતા બિરાજમાન છે અને ત્યાં ગાયત્રીના પ્રતીકની પણ સ્થાપના થયેલી છે. અમે જ્યાં રહેતા હતા તે અખંડ જયોતિ કાર્યાલયમાં પણ દીવાના અને ગાયત્રીમાતાની છબીના રૂપમાં પ્રતીકો સ્થાપેલાં છે જ, પરંતુ હું કેટલીયેવાર આ વસ્તુઓ બાબતે જાતને સારુંખોટું સંભળાવું છું. આવું કેમ કહું છું? કેટલીયેવાર પ્રતીકોની મજાક શા માટે ઉડાવું છું? હું આવું વારંવાર કરું છું અને કહું છું, કારણ કે તમે લોકોએ પ્રતીકોને જ સર્વસ્વ માની લીધાં છે. પ્રતીકો જ સર્વસ્વ નથી. તે તો રેલવે લાઈન પાસે ઊભેલા સિગ્નલ જેવાં છે, જે આપણને દિશાસૂચન કરે છે. જો તમે મૂર્તિ જ શક્તિશાળી છે તેમ માનીને ચાલશો તો તે મને નહીં ગમે. તો હું તમને ગીતાના પુસ્તકની રીતે સમજાવીશ. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને આપેલું વિરાટ જ્ઞાન આપણે બાંધી રાખ્યું છે. ગીતાના પુસ્તક તરીકે ઓળખાતી અઢી આનાની ચોપડીમાં કેદ

કરી રાખ્યું છે. ગીતાના પુસ્તકમાં તો જ્ઞાનનો ભંડાર ભરેલો છે, પરંતુ જો તમે કહેશો કે, “ના જી, અમારે જ્ઞાન સાથે કાંઈ લેવાદેવા નથી. અમે તો માત્ર તે પુસ્તકની જ આરતી ઉતારીશું. એનાં જ ગુણગાન ગાઈશું. એની જ આરાધના કરીશું અને એને જ દીપધૂપ કરીશું. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને જે જ્ઞાન આપ્યું હતું તેની સાથે અમે કોઈ સંબંધ નહીં રાખીએ. તો હું તમારાથી નારાજ થઈને એમ કહીશ કે તમે ગીતાના મૂલ્ય અને મહત્ત્વને બરાબર સમજ્યા નથી. તમે તો તેને રમકડું સમજી બેઠા છો. હું હંમેશાં એમ ઈચ્છું છું કે મારી સમજાવેલી બાબતોનો અર્થ તમારા મગજમાં ઊતરે. જો તમે એમ કહેશો કે બદરીનારાયણવાળા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ખૂબ શક્તિશાળી છે. તેના આધારે અમને વૈકુંઠ મળશે અને ત્યાં વૃંદાવનમાં વસતા શ્રીકૃષ્ણ નકામા છે, બેકાર છે, તેમનામાં કોઈ તાકાત નથી અને બદરીનારાયણવાળા ભગવાનમાં ખૂબ તાકાત છે, તો હું એમ કહીશ કે તમે મૂર્તિપૂજાનું મહત્ત્વ કે રહસ્ય જાણતા જ નથી. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન - ચાલે વૃંદાવનમાં કે બદરીનારાયણમાં કે તમારા મકાનમાં - ભલે ગમે ત્યાં સ્થપાયેલા હોય, બધાં એક જ ઈશ્વરનાં પ્રતીકો છે. મથુરાવાળા નબળા છે અને વૃંદાવનવાળા શક્તિશાળી છે એમ તમે કહેશો તો તે તમારી અંધ-માન્યતા છે. બધી મૂર્તિઓ-ભલે ગમે ત્યાં સ્થાપેલી હોય, તે સઘળી ભગવાનના એક જ રૂપ શ્રીકૃષ્ણની યાદ આપે છે. બસ, વાત પૂરી થઈ જાય છે.

જો તમે મૂર્તિઓમાં તાકાત છે એમ માનવા લાગશો તો શું થશે? તો પછી એ પૂતળાપ્રેમ થઈ જશે. મહંમદસાહેબે મૂર્તિપૂજાની સામે આંદોલન ચલાવ્યું હતું. પૂજા કરવાની, મહંમદ સાહેબ તો શું, કોઈ પણ ના પાડતું નથી, પરંતુ પૂતળાપ્રેમની મનાઈ તો બધા ફરમાવે છે.

‘પૂતળાપ્રેમ એ કઈ વસ્તુ છે?’ જૂના જમાનામાં દરેક ગામમાં એક પૂતળું રાખવામાં આવતું. ડાકુ કે બદમાશ લોકો જ્યાં પણ ઘાડ પાડતા ત્યાંથી અનાજ, જાનવર, ઘેટાંબકરાં, ભરાવદાર યુવાનો અને યુવતીઓ, જે કાંઈ હાથ લાગે તે ઉપાડી જતા. તે જમાનામાં આ

જ સંપત્તિ હતી. કોઈની યુવાન છોકરી કે સ્ત્રી જોઈ કે બસ, તેને ઉપાડીને ડાકુઓ ચાલતા થતા. કોઈ મજબૂત યુવાનને જોયો નથી કે તેને ઉપાડીને ભાગી જતા. તેને ગુલામ બનાવીને પોતાનું ચીંધું કામ કરાવતા. એ જમાનામાં આવો જ રિવાજ હતો. જ્યાં મહંમદસાહેબ જન્મ્યા હતા ત્યાંના લૂંટારાઓ ઘણી બધી સ્ત્રીઓને ભગાડી લાવતા. કોઈની પાસે ૫૦, કોઈની પાસે ૧૦૦ તો કોઈની પાસે ૨૦૦ સ્ત્રીઓ હતી. તેમનાં સંતાનો જન્મતાં હતાં. આ બાળકોનું શું કરવું? સ્ત્રીઓ તો ખેતીવાડીમાં કે મહેનત-મજૂરી કે ઘરકામમાં પણ ઉપયોગમાં આવતી, પરંતુ બાળકો તો નાહક હેરાન કરે રાખતાં. તેમનું શું કરવું? તેમના માટે દૂધ કે મકાન ક્યાંથી લાવવાં? ત્યારે એવું કરવામાં આવતું કે દરેક જણ ખપપૂરતાં બે-ચાર બાળકો પોતાની પાસે રાખીને બાકીનાં તમામ બાળકોને પૂતળા પાસે સમર્પિત કરી દેવામાં આવતાં. જે વધારે બાળકોનું સમર્પણ કરે તેના ઉપર પૂતળું વધારે પ્રસન્ન થશે અને તેનાં તમામ કાર્યો પાર પડશે અને જો મૂર્તિને ઓછાં બાળકો સમર્પિત કરવામાં આવે તો તે નારાજ થઈને ગામમાં રોગચાળો ફેલાવીને ગામને નારાજ કરી નાખશે, એમ બધા માનતા હતા. તેથી ગામોમાં એક જાતની હરીફાઈ થતી હતી. દરેક ગામનાં પૂતળાં અલગ રહેતાં અને એ પૂતળાઓ વચ્ચે 'સ્પર્ધા' થતી. આ રીતે ગામેગામ પૂતળાંઓ હતાં અને તમામ વ્યવહાર તેને કેન્દ્રસ્થાને રાખીને જ કરાતો.

જ્યારે મહંમદસાહેબે કહ્યું કે, આ બધી વાહિયાત વાતો છે. તમે લોકો 'પૂતળાં' અલગ અલગ રાખો છો, પણ ભગવાન તો એક જ છે. આટલા બધા તે કાંઈ ભગવાન હોતા હશે? આ તમે ખોટો વહેમ રાખી રહ્યા છો. બાળકોને 'જિબહ' (સમર્પણ) ના કરવા જોઈએ. બાળકોને 'જિબહ' ના કરીએ તો 'પૂતળું' ખાશે શું? સારું, તો એક કામ કરો. આમ ઢગલાબંધ બાળકોને મારી ના નાખો. બકરીનું બલિદાન આપો. ઊંટનું આપો, ગાયનું આપો. મહંમદસાહેબે પોતાની રીતે કામ કર્યું હતું. એ જમાનામાં મહંમદસાહેબ મૂર્તિપૂજાની વિરુદ્ધ હતા,

પણ તે મૂર્તિપૂજા કોઈ બીજા જ પ્રકારની હતી. મારા તમારા જેવી નહોતી. આપણા જેવી મૂર્તિપૂજાનો તેઓ ક્યાં વિરોધ કરતા હતા? મૂર્તિપૂજાનો કોઈ વિરોધ કરી જ ના શકે. દુનિયાભરમાં મૂર્તિપૂજા થતી હતી, થાય છે અને થતી જ રહેશે, પરંતુ હું મૂર્તિપૂજાનો વિરોધ જરૂર કરીશ, તેની મનાઈ ફરમાવીશ અને તે અંગેના તમારા વહેમને દૂર કરીશ. તમારી શ્રદ્ધાને ઢંઢોળીને દુનિયાભરમાંથી વહેમને નાબૂદ કરીશ. પરંતુ ક્યારે? જો તમે અમુક જગાનો પથ્થર કે મૂર્તિ ખૂબ શક્તિશાળી છે એમ માનીને ચાલશો તો. તમે તેને કપડાં પહેરાવે રાખશો, છત્ર ચઢાવે રાખશો અને તે તમારાં અમુક કાર્યો પાર પાડશે એવું માનશો તો. મને આવી બધી વાતો સમજાતી નથી. આની પાછળનું રહસ્ય કે કારણ એટલું જ છે કે, આ બધી બાબતો આપણને એનું ભાન કરાવવા માટે છે કે સર્વશક્તિમાન ઈશ્વર સૌના હૃદયમાં સમાયેલો છે. આપણે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના મંદિરમાં જરૂર જવું જોઈએ, પ્રણામ કરવા જોઈએ, પ્રાર્થના કરવી જોઈએ, પરંતુ આપણા એ પ્રણામ પેલા પથ્થર માટે નથી. આપણા પ્રણામ આજથી ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાં દુનિયામાં આવીને આપણને નવી વિચારધારા આપીને જતા રહેલા ભગવાન માટે છે. આમ છતાં આપણે એ મૂર્તિને પ્રણામ અને પ્રાર્થના કરીએ છીએ કેમ કે ત્યાં આપણી શ્રદ્ધાનું કેન્દ્ર રહેલું છે. આખા જગતમાં વસતા ભગવાનનું પ્રતીક એ મૂર્તિમાં છે. હું વારંવાર મૂર્તિપૂજા કે પ્રતીકપૂજાન બાબતે તમને ટકોર કર્યા કરું છું, વારંવાર તમારી નિષ્ઠાને ઢંઢોળ્યે રાખું છું. હું જે કહી રહ્યો છું તેને સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. તમે માત્ર પ્રતિમા કે મૂર્તિને જ માન આપશો તો એનાથી કાંઈ ભલીવાર વળશે નહીં.

આપણા ઘરમાં જો આપણો તિરંગો રાષ્ટ્રધ્વજ લગાડેલો હોય, તો તે દર્શાવે છે કે આપણે કેટલા મોટા દેશભક્ત છીએ. જો તમે દેશભક્ત છો તો શું તમને ભારતભરમાં ફેલાયેલી અગવડો અને મુશ્કેલીઓથી દુઃખ થાય છે ખરું? ના સાહેબ, અમને વળી શેનું દુઃખ થાય? તમે તમારા ઘરની ખુશાલીમાં બીજાને ભાગીદાર બનાવો

છો ખરા ? ના સાહેબ, અમે અમારા સુખમાંથી કોઈને શું કામ ભાગ આપીએ ? અમે તો દેશભક્ત છીએ. અમે દેશભક્ત કેમ છીએ ? કારણ કે અમારા ઘરમાં તિરંગો છે. તિરંગો ઝંડો એ આપણી દેશભક્તિ પ્રદર્શનનું નહીં, પરંતુ આપણા મનમાં રહેલી દેશદાઝનું-આપણી જાગૃતિનું પ્રતીક છે.

મિત્રો ! મૂર્તિઓ આપણે જે ભાવનાઓને, જે વાતોને, આપણા મનમાંથી કાઢી નાખીએ છીએ, વારંવાર ભૂલી જઈએ છીએ એ બધી બાબતોને આપણા વિચારોમાં પરોવવાનું પ્રતીક છે. જે વાતો, જે વિચારધારાઓ, જે પ્રેરણા કે જે પ્રકાશ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સાથે, શંકરજી સાથે, ગણેશજી સાથે, શ્રી રામચંદ્રજી સાથે કે માતાજી સાથે સંકળાયેલો છે, તે તમામ ઉમદા વસ્તુઓ એમની મૂર્તિને જોઈને આપણા મનમાં જાગૃત થવી જોઈએ. જો એ મૂર્તિઓ અને પ્રતીકો આપણી ભાવનાને જાગૃત કરતાં હોય તો હું એનું સ્વાગત કરીશ, પ્રણામ કરીશ, તેમના મહત્વને સ્વીકારીશ. ગામેગામે તેમનાં મંદિરો બનાવીશ, તેમનો જયજયકાર બોલાવીશ, પરંતુ જે લોકો આ મૂર્તિઓ કે પથ્થરો જ સર્વસ્વ છે એવા વહેમમાં રાયતા રહેશે અને જ્યારે એવા ખોટા વિચારોનું યોગ્ય ફળ તમને નહીં મળે અને તમે કહેશો કે બધું નકામું છે, તો તમારું અજ્ઞાન છે. હું તમારા અજ્ઞાન કે વહેમને દૂર કરવાની કોશિશ કરીશ અને તમને કહીશ કે તમે આ કેવી મોટી ગેરસમજ અને ગોટાળો કરી રહ્યા છો ? જે ચીજ જે કામ માટે બનાવેલી છે તેના મૂળ ઉદ્દેશ્ય ઉપર તમારું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરો, તે કામનું મહત્વ સમજો.

મિત્રો, પ્રતીકો એ આપણાં માધ્યમો છે અને માધ્યમ કેવળ એટલા માટે જ છે કે તેની સાથે જે મૂળ પ્રેરણા અને પ્રકૃતિ સંકળાયેલાં છે, આપણે તેનાથી માહિતગાર રહીએ અને તેને આપણા હૃદયમાં સ્થાન આપવાની કોશિશ કરીએ. માત્ર હૃદયમાં સ્થાન આપીએ એટલું જ નહીં, પરંતુ એને આપણા જીવનનું એક અંગ બનાવીએ. પ્રતીકપૂજાનો આદર્શ અને મૂર્તિપૂજાનો હેતુ આ જ છે. હવે હું ગાયત્રીમાતાનું પ્રતીક ઘેરઘેર સ્થાપવા

માગું છું. આપણે માનવતાના અનુયાયી બનવું જોઈએ અને નારી પ્રત્યે શ્રદ્ધાવાન અને નિષ્ઠાવાન બનવું જોઈએ એ બાબતની પ્રેરણા દરેક માણસના મનમાં સ્થાપિત કરવા ઇચ્છું છું. આપણે માનવતામાં શ્રદ્ધા અને નિષ્ઠા રાખવી જોઈએ. આ સઘળાં પ્રતીકો આપણી ગાયત્રીમાતા સાથે સંકળાયેલાં છે. આપણે વિવેકશીલ બનવું જોઈએ અને વિવેકશીલતાને માન આપવું જોઈએ. આ તમામ સિદ્ધાંતો ગાયત્રીમાતા જોડે સંકળાયેલા છે. જે કોઈ આ સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને ગાયત્રીમાતાનું પૂજન કરશે તો તેમની પ્રતીકપૂજા સાચી હશે. તે સાર્થક અને લાભદાયી નીવડશે. માનવજાતનું કલ્યાણ થઈ જશે. એ જ મૂર્તિપૂજાનો સાચો ઉદ્દેશ્ય છે.

પ્રતીકો બાબતની ઝંઝટની શરૂઆત આપણે જ્યારથી મૂર્તિને જ શક્તિશાળી માનતા થયા ત્યારથી થઈ છે. આપણે જેને ભોગ ધરાવીશું, આરતી ઉતારીશું તો તે આપણો ઉદ્ધાર કરી દેશે અને આપણને માલામાલ કરી દેશે એવું વિચારશો તો તમને કોઈ લાભ નહિ થાય. તમે હકીકતને સમજતા કેમ નથી ? તમે, મૂર્તિપૂજા પાછળની વાસ્તવિકતાને જાણવા-સમજવાનો પ્રયત્ન કરો. ગાયત્રીમાતા એ આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિનો આત્મા છે, આપણો પ્રાણ છે અને ચારે વેદોની જનની છે. તેના એક 'પ્રતીક' ને લઈને આપણે સમગ્ર હિંદુ સમાજને એક નેજા હેઠળ એકઠો કરી શકીએ એમ છીએ. હવે હું અનેક દેવી-દેવતાઓના માધ્યમથી, સંપ્રદાયોના માધ્યમથી અને ધર્મગુરુઓના માધ્યમથી હજારો અને લાખો વિભાગોમાં વહેંચાઈ ગયેલા હિંદુ સમાજનું, હિંદુ ધર્મનું પુનર્ગઠન કરવા માગું છું.

સમગ્ર હિંદુ સમાજનું કોઈક ને કોઈક પ્રતીક તો હોવું જ જોઈએ. સૌને એકત્ર થવા માટે કોઈ એક સર્વમાન્ય સ્થળ તો હોવું જ જોઈએ. રાષ્ટ્રધ્વજ આગળ આપણે સૌ ભારતીયો માથું નમાવીએ છીએ. તેમાં હિંદુ, મુસ્લિમ, ખ્રિસ્તી સૌ કોઈનો સમાવેશ થઈ જાય છે. જ્યારે આ માધ્યમ દ્વારા તમામ લોકોને એકઠા કરી શકીએ છીએ, તો શું આપણે સમગ્ર હિંદુ સંસ્કૃતિને એકઠી કરવા

માટે કોઈ માધ્યમ શોધી ના શકીએ? આપણું એક માધ્યમ હતું, એ જ હોવું જોઈએ અને એ જ માધ્યમ રહેશે. એ માધ્યમ કયું છે? એ છે ગાયત્રી મંત્ર. ગાયત્રી મંત્ર એ જ આપણું માધ્યમ છે અને તે જ રહેશે. એ સિવાય બીજું કોઈ માધ્યમ હોઈ જ ના શકે. જેને આપણે વેદ કહીએ છીએ તે જ આપણાં પુરાણ છે અને તે જ આપણું કુરાન છે. વેદ શું છે? તેનું મૂળ શું છે? અને હિંદુનો 'કલમા' શું છે? હિંદુનો કલમા એક છે અને તે છે - ગાયત્રી મંત્ર. આપણે અન્યને પણ યોગ્ય સન્માન આપીએ છીએ. તમે જે કોઈ દેવની પૂજા કરતા હો તે તમને મુબારક. તમે ભલે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની પૂજા કરો અને 'શ્રીકૃષ્ણાય નમો નમઃ' ના જાપ કરો, મને વાંધો નથી, પરંતુ જો તમે એમ કહેશો કે એ મંત્ર જ હિંદુ ધર્મનું મૂળ છે, તો હું પૂછીશ કે ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાં જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો જન્મ પણ નહોતો થયો ત્યારે લોકો કોની પૂજા કરતા હતા? શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન પોતે કોની પૂજા કરતા હતા? શું તેઓશ્રી 'કૃષ્ણાય નમો નમઃ' ના જાપ કરતા હતા? હરગીજ નહીં. તમે જ કહો ૫૦૦૦ વર્ષ પહેલાં કઈ ઉપાસના હતી?

મિત્રો! ત્યારે આપણી એક જ ઉપાસના હતી, જે બ્રહ્માજીને આકાશવાણીના રૂપમાં મળી હતી. તે હતો ગાયત્રી મંત્ર. તેને બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશે જ નહીં, પરંતુ આપણા હિંદુ ધર્મના સૂર્ય અને ચંદ્ર સમા શ્રી રામ અને શ્રી કૃષ્ણે પણ આ જ ઉપાસના કરી હતી. તમે ભાગવત અને વાલ્મીકિ રામાયણ વાંચી જુઓ. બંનેને જે દીક્ષા આપવામાં આવી હતી તે ગાયત્રી મંત્રની જ હતી અને તેમણે જીવનપર્યંત ગાયત્રી મંત્રની ઉપાસના કરી હતી. શિવની ઉપાસનાનો મંત્ર પણ આ જ છે. જેટલા પણ સૂર્યવંશી અને ચંદ્રવંશી રાજાઓ થઈ ગયા તે સૌની ઉપાસનાનો મંત્ર આ એક જ હતો. આપણી નમાજ પણ આ જ છે. આપણી સંધ્યા ગાયત્રી મંત્ર વિના શક્ય નથી. આપણે તેના વગર સંધ્યા શી રીતે કરી શકીએ? એ આપણું પ્રતીક છે અને આપણે એ પ્રતીકને દરેક જગ્યાએ સ્થાપીશું. સમગ્ર હિંદુ સમાજને, પોતાનું

મૂળ શું છે? પોતાનું ઉદ્દગમસ્થાન કયું છે? તેનો ખ્યાલ આવે એટલા માટે આ પ્રતીકને દરેક જગ્યાએ સ્થાપીશું, જેથી આપણે સમગ્ર સમાજને એક તાંતણે પરોવી શકીએ અને સમાજને વિવેકશીલ બનાવી શકીએ. આપણે વિવેકશીલ અને વિચારશીલ પ્રજા છીએ. આપણે આંધળી પરંપરાઓને અનુસરનારા લોકો નથી. આપણે દરેક વસ્તુને વિવેકની કસોટીથી પારખીએ છીએ કારણ કે આપણો ઉપાસના મંત્ર છે - ગાયત્રી મંત્ર "ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્ય ભર્ગોદેવસ્ય ધીમહિ ધિયો યો નઃ પ્રચોદયાત્" આપણે બુદ્ધિના ઉપાસક છીએ. આપણે વિવેકના ઉપાસક છીએ. આપણે વિચારના ઉપાસક છીએ. આપણે તર્કના ઉપાસક છીએ. આપણે દલીલોના ઉપાસક છીએ. આપણે સત્યના ઉપાસક છીએ. આપણે 'સત્ય' સિવાય બીજા કોઈના અનુયાયી નથી. આ સઘળી પ્રેરણા આપણને ગાયત્રી મંત્ર સિવાય ક્યાંથી મળી શકે? એટલા માટે જ હું દરેક માણસને ગાયત્રી મંત્રની પૂજા કરવાની ફરજ પાડવા માટે કટિબદ્ધ છું. હું દરેકને ગાયત્રી મંત્રનું મહત્વ સ્વીકારવા અને તેનો અંગીકાર કરવાની સલાહ આપીશ.

એક દિવસ મેં તમને એમ કહ્યું હતું કે અમે ઉપાસનાને સરળ બનાવીશું અને દરેક બાળકને ઉપાસના કરવાનું કહીશું. અમે ગાયત્રી માતાનો એક ફોટો પૂજાસ્થળમાં રાખવાનું કહીએ છીએ. જો તમે નિરાકારને માનતા હો તો ગાયત્રી મંત્ર લખીને લટકાવો. અમને કોઈ વાંધો નથી. જો તમે સાકાર ઉપાસનામાં માનતા હો તો ગાયત્રી માતાની છબી લટકાવો અને સવાર-સાંજ સંધ્યાવંદનનો ક્રમ ગોઠવી નાખો. કોઈ પણ માણસે અરે, શાળાએ જતા બાળકે પણ આટલું જ કરવાનું છે. પોતાના ચંપલ તથા ટોપી ઉતારીને માથું નમાવે, હાથ જોડીને પ્રણામ કરે. ભારતીય સાંસ્કૃતિક પરંપરાઓનો અનુભવ કરે અને પાંચ વાર મનોમન ગાયત્રી મંત્ર બોલે અને પછી પ્રણામ કરી પોતપોતાના કામે ચાલ્યા જાય. સ્ત્રીઓએ રાંધતા પહેલાં સ્નાન કરી લીધું હોય તો સારું. ના કર્યું હોય તો પણ વાંધો નહીં. તેઓ ઉઘાડા માથે ચંપલ

ઉતારીને નતમસ્તક ઊભી રહે. પાંચ વાર મનમાં ગાયત્રી મંત્ર બોલે અને પછી પોતાના ઘરકામમાં લાગી જાય. દુકાનદાર હોય તે ભલે પોતાની દુકાને જતો રહે. તે પોતાની દુકાનમાં સ્થાપેલી ગાયત્રી માતાની છબીને પ્રણામ કરે. માથું નમાવે અને પાંચ વાર ગાયત્રી મંત્ર બોલી લે. ઊભાઊભ માત્ર આટલી જ ઉપાસના કરવાનું રાખે અને પછી પોતાના વેપારમાં લાગી જાય. શિક્ષક કે વિદ્યાર્થી હોય તો શાળામાં આ ક્રમ અપનાવે. આનાથી સરળ ઉપાસના બીજી કોઈ હોઈ જ ના શકે. મિત્રો ! આમાં અમને સમય મળતો નથી કે અમે સ્નાન કર્યું નથી કે જનોઈ પહેરેલી નથી એવાં કોઈ બહાનાં કે ફરિયાદને અવકાશ જ નથી. જનોઈ પહેરવી હોય તો ભલે પહેરો. અમને વાંધો નથી અને સ્નાન કરવું હોય તો જરૂર કરો. એની ક્યાં મનાઈ છે ? પરંતુ જો તમે બીમાર હો અને સ્નાન કરી શકો એમ ના હો તો અમે નાહ્યા નથી એટલે ગાયત્રી મંત્રની ઉપાસના કરી શકતા નથી એવું કહેવાની જરૂર નહીં પડે. આવા સંજોગોમાં પણ દૈનિક ઉપાસના તો અવશ્ય કરવી જ જોઈએ.

અમે ઘેર ઘેર ફરીને દરેક હિંદુને ગાયત્રી મંત્ર વિષે કહીશું કે તમે તમારાં સાંસ્કૃતિક માતા-પિતાને ભૂલી ગયાં છો. હવે તમારાં માતાપિતાને જાણી લો અને એમનાં નામ યાદ રાખો. અમને અમારા માતાપિતાનું નામ ખબર નથી. અરે ભાઈ ! કેવી વાહિયાત વાત કરો છો ? તમારી માતા કોણ છે ? અમને ખબર નથી. આ તે કોઈ જવાબ છે ? જો કોઈ એમ કહે કે, એને એની માતા વિષે ખબર નથી, તો આપણે તેને વર્ણસંકર કહીશું. તમને તમારાં માતાપિતાના નામની ખબર હોવી જ જોઈએ અને પ્રત્યેક ઘરમાં તેમની સ્થાપના થવી જ જોઈએ. ભારતીય ધર્મનાં માતાપિતા કોણ છે ? તમને તેનું જ્ઞાન હોવું જોઈએ અને તમારે તેમને માન આપવું જોઈએ. ઋષિઓ અને દેવતાઓ એમને અનાદિકાળથી માન આપતા આવ્યા છે. આપણાં માતાપિતા બદલાતાં નથી. તમને મૂર્તિપૂજકો અને કટ્ટર ધર્માધતાએ ગેરમાર્ગે દોર્યા છે, તેને કારણે આપણી વૈદિક સંસ્કૃતિની અવગણના ના થઈ શકે.

તેમના આદેશોને ઉથાપી ના શકાય. આજે તો દરેક ચતુર બાબાજીએ પોતાનો અલગ ધર્મ ઊભો કરી દીધો છે અને પોતે તેના સર્વેસર્વા ધર્મગુરુ બની બેઠા છે. પોતે પોતાના મંત્રો બનાવી લીધા છે અને પોતે પોતાનાં પુરાણો ઘડી કાઢ્યાં છે. વાસ્તવમાં હિંદુ ધર્મ એક જ હતો અને એક જ રહેશે. ધર્માધોએ પોતેપોતાના ચેલી-ચેલકાઓને મૂંડવા માટે જાતજાતના સંપ્રદાયો ઊભા કરવા પડ્યા હોય તે જુદી વાત છે, પરંતુ એનું મૂલ્ય અને ક્ષમતા કેટલી હોઈ શકે એ દરેક વિવેકશીલ માણસે સમજવું જોઈએ. જ્યારે સૂર્યનો ઉદય થશે ત્યારે આ ધૂવડો અને ચામાચીરિયાં ભાગી જશે અને તેમની પોલ ખુલ્યા વગર નહીં રહે. તેમણે જ હિંદુ ધર્મના ટુકડે ટુકડા કરીને પોતે પોતાના આગવા ધર્મો સ્થાપ્યા છે. હવે એવા અલગ અલગ ધર્મો નહીં ચાલે. આપણો ધર્મ એક જ હતો અને એક જ રહેશે. આપણાં માતાપિતા એક જ હતાં અને એક જ રહેશે. ગાયત્રી એ આપણી માતા છે અને યજ્ઞ એ આપણા પિતા છે. આપણે આ બંનેને જીવંત રાખીશું અને તેમની પૂજા કરીશું. પોતાની અસલિયતને ભૂલી ચૂકેલા એકેએક માણસને હું એ સમજાવીશ કે આપણી માતા કોણ છે અને આપણા પિતા કોણ છે. માબાપનું તો સન્માન કરવું જોઈએ. 'માતૃ દેવો ભવઃ - પિતૃ દેવો ભવઃ' - માતાપિતા એ આપણા દેવ છે. આપણે તેમની પૂજા કરવી જ જોઈએ.

મિત્રો ! હવે આપણે આપણાં ઘરોમાં ગાયત્રી માતાની સ્થાપના કરવી જોઈએ. ગાયત્રી માતાનાં પ્રતીકો અને સ્થાપનો ઘેર ઘેર થવાં જોઈએ. ત્યાં બેસીને પા-અડધો કલાક ભજન કરીએ અને ગાયત્રી મંત્રનાં અનુષ્ઠાન કરીએ. જ્યાં પણ આપણને એવી તક મળે ત્યાં ત્યાં આવાં સ્થાપનો કરવાં જોઈએ. અહીં ગાયત્રી તપોભૂમિમાં જેવી રીતે ગાયત્રીમાતાની સ્થાપના કરી છે તેવી ઠેકઠેકાણે થવી જોઈએ. એની અગત્ય સમજવી જોઈએ, એનું મહત્વ જાણવું જોઈએ અને દરેક જગ્યાએ ગાયત્રીમાતાની સ્થાપના કરવી જોઈએ. અમે તો લોકોને એટલે સુધી કહ્યું છે કે મૂર્તિને બદલે માતાજીની છબીની

સ્થાપના કરો. તેનાથી તમારી ઘણી જવાબદારીઓ ઓછી થઈ જશે. મૂર્તિની સ્થાપના કરેલી હોય તો ભોગ ધરાવવો પડે, પ્રસાદ વહેંચવો પડે, રોજ સવારે એનું પૂજન અને આરતી કરવાં પડે. આપણાથી જેટલી જવાબદારીઓનું વહન થઈ શકે તેટલી જ ઉઠાવવી જોઈએ. જો એમ કરવું ફાવે નહીં, તો પછી છબીની સ્થાપના કરવી જોઈએ. બસ ! ત્યાં ધરના, ગાયત્રી પરિવારના અને ગામનાં સ્ત્રી-પુરુષો અને બાળકો સૌએ સાંજે સાથે મળીને આરતી ઉતારવી. આરતી સમયે શંખ વગાડવો, ઘંટ વગાડવો, ઝલર વગાડવી. જો પ્રસાદ વહેંચી શકાય તેમ ન હોય તો પંચામૃતનો પ્રસાદ વહેંચવો. પાણીમાં થોડી સાકર, થોડું ગંગાજળ અને તુલસીનાં થોડાં પાંદડાં નાખીને પંચામૃત બનાવી લેવું અને સૌને આપવું. જો આપણી પાસે પ્રસાદ ના હોય, પૈસા ના હોય તો કશો વાંધો નહીં. આપણે ચંદનમિશ્રિત પાણીને પણ પંચામૃત ગણીને તેનો પ્રસાદ વહેંચી શકીએ. એમાં કાંઈ વાંધો નથી.

આવાં મંદિરો ગામેગામ, શેરીએ શેરીએ અને ઘેર ઘેર સ્થાપવાં જોઈએ, જેથી ત્યાં બાળકો, સ્ત્રીઓ, પુરુષો કે વૃદ્ધો-સૌ કોઈ સાથે મળીને પ્રાર્થનામાં ભાગ લઈ શકે. તમે આરતી ઉતારો અને લોકોને પોતાનાં માતાપિતા એટલે કે ગાયત્રી અને યજ્ઞનો મહિમા સમજાવો. અમે પ્રતીકોને જીવંત રાખીશું. અમે પ્રતીકોનો નાશ નહીં થવા દઈએ. અમે પ્રતીકોની મજાક કરનારાઓમાંના નથી. અમે પ્રતીકો પ્રત્યે, અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવાના મતના નથી. જ્યારે તમે પ્રતીકોને જ સર્વસ્વ માનીને, તેમને જે હેતુ માટે રચવામાં આવ્યાં હતાં તે મૂળ ઉદ્દેશ્યને જ વિસારી દેવા તૈયાર થયા છો. જો તમે એમ કહો કે અમે ખિસ્સામાં પેન રાખી છે તેથી અમે એમ.એ. થઈ ગયાં, તો એ તદ્દન ખોટું છે. પેન ભલે રાખો પણ સાથે સાથે ભણતાં-લખતાં શીખો. ગણિત કે વિજ્ઞાન શીખો અને પેનને વાપરવાનું પણ શીખો. જો તમે કહેશો કે ના સાહેબ, પેનને તે વળી વાપરવાની કેવી ? અમારી પેન તો પરબ્રહ્મ પરમાત્મા છે અને તે અમારા ખિસ્સામાં છે. તેથી અમે એમ.એ. થઈ ગયા તો એ તદ્દન મૂર્ખાઈ છે.

તેમના માધ્યમ વડે એમ.એ. થઈ શકાય છે.

મૂર્તિઓના, પ્રતીકોના અને છબીઓના માધ્યમથી આપણે આપણે હૃદયના કમાડ ખોલવાં પડે છે અને મગજને શુદ્ધ કરવું પડે છે, કેળવવું પડે છે. આપણે આપણા જીવનનો ઉદ્ધાર કરવો પડે છે. સાથે સાથે આપણે કઈ રીતે ચાલવું છે ? ક્યાં જવું છે ? આ બધું જાણી લેવું પડે છે. જો તમે મૂર્તિને જ સર્વસ્વ માનીને એ જ અમારી મનોકામના પૂરી કરશે, એ જ અમને પુત્ર આપશે કે એ જ અમને સમૃદ્ધિ આપશે એવું કહેશો ત્યારે મારે તમને ઢંઢોળવા પડશે. તમે હકીકતને કેમ સમજતા નથી ? વાસ્તવિકતાને ઓળખો. જ્યાં સુધી તમે વાસ્તવિકતાને જાણશો નહીં ત્યાં સુધી તમારી મૂર્તિપૂજા પેલા પૂતળાપ્રેમ જેવી બની રહેશે. મૂર્તિપૂજા અને પૂતળાપ્રેમમાં આસમાન-જમીનનો તફાવત છે. જેઓ મૂર્તિનો ઉપયોગ ગીતાના પુસ્તકની જેમ કરે છે, જેઓ જ્યાંથી જ્ઞાન આવે છે અને જ્યાં ભગવાન રહે છે ત્યાં સુધી પોતાના મનને દોડાવીને લઈ જાય છે અને જ્ઞાનને પકડી લાવે છે, તેઓને મૂર્તિપૂજક ગણાવી શકાય. બદમાશ કે લૂંટારાઓ પૂતળાપ્રેમી હોય છે. જો તમે તેમના માર્ગે ચાલશો તો તમે કાંઈ પ્રાપ્ત નહિ કરો. તમે એવા પૂતળાપ્રેમી ના બનશો અને મૂર્તિને શક્તિશાળી માનશો નહીં. ફલાણા દેવ ચમત્કારી છે, એવું માનશો નહીં. ચમત્કારી તો એકલો ઈશ્વર જ છે, જે આખા વિશ્વમાં સમાયેલો છે. તેની જ શક્તિ આપણા આચાર-વિચાર જોડે સંકળાયેલી છે. તેથી જો તમે મૂર્તિના માધ્યમથી આપણા આચાર અને વિચાર સાથે સંબંધ હોય તે દેવીને પકડવાનો પ્રયત્ન કરશો તો હું તમને સાચા માનીને અભિનંદન આપીશ અને તમે સાચા માણસ છો એમ માનીશ.

મિત્રો ! શું આપણે પ્રતીકોની ઉપેક્ષા કરી શકીએ તેમ છીએ ? ના, આપણે તેમની ઉપેક્ષા હરગીજ ના કરી શકીએ. જે જ્ઞાન આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિનું મૂળ છે તેને હું પ્રતીકોના માધ્યમથી દરેક માણસના ગળે ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરીશ. ઈન્જેક્શનની સિરિંજ વગર બીજી કોઈ રીતે તમારા લોહીમાં દવા દાખલ કરી શકીએ

એમ નથી. દવા તો આપણી પાસે બહુ ઉમદા ગુણવત્તાવાળી છે. તેને ઈન્જેક્શન તરીકે વાપરવા માટે સોય તો જોઈશે જ. એ સોય કઈ છે? એ સોય એ છે મિત્રો, કે જેને હું પ્રતીકપૂજા કહું છું. એની અંદર દવા કઈ છે? જેને આપણે વિચારો, ભાવનાઓ, સંવેદનાઓ કે અભિગમ કહીએ છીએ, તે એમાંની દવા છે. આ દવાને આપણા શરીર અને મનમાં ઉતારવા માટે આપણે જુસ્સાથી આગળ વધવું પડશે. પ્રતીકપૂજા માટે હિંમતભર્યા પગલાં લેવાં જ પડશે. આપણે ગામેગામ, શેરીએ શેરીએ અને ઘેર ઘેર મંદિરો સ્થાપવાં પડશે. લોકો દરેક મૂર્તિને ચમત્કારી ધારવા લાગે એ ખોટું વળગણ છે? કોઈને પણ ચમત્કારી માનશો જ નહીં. તેને તમે પ્રતીક જ માનો. તેથી અમે થોડા દિવસ સુધી બને એટલી ઓછી મૂર્તિઓ અને બને તેટલી વધારે છબીઓ સ્થાપવાના પ્રયત્નો કરીશું. એની સ્થાપના ઠેકઠેકાણે થવી જોઈએ, જેથી અમે તેના આધારે લોકોને તેની સાચી વ્યાખ્યા સમજાવી શકીએ. અમે એના માધ્યમથી લોકોને એ સમજાવવા ઈચ્છીએ છીએ કે ગાયત્રી અને યજ્ઞ એ આપણી ભારતીય સંસ્કૃતિનું મૂળ છે. ગાયત્રી અને યજ્ઞ એટલે વિવેકશીલતા અને ક્રિયાશીલતા, એટલે કે સારાં કર્મો અને સારો સ્વભાવ. આ બંનેનું જતન કરીને, તેમાં વધારો કરીને તેમને અખંડ રાખીને જ આપણે માણસને નવેસરથી સાચો અને સારો માણસ બનાવી શકીશું.

મનુષ્યમાં ઈશ્વરતત્ત્વ ઉતારવા માટે, તેનામાં ભાવનાનું અવતરણ કરવા માટે અને ધરતી પર સ્વર્ગ ઉતારવા માટે હું એટલું જ કહીશ કે તમે આ પ્રતીકોને ફરી પાછાં અપનાવી લો, કારણ કે એ જ આપણી બંદૂક છે, એ જ આપણું હથિયાર છે. માણસે આ હથિયારો વડે અજ્ઞાન સામે લડત શરૂ કરવાની છે. એ આપણાં છીણી-હથોડી છે, જે આપણને હંમેશા કામમાં આવશે.

આપણી પાસે સારા વિચારો હોવા જોઈએ અને સારી ભાવનાઓ હોવી જોઈએ. ઉપરાંત આપણી પાસે યોગ્ય પ્રતીકો પણ હોવાં જ જોઈએ. પ્રતીકોની સાથે રહીને જ આપણે આપણી વિચારધારા અને વિવેકશીલતાનો વિસ્તાર કરવાનો છે. આ જ આપણી કાર્યપદ્ધતિ છે.

ગાયત્રી પરિવારની કાર્યપદ્ધતિ આ જ છે. મારી અને તમારી પદ્ધતિ પણ એ જ હોવી જોઈએ. આપણે આસ્તિકતાની સ્થાપના કરવા તૈયાર થયા છીએ. આપણે આધ્યાત્મિકતાની સ્થાપના કરવા નીકળ્યા છીએ. આપણે ધાર્મિકતાની સ્થાપના કરવા માટે કદમ ઉઠાવ્યાં છે. આ ત્રણે આપણા મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો છે જેને આપણે ગાયત્રીમાતાનાં ત્રણ ચરણ કહી શકીએ. ગાયત્રી મંત્રનું પહેલું ચરણ એ કે હું દરેક માણસના મનમાં ભગવાન પ્રત્યે નિષ્ઠા, આસ્થા અને વિશ્વાસ જગાડીશ. ગાયત્રી મંત્રનું બીજું ચરણ એટલે હું દરેક માણસને ધાર્મિક અને સામાજિક બનાવવાનું શરૂ કરીશ, દરેક માણસને સમાજમૂલક સૂક્ષ્મ ભાવસંવેદનાઓને અપનાવનારો બનાવીશું. ગાયત્રી મંત્રનું ત્રીજું ચરણ એટલે હું દરેક માણસને આધ્યાત્મિક બનાવીશ એટલે કે દરેક માણસ પોતાની પ્રામાણિકતાને સાબિત કરનારો બને. પોતાના ચારિત્ર્યને યોગ્ય અને ઉજજવળ રાખનારો બને, તેવા પ્રયત્નો કરીશ. આધ્યાત્મિકતાનો અર્થ આ જ છે, આસ્તિકતાનો અર્થ આ જ છે, ધર્મનિષ્ઠાનો અર્થ પણ આ જ છે. આ ત્રણેયની સ્થાપના અને પ્રતિષ્ઠા કરવા માટે હું ગાયત્રી મંત્રનો તિરંગો ઝંડો લઈને ચાલી નીકળ્યો છું. હું આ તિરંગા ઝંડાને ખૂબ પ્રેમ કરું છું. આપણા પૂર્વજોએ તેમજ આપણા ઋષિઓએ તેને પ્રેમ કર્યો હતો અને તેને સુદૃઢ બનાવ્યો હતો, તેવી રીતે હું પણ આ ઝંડાની સ્થાપના દરેક જગ્યાએ કરવા ઈચ્છું છું.

ગ્રીક તત્ત્વજ્ઞાની ડાયોજિનીસને કોઈએ પ્રશ્ન પૂછ્યો, “હું મારા શત્રુને હલકો પાડવા, તેની સામે બદલો લેવા અને તેને પરાસ્ત કરવા માટે શું કરું?” તેમણે જવાબ વાળ્યો, “તું એની બૂરાઈ કરતાં તારી ભલાઈ વધારી દે. એનાથી તારા ત્રણે ઉદ્દેશ્ય પૂરા થઈ જશે.”

હાંતિ લઘુ પુસ્તકમાળા

સાત આંદોલનના અર્થે લોકમાનસમાં વાતાવરણ સર્જવા અને પ્રેરણા પૂરી પાડવા માટે સિત્યોત્તેર પુસ્તિકાઓનો સેટ પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે. આ સેટ કેવળ યુગ સૈનિકોને નુકસાન વેઠીને ટપાલ ખર્ચ સાથે સો રૂપિયામાં આપવામાં આવનાર છે. સર્વ યુગ સૈનિકોએ આ સેટ મંગાવીને પોતાના વિસ્તારમાં જનજનને વંચાવીને પોતાના સમર્થકો તૈયાર કરવા જોઈએ. આ સમર્થકો તમારાં આંદોલનોમાં સહકાર આપશે. શાખાઓ સામૂહિક રૂપે કેટલાય યુગ સૈનિકોના સેટ એક સાથે મંગાવીને વહેંચી શકે છે.

આસ્તિકતા-સંવર્ધન

૧. પ્રજ્ઞાયોગની સાધના
૨. ખુદને બદલો
૩. કંઈક તો વિચારો
૪. સ્વયંને ઓળખો
૫. આત્મદર્શન
૬. હવે તો જાગો
૭. જીવન જીવવાની કળા
૮. તુલસી અમૃત સમાન
૯. ગાયત્રી અને યજ્ઞ
૧૦. પુસ્તકાલયો સાચાં મંદિરો

નારી જાગરણ

૧. ઉત્કર્ષ માટે સ્વયં આગળ આવીએ
૨. સદ્દેયી નારી
૩. નારીનું અદ્ભુત સામર્થ્ય
૪. નારીને સમર્થ બનાવીએ
૫. નર અને નારી એક સમાજ
૬. નારી નિરક્ષર ન રહે
૭. નારી જાગરણ અભિયાનની સંગઠન પ્રક્રિયા
૮. સત્ય સમાજમાં નારીનું સ્થાન

૯. ભારતીય નારીનું ઉજ્જવળ ભવિષ્ય

૧૦. એકવીસમી સદી નારીપ્રધાન
સ્વાસ્થ્ય-સંવર્ધન

૧. નીરોગી જીવનનું રહસ્ય
૨. માનસિક તાણથી બચો
૩. રોગોનું કારણ અને નિવારણ
૪. દવાઓથી બચો
૫. માનસિક સમતોલન
૬. વનૌષધિઓનો ઉપયોગ
૭. દિવ્ય જડીબુટ્ટીઓમાં અપાર શક્તિ
૮. શાકાહાર મનુષ્યનું ભોજન
૯. વિટામિનયુક્ત આહાર લો
૧૦. ફળાહાર-સ્વાસ્થ્યરક્ષક

લગ્ન-ઉન્માદ વિરોધ

૧. દહેજનો દાનવ
૨. દહેજ સમાજનું ગાંડપણ
૩. લગ્ન અને પ્રજનનનું મનોવિજ્ઞાન
૪. લગ્ન એક સામાજિક જવાબદારી
૫. લગ્ન સાદાઈથી કરીએ
૬. લગ્નનો ખોટો ખર્ચ રોકીએ
૭. લગ્નનો ઉચ્ચ આદર્શ
૮. દામ્પત્ય જીવન રમત નથી
૯. ખર્ચાળ લગ્નો સમાજ પરનો બોજ
૧૦. પતિ-પત્નીની પસંદગી કઈ રીતે ?

વ્યસનમુક્તિ

૧. તમાકુ અને દુર્વ્યસન
૨. તમાકુ તમોગુણી
૩. ધૂમ્રપાન પ્રાણઘાતક
૪. વિશેષજ્ઞોના મતે ધૂમ્રપાનથી થતું નુકસાન
૫. નશાબાજી આત્મઘાતક

૬. સર્વનાશી મઘપાન
 ૭. લોકો નશો કેમ કરે છે ?
 ૮. વિદ્યાર્થી વર્ગમાં નશાની દુષ્પ્રવૃત્તિઓ
 ૯. નશાની ફેશન અને પછી બરબાદી
 ૧૦. મઘપાન - અકાળે મૃત્યુનું કારણ
- દુષ્પ્રવૃત્તિ-નિવારણ**
૧. આત્મહત્યા કેમ ?
 ૨. માંસાહાર ભોજન અને સ્વાસ્થ્ય
 ૩. વસ્તીવધારો અટકાવીએ
 ૪. કામવાસનામાં શારીરિક શક્તિ બરબાદ ન કરીએ
 ૫. આધુનિક બીભત્સ ફેશનનો ત્યાગ કરો
 ૬. અહંકાર છોડો, વિનમ્ર બનો
 ૭. નિરાશાને પાસે ફરકવા ન દો
 ૮. અપવ્યય રોકો, ધનનો સદુપયોગ કરો
 ૯. વેશભૂષાની શાલીનતા
 ૧૦. કૂરતા પર આધારિત સૌંદર્ય-પ્રસાધનોનો સંસાર

કુરીતિ નિવારણ

૧. મૃત્યુભોજન બંધ કરીએ
 ૨. જાતિવાદ એક ભયંકર શ્રાપ
 ૩. પડદાપ્રથા એક કુપ્રથા
 ૪. અસ્પૃશ્યતા ધર્મવિરોધી
 ૫. જુગાર સમાજનો મહાન દુશ્મન
 ૬. વિરોધી નહીં વિવેકવાન બનો
 ૭. જાદુમંતર - બાધા આપડી
 ૮. પ્રાણીઓ સાથે નિર્દયતા ન દાખવો
 ૯. ભિક્ષા વ્યવસાય સમાજનું કલંક
 ૧૦. અશ્લીલતાના અજગરથી બચો
- આંદોલનોમાં ગાઈ શકાય તેવાં ગીતોનો સંગ્રહ**
૧. કાંતિવાન
 ૨. આસ્તિકતા સંવર્ધન ગીત
 ૩. નારી જાગરણ ગીત
 ૪. લગ્ન-ઉન્માદ વિરોધ ગીત
 ૫. દુષ્પ્રવૃત્તિ-નિવારણ ગીત
 ૬. કુરીતિ-નિવારણ ગીત
 ૭. સ્વાસ્થ્ય-સંવર્ધન અને વ્યસનમુક્તિ ગીત

કાકિનાડા કોંગ્રેસ, ૧૯૨૨માં ખાદી પ્રદર્શનનું આયોજન હતું. પ્રદર્શનના દ્વાર પર એક દુર્બળ સ્વયંસેવિકા ઊભી હતી.

પ્રદર્શન જોવા માટેની પ્રવેશ ટિકિટની કિંમત બે આના હતી. એક વ્યક્તિ વિના અંદર જવા લાગી ત્યારે સ્વયંસેવિકાએ તેને અટકાવી દીધી અને તેની પાસે ટિકિટ માગી. તે વ્યક્તિએ ખિસ્સું તપાસ્યું અને કહેવા લાગી કે તેની પાસે પૈસા નથી. આથી તે કલા-પ્રદર્શન કાલે જોવા આવશે. બાજુમાં જ એક વૃદ્ધ કોંગ્રેસી સજ્જન ઊભા હતા, તેમણે સ્વયંસેવિકાને કહ્યું, “એમને જવા દો, અં ધણા મોટા નેતા છે.” ઉત્તર મળ્યો, ભલે ગમે તેટલા મોટા નેતા હોય, મને આદેશ છે કે ટિકિટ વિના કોઈને ન જવા દેવામાં આવે, હું તો નિયમને જાણું છું - નેતાને નહીં, આ સાંભળીને તે વ્યક્તિએ સ્વયંસેવિકાની પીઠ થાબડી. તે કોંગ્રેસી સજ્જન પાસે બે આના ઉધાર માંગીને ટિકિટ ખરીદી.

તે સ્વયંસેવિકા શ્રીમતિ દુર્ગાબાઈ દેશમુખ હતાં, જે આગળ જતાં સંસદ સભ્ય, યોજના આયોગનાં સભ્ય અને સમાજકલ્યાણ બોર્ડનાં અધ્યક્ષા બન્યાં અને તે વ્યક્તિ હતા જવાહરલાલ, જે ભારતના પ્રધાનમંત્રી બન્યા.

અમારા આત્મીય પરિજનો,

ગાયત્રી જયંતી વર્ષ ૧૯૭૧ના પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ વિશેષ તપશ્ચર્યા માટે અજ્ઞાતવાસ હિમાલય માટે મથુરાથી પ્રસ્થાન કરી અમારા આ નિર્બળ ખભા પર ગાયત્રી તપોભૂમિની અવસ્થાથી લઈ ક્ષેત્રની શાખાઓની પણ જવાબદારી સોંપી ગયા. પહેલેથી જ સ્વાધ્યાય પ્રત્યે વધુ ઊંડી અભિરુચિ રહી છે. આ માધ્યમથી અમે ગુરુસત્તા મેળવી અને જીવન સમર્પણ કરવાનો સંકલ્પ પણ સ્વાધ્યાયથી જ મનમાં ઉપજ્યો. સ્વાધ્યાય દ્વારા જ અંતઃકરણમાં આત્મ જ્યોતિ પ્રજ્જ્વલિત થાય છે. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે અમને એ બતાવ્યું કે ગાયત્રી તપોભૂમિ અને શાંતિકુંજ બંને કેન્દ્રોના કાર્યોનો મૂળ આધાર ક્રમશઃ સ્વાધ્યાય તથા સત્સંગ છે તેમણે કહ્યું-બેટા ! સ્વાધ્યાય માટે બહુ પરિશ્રમ કરવો પડે છે. તેના માટે પ્રેસ, મશીન, કાગળ, સ્યાહી, મુદ્રણ સામગ્રી વગેરેની મુશ્કેલી છે જ્યારે કે સત્સંગ સહજ છે એમાં યશ સન્માન વધે છે. મંચ પર બેસવાનો, પ્રવચન કરવાનો અવસર મળે છે, ફોટા ખેંચવામાં આવે છે, આ રીતે પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે અમને સત્સંગ તથા સ્વાધ્યાય વિષે ભેદ બતાવતા સત્સંગને સ્વીકારવાનું કહ્યું, પરંતુ અમે નમ્ર ભાવે ઉત્તર આપ્યો-ગુરુદેવ ! અમે તો સ્વાધ્યાયને જ મહત્વ આપ્યું છે તેમાં અમારી ગાઢ નિષ્ઠા છે, હંમેશા મુશ્કેલીઓ સામે લડવા માટે આત્મબળ આપ્યું છે તેથી અમે સ્વાધ્યાયની જ જવાબદારી સ્વીકારીશું. અમે એ કાર્ય અમારી ઈચ્છાથી લીધું, તે કાર્યમાં નિરંતર લાગ્યા રહીએ છીએ. સન્ ૧૯૭૧ પછી અમે કોઈ પણ જગ્યાએ ક્ષેત્રમાં નથી ગયા. માત્ર શક્તિપીઠોના ઉદ્ઘાટનના ક્રમમાં પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવ અમને સાથે લઈ ગયા, ત્યારે ક્ષેત્રોમાં જવું પડ્યું હતું બાકી

ક્યારેય એવો અવસર નથી આવ્યો, પરંતુ પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના મહાપ્રયાણ બાદ અશ્વમેધ યજ્ઞોના ક્રમમાં પરમ વંદનીયા માતાજીના આગ્રહ પર ૩-૪ સ્થાનો પર અવશ્ય જવું પડ્યું હતું.

જ્યારથી ગુરુવર તપોભૂમિ છોડી ગયા ત્યારથી આજ સુધી નિત્ય પ્રાતઃ પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની ચરણ પાદુકાઓનું પૂજન તથા પ્રણામનો ક્રમ બનેલો છે જ્યારે અશ્વમેધ યજ્ઞોની ધોષણા થઈ તો પહેલો કાર્યક્રમ જયપુરમાં નિશ્ચિત થયો. અમે પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવના ચરણ પાદુકાઓના પૂજન સમયે પ્રાર્થના કરી કે હે ગુરુવર ! હવે અમારે શું કરવું જોઈએ ? અમારા અંતરમાં જવાબ પ્રેરણા રૂપમાં મળ્યો કે આ યજ્ઞોમાં “બ્રહ્મભોજ” કરાવવામાં આવે. યજ્ઞોમાં બ્રહ્મભોજની યોજના બનાવી. બ્રહ્મભોજનું તાત્પર્ય અહીંયા ભોજન નહીં પરંતુ જ્ઞાનયજ્ઞ છે. બ્રહ્મભોજ હેતુએ જે અનુદાન મળે છે તેનાથી ચારગણી રકમનું સાહિત્ય યજ્ઞમાં અડધા મૂલ્યે વિતરણની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે છે. આ માધ્યમથી જન-જનને અડધા મૂલ્યે પૂજ્યવરનું સાહિત્ય સહજમાં પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. રાત-દિવસ ચિંતા રહેતી હતી કે આટલી રકમ ક્યાંથી આવશે ? કેવી રીતે આ મોટું કાર્ય પૂર્ણ થશે ? એક દિવસ અમારી પાસે શાંતિકુંજ, હરિદ્વારના કાર્યકર્તા ભાઈ રામેશ્વર નૈનીવાલજી શાંતિકુંજની ગાડી લઈ આવ્યા. અમે તેમને કહ્યું આપ અમારા જૂના મિત્ર છો. કોટા જિલ્લામાં મિશનનો વ્યાપક વિસ્તાર આપના પરિશ્રમનું જ ફળ છે. આપ જયપુર અશ્વમેધમાં બ્રહ્મભોજ સાહિત્ય વિતરણ માટે એક લાખ રૂપિયા અનુદાન એકત્રીત કરી લાવો. તેઓ અમારું પ્રયોજન સમજ્યા અને માત્ર દસ દિવસમાં સમર્થ પરિજનોથી અનુદાન એકત્રીત કરી કુલ એક

લાખ રૂપિયા બ્રહ્મભોજ માટે આપ્યા. અમે ચાર લાખનું સાહિત્ય અડધા મૂલ્યે જયપુર અશ્વમેધમાં વિતરણ માટે મોકલ્યું. અમે પોતે પણ જયપુર પહોંચ્યા. જે પરિજનોએ બ્રહ્મભોજ અનુદાન આપ્યું તેના નામ સરનામાના પત્રો સાહિત્યમાં લગાવ્યા, જેનાથી જ્ઞાનયજ્ઞ નિમિત્તે સહયોગની જન-જનને પ્રેરણા મળી શકે. આ અશ્વમેધ યજ્ઞમાં અમને વંદનીયા માતાજીએ પ્રવચન હેતુએ આદેશ આપ્યો. અમે પહેલી વાર આટલી વિશાળ ભીડ જોઈ હતી. પ્રવચન થયું, મનમાં મંચની, પ્રવચનની, યશ, સન્માનની લાલસા વધવા લાગી. અમે અશ્વમેધના આગળના આયોજનમાં ગુના, ભિલાઈ તથા લખનૌ ગયા. લખનૌમાં પૂજ્યવરની અંતઃપ્રેરણા થઈ કે મંચ માઈકની પાછળ દોડવાનું બંધ કરો. એ વ્યર્થ લોકેષણા પેદા કરવામાં સહાયક થાય છે. તમે તમારા લક્ષ્ય તરફ વધો તેની પૂર્ણતા મેળવવી શ્રેષ્ઠ હશે. અમે લખનૌ પછી આ આયોજનોમાં જવાનું બિલ્કુલ બંધ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પરમ વંદનીયા માતાજીને પોતાની હાર્દિક ઈચ્છાની જાણકારી કરાવી તો તેમણે પણ અમને કહ્યું-“બેટા ! તારું જેવું મન હોય, તેવું જ કર.” પૂજ્યવરની ફટકાર ભરી પ્રેરણાથી અમારો વધેલો અહંકાર નષ્ટ થઈ જ ગયો હતો, તેથી અમે પૂજ્યવરના વિચારોને સાહિત્યના માધ્યમથી વિશ્વભરમાં ફેલાવવામાં લાગી ગયા. ૧૦૮ નવીન પુસ્તકોને સંકલિત, સંપાદિત કરવામાં લાગી ગયા. તે પુસ્તકો માતૃસત્તા શ્રદ્ધાંજલિ સેટના રૂપમાં પ્રકાશિત થયા. પરિજનોએ બેહદ પસંદ કર્યા. આ કાર્ય પૂરું થતાં એક દિવસ જ્યારે પૂજ્યવરની ચરણ પાદુકાઓ પાસે બેસી ધ્યાન કરી રહ્યા હતા. પ્રત્યક્ષ મિલનની માફક પૂજ્યવરને મળવાનો આભાસ થયો તથા કંઈક કરવાનો નિર્દેશ એ રીતે થયો કે નાની નાની પોકેટ સાઈઝ પુસ્તકો સસ્તા મૂલ્યે પ્રકાશિત કરી “સાહિત્ય વિસ્તાર” માં નવી શક્તિ સાથે લાગી જાવ. અમે આ

ક્રમમાં પોકેટ સીરીઝ (લઘુ પુસ્તકમાળા) પ્રકાશિત કરી રહ્યા છીએ. જેના અંતર્ગત પહેલી લઘુ પુસ્તિકા “હિંમત ન હારો”ની પાંચ લાખ કોપીઓ હાથોહાથ વેચાઈ ગઈ. આ પુસ્તકમાળા આટલી વધુ લોકપ્રિય થવાથી અમારો ઉત્સાહ કંઈ ગણો વધી ગયો. આ કાર્યમાં દિવસ-રાત પરિશ્રમશીલ રહી સાર્થક સિધ્ધ થયા.

સજલ શ્રદ્ધા-પ્રખર પ્રજ્ઞા પુણ્ય પ્રતીકોના ગાયત્રી તપોભૂમિ આગમનની સાથે અમારી શ્રદ્ધા ભાવના ઉમટી પડી. અમને એવું પ્રતીત થવા લાગ્યું માનો પૂજ્યવર તથા વંદનીયા માતાજી સશરીર અહીંયા આવી ગયા છે. અમે ભાવવિભોર થઈ ગયા અને આ પ્રતીકોના નિર્માણ કાર્યમાં લાગી ગયા. નિર્માણ પ્રક્રિયામાં લગભગ એક વર્ષ લાગી ગયું. ૧૫ જૂન ૧૯૯૭ ગાયત્રી જયંતીના અવસર પર પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા કાર્યક્રમ સુનિશ્ચિત કર્યો. પૂજ્યવરની પ્રેરણા થઈ “પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા સમારોહ” ની સાથે જ અમે રચનાત્મક તથા સુધારાત્મક ક્રાંતિનો શંખનાદ કર્યો, જે ૧૯૭૧ માં અમે કરી ચુક્યા છીએ. આ સમારોહમાં સંકલ્પવાન પ્રાણવાન પરિજનોને જ આમંત્રિત કરી શપથ લેવડાવવામાં આવે. અમે એ રીતે ક્ષેત્રોમાં કાર્યકર્તાઓને પત્ર લખ્યા તથા સ્પષ્ટ નિર્દેશ કર્યો કે કેવળ તે જ પરિજન આવે જે સાચા અર્થોમાં સાત સૂત્રી ક્રાંતિ અભિયાનમાં પૂર્ણ ભાગીદારી માટે સંકલ્પિત થવા ઈચ્છુક હોય. દેશભર માંથી ઋષિયુગ્મના પ્રતીક સ્મારક “સજલ શ્રદ્ધા-પ્રખર પ્રજ્ઞા” ના ચરણોમાં શપથ પત્ર સમર્પિત કર્યા. પોતાની હાર્દિક અંતર્વ્યથાથી જન-જનને અવગત કરાવ્યા. પૂજ્યવર ઈચ્છતા હતા કે હવે અમારા પરિજન કેવળ જપ યજ્ઞ સુધી જ સીમિત ન રહે. આ તો પહેલી કક્ષા છે, એનાથી આગળ વધીને વાસ્તવિક જીવન સિદ્ધાંતોને, યજ્ઞીય દર્શનને પોતાના અંતઃકરણમાં ઉતારે અને સમાજની આદર્શ સંરચના

માટે “કાંતિ” નો માર્ગ અપનાવે, એનાથી ઓછામાં યુગ સૈનિક બનવું સંભવ નથી. અમે યુગ સૈનિકોને કાંતિઓની રૂપરેખા સમજાવનારી માર્ગદર્શિકાના રૂપમાં “યુગ શક્તિ ગાયત્રી” માસ જૂનનો અંક કાંતિ વિશેષાંકના રૂપમાં પ્રકાશિત કર્યો. પરિજનોએ એને ખૂબ પસંદ કર્યો. આ અંકની પંદર લાખ કોપીઓ પરિજનોને દેશભરમાં વિતરિત કરી. કાંતિ અભિયાનનો જોશ ચારેબાજુ છવાઈ ગયો. આસ્તિકતા સંવર્ધન., સ્વાસ્થ્ય સંવર્ધન, નારી જાગરણ, રચનાત્મક આંદોલન, અને સત્પ્રવૃત્તિ સંવર્ધન, દુષ્પ્રવૃત્તિ દૂર ભગાડો, કુરીતિ નાબૂદ કરો, વ્યસન મુક્તિ, વિવાહમાં ખોટા ખર્ચ નાબૂદ કરો આંદોલન માટે પોત પોતાના ક્ષેત્રોમાં શપથ લઈ ગયેલ પરિજનોએ કાર્ય પ્રારંભ કર્યું એની વચ્ચે કંઈક એવી પ્રવૃત્તિઓ શરૂ થઈ જેમાં કાંતિ અને રચનાત્મક ગતિવિધિઓના સ્થાને કર્મકાંડ અને સમારોહ મુખ્ય થવા લાગ્યા. આ તથ્ય ભૂલાવા લાગ્યું કે પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે કર્મકાંડોના માધ્યમથી લોકશિક્ષણને બળ આપ્યું. આ દિવસોમાં શરૂ થયેલ પ્રવૃત્તિઓનાં લોકશિક્ષણની ઉપેક્ષા અને ભીડ કરનારને, ધન એકઠું કરનારને પ્રમુખતા આપવા લાગ્યા. લોકેષણા અને ધનની પ્રવૃત્તિમાં આ વૃત્તિ ચાસણીની જેમ ભળેલી હતી. પરિજનોથી કોઈ ફરિયાદ નથી પરંતુ ‘સમારોહો’ અને ‘મહોત્સવો’ એ કેટલાકના મનની દુર્બળતાને પકડી અને તેમને વિચલિત પણ કર્યાં. મહોત્સવોના ટોળા તરફ દોડવા લાગ્યા. જ્ઞાન ગંગામાં સ્નાન કરી પવિત્ર થવાના સ્થાને તળાવોમાં સ્નાન કરવા લાગ્યા. હવે અમારું મન ઉદાસ-હતાશ થઈ ગયું છે કે જે કાંતિઓ માટે અમે શપથ સમારોહનું આયોજન કર્યું, લાખો રૂપિયાનો વ્યય ભાર વહન કર્યો, તેનું નક્કર પરિણામ નથી મળતું, હવે શું કરવામાં આવે ?

શરદ પૂર્ણિમાનો દિવસ હતો, સજલ શ્રદ્ધા-પ્રખર પ્રજ્ઞા પર નિત્યની જેમ જ પૂજન કરવા, પ્રણામ કરવા

પહોંચ્યા તો પૂજ્યવરને મનમાં ને મનમાં જ પ્રાર્થના કરી, પોતાની વ્યથા કહી, બીજી જ ક્ષણે ઉત્તર મળી આવ્યો. એવું લાગ્યું કે જાણે પ્રત્યક્ષ ગુરુદેવ બેઠા છે અને બોલી રહ્યા છે-બેટા ! તું ચિંતા શા માટે કરે છે ? કાંતિઓ કદી રોકાતી નથી, આ તો પરીક્ષાની ઘડી છે. સમારોહમાં તો ભીડ થયા કરે છે. સમારોહોમાં યજ્ઞ, સન્માન, અહં નું પોષણ થાય છે. કાંતિઓમાં તો મુશ્કેલીઓ જ મુશ્કેલીઓ આવે છે. હવે લોકોને શ્રેષ્ઠ કામ માટે શોધવાનો સમય આવી ગયો છે. જે માત્ર યજ્ઞ-કર્મકાંડ સુધી જ સીમિત છે, તે તેમાં ગૂંચવાયા કરશે, જે વાસ્તવિક રૂપથી અમારું કાર્ય કરવા માંગે છે તે કાંતિઓમાં ભાગીદારી ગ્રહણ કરશે. પૂજ્યવરે આગળ કહ્યું-આ દિવસોમાં જે કાર્યક્રમ નિહાળી રહ્યા છે તે તો ભવનના મોલ વાંસડા છે, આ કાર્ય મજૂર પણ કરી શકે છે, પરંતુ જ્યારે મકાનનું ધાબું ઢાળવાનું હોય છે ત્યારે કુશળ એન્જનીયરોની જરૂર હોય છે. યુગ નિર્માણનું કાંતિવાળું ચરણ ત્યાગ, તપસ્યા, શ્રમના ધણી પ્રાણવાન પરિજન જ પૂરું કરશે. એના માટે સાહસવાળા થોડા પણ પરિજન આવે તો પણ સંતોષ માનજો. જો તને પાંચ પણ મળે તો પાંડવ સમજજે, બે મળે તો રામ-લક્ષ્મણ, જો એક પણ મળી જાય તો તે હનુમાન સમજજે, તે એક જ છલાંગમાં વિલાસિતાની લંકાને સળગાવવામાં સમર્થ થશે. હવે તું હિંમત ન હારીશ, હવે અમારે ગ્રામોત્થાન કરવાનું છે. ગામે ગામ પરિજન જાય. એક કે પાંચ-પાંચ કુંડના યજ્ઞ કરો અને દરેક ઘરની દિવાલો પર સદ્વાક્ય લેખન કરો. કાંતિકારી રચનાત્મક-સંઘર્ષાત્મક નારા સાથે સાચકલ યાત્રા કે પદયાત્રાના કાંતિ અભિયાન જન-જાગરણ સરઘસ કાઢવામાં આવે. કુરીતિઓ વિરુદ્ધ સંઘર્ષ માટે વાતાવરણ ગરમ કરવામાં આવે. યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિમાં ભાવનાત્મક પ્રવાહ પેદા કરી એક બુરાઈ છોડાવી તથા એક સારી ટેવ ધારણ કરવા માટે યાજ્ઞકોને સંકલ્પિત કરવામાં આવે. દરેક જગ્યાએ એક શાખા યુગ સેના

સ્થાપિત કરે, ઉપાસના-સાધનાનું આસ્તિકતામય વાતાવરણ ઘરમાં બનાવે. સંસ્કાર કરાવી અમારું સાહિત્ય નિયમિત રૂપથી વાંચવા સાંભળવાનો ક્રમ પણ બનાવે, હવે અમે દરેક ગામ, દરેક ઘરે પહોંચવા માંગીએ છીએ. જ્યાં સંસ્કાર મહોત્સવ થઈ રહ્યા છે ત્યાં પણ સરઘસોમાં ક્રાંતિકારી નારા લગાવશો, કુરીતિઓ અને દુષ્પ્રવૃત્તિઓ વિરુદ્ધ સંઘર્ષાત્મક પગલા વધારશો, આ આયોજનોમાં “યુગ શક્તિ ગાયત્રી” ક્રાંતિ અંક વિતરિત કરશો.

પૂજ્યવરની પાવન પ્રેરણા મેળવી અમારું મન ઉત્સાહથી ભરાઈ આવ્યું. અમે એક લાખ ગામોમાં એક એક અથવા પાંચ કુંડના યજ્ઞ તથા એક લાખ ગામોમાં સદ્વાક્ય લેખન, જન જાગરણ યાત્રા તથા એક લાખ શ્રીરામ જોલા પુસ્તકાલયનો સંકલ્પ લીધો. હવે આપ પરિજનોને ભાવપૂર્ણ અનુરોધ છે કે આ પુણ્ય કાર્યમાં પોત-પોતાની ક્ષમતાનુસાર ભાગીદાર બની પોતાની ગુરુક્ષત્તા પ્રત્યે સાચું શિષ્યત્વ પ્રમાણિત કરે. ગામોના વિકાસથી જ રાષ્ટ્રોત્થાન થશે. જનમાનસને આંદોલિત કરી હયમયાવી નાખનારું ક્રાંતિકારી સાહિત્ય ભણેલા ગણેલા વર્ગ સુધી પહોંચાડવું પોતાનું પહેલું લક્ષ્ય બનવું. યજ્ઞનું તાત્પર્ય સત્કર્મ અને ગાયત્રી એટલે સદ્જ્ઞાન. સદ્જ્ઞાન અને સત્કર્મને જીવનમાં ધારણ કરવા એ જ યજ્ઞ અને ગાયત્રીની સાચી અભ્યર્થના છે.

આચાર્ય વિનોબા ભાવે તથા મહાત્મા ગાંધીએ સતયુગી સમાજની પરિકલ્પના ગામોના ઉત્થાનની સાથે જ કરી હતી. શિક્ષા, સ્વાસ્થ્ય, આસ્તિકતાના સંવર્ધનની સાથે જ દુષ્પ્રવૃત્તિ, કુરીતિ, મૂઠ માન્યતાઓથી સમાજને મુક્ત કરાવવાનું પણ અભિયાન ચલાવવાનું છે. પરિવર્તન માટે રાહ બનાવવી ક્રાંતિકારીઓનું કામ છે. પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવે સૂક્ષ્મમાં વાતાવરણ બનાવી દીધું છે, હવે જરૂર છે શ્રેય લેનાર સાહસી. કર્મવીરોની પરીક્ષાની કસોટી પર ખરા સિદ્ધ થનારની, જેમણે કેવળ પ્રતીક પૂજાના જ ડાયરામાં બંધાયેલ રહેવાનું છે, તેમને અમારે કશું કહેવાનું નથી,

પરંતુ જેમને સમાજની કરુણ ચીસ સંભળાઈ રહી છે, તે આ રૂઝણ સમાજના કાયાકલ્પ માટે ક્રાંતિ પથનું અનુગમન કરે, પોત-પોતાના ક્ષેત્રોમાં યુગ સૈનિકોની ટોળી બનાવી વિચાર વિનિમય કરી ઉપરોક્ત કાર્યક્રમ માટે કેટલું યોગદાન કરી શકે છે, તે નિશ્ચિત કરશો. એવા સદ્વાક્યોની સૂચી બનાવો જે સામયિક (જવલંત) સમસ્યાઓનું સમાધાન પ્રસ્તુત કરનારા છે. સાથમાં દિવાલ લેખન કરનાર કાર્યકર્તા રહે. ઘરે-ઘર યુગ સંદેશ પહોંચાડે, ગાયત્રી માતાના ચિત્રની સ્થાપના એક કુંડ અથવા પાંચકુંડીય યજ્ઞ શૃંખલા માટે સાથમાં કાષ્ઠપાત્ર, પંચપાત્ર તથા સમિધા આદિની વ્યવસ્થા બનાવી ચાલશે.

પ્રેરણાપદ ગીત ગાતા, નારા લગાવતા પીતવસ્ત્રધારી પરિજનોની યાત્રા ગામ પરિક્રમા કરી સ્થાનીય વ્યવસ્થા તથા પરિસ્થિતિ અનુસાર જન સંપર્ક અભિયાન ચલાવશો. આ ક્રમમાં સત્કાર્યોને પ્રોત્સાહન મળશે. જન-જનમાં પરમાર્થ વૃત્તિનું બીજારોપણ થશે અને કેટલાક નવા ક્રાંતિધર્મી સાધક પણ સહયોગી બનશે. જે ક્ષેત્રોમાં મૂઠ માન્યતાઓ છે તેનો ઉલ્લેખ કરતું સંક્ષિપ્ત પ્રેરક ઉદ્બોધન આપે અને તે કુરીતિઓથી મુક્ત થવા માટે યજ્ઞ ભગવાન સમક્ષ પરિજનોનો હાથ ઉઠાવી શપથ લેવડાવે. દરેક ગામમાં ઓછામાં ઓછું એક શ્રીરામ જોલા પુસ્તકાલય ચાલે તો એક લાખ ગામોમાં આ વર્ષે સુનિશ્ચિત રૂપથી એક લાખ જોલા પુસ્તકાલયો દ્વારા કરોડો આત્માઓ સુધી પ્રકાશ પહોંચાડી શકાશે. આ પત્રિકા જે જે હાથો સુધી પહોંચે તે આ નિમિત્તે કંઈક ને કંઈક યુગ દેવતાના ચરણોમાં સમર્પિત કરવાનું મન બનાવશે એવી આશા છે.

અવસર આવે છે, ચાલ્યા જાય છે. પસ્તાવુ તેમને પડે છે જે અવસર ચૂકે છે. શ્રેય-સાધનાને અપનાવી મુશ્કેલીઓ સામે લડનાર સાધક હંમેશા ગૌરવમય સફળતા મેળવે છે. અમને વિશ્વાસ છે કે હવે પરિજન નવા ઉમંગ સાથે સમસૂત્રી ક્રાંતિમાં ભાગીદારી ગ્રહણ કરી સાહસનો પરિચય આપશે.